

Forum for samtidshistories intervjuprosjekt

Utskrift av intervju med

Ole Henrik Magga

6. november 2013

Intervjuere:

Hanne Hagtvet Vik

Anne Julie Semb

Helge Pharo

Transkribert og bearbeidet av

Anders Grini Hamre

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier

Universitetet i Oslo

Mars 2014

Korrekt referanse: Hanne Hagtvedt Vik, Anne Julie Semb og Helge Pharo, "Muntlig historie intervju med Ole Henrik Magga 6 november 2013", Forum for Samtidshistories intervjuprosjekt, Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, Mars 2014.

Vik: Velkommen og tusen takk

Magga: Giitu

Vik: Vi tenkte vi vil begynne med din oppvekst og bakgrunn og hva som formet ditt engasjement.

Magga: Ja, jeg kan fortelle fakta, men å analysere hva som gjorde hva kan være litt vanskelig, men jeg kan jo forsøke meg på det òg. Jeg er altså født i et lite sted som heter Ávževuopmi, det er nevnt i den der artikkelen som du hadde kopiert opp [Dokumentasjonsmappen 4.1]. Det er et lite sted som ligger tre mil sørøst for Guovdageaidnu, hvilket er utlagt for Kautokeino. Det var mine besteforeldre som bodde der. Min morfar og mormor. Og så var det ett hus til der det bodde en gammel ungar som het Ole Bær. Så det var liksom vårt miljø. Og grunnen til at jeg vokste opp der, det var at jeg ble født mens min mor var veldig ung. Hun var 19 år. På den tiden, så måtte unge mødre ut og tjene til livets opphold, så det var besteforeldre som tok seg av meg. Og bakgrunnen for det igjen var at hun hadde vært tjenestejente hos en reindriftsfamilie på den finske siden av grensen. Og derfor så er mitt familienavn er Magga, og det er en ganske stor slekt på finsk side. Så jeg har tre halvbrødre som bor på den siden, i Enotekiö, og det er åtte mil fra Kautokeino.

Grunnen til at mine besteforeldre bodde på et småbruk har også en særegen historie, som jeg ikke skal gjøre lang, men ganske kort fortelle. Min morfar var veldig religiøs, og virkelig ærlig troende og ville gjøre ting rett, så langt han formåtte. Og en av de ting han mislikte det var de ting som skjedde innad i reindriften på den tiden. Dessverre så vet vi jo at det skjer fortsatt saker og ting som ikke burde ha skjedd. De konfliktene syntes han var så ille, og at han også måtte komme til å vite ting som han helst ville være uvitende om. I dette miljøet vil jeg ikke oppdra mine sønner, det var liksom hans konklusjon. I stedet vil jeg med mine egne hender rydde meg en gård og bo der. Der vet jeg hva jeg holder på med, og der er det jeg sjøl som bestemmer. Det var kort sagt bakgrunnen for det.

Nettopp hans måte å være på, ikke minst hans – jeg bruker å si at han var kristen også når ingen andre så på ham. Mens man er så vant til de her skuekristne som er veldig, veldig

der man sitter i den offentlige forsamling, men når man snur ryggen til, endog i kaffepausen, så kan de si ting som ligger laaaangt hinsides det som står i den gode bok. Og det brukte min morfar ofte å si, nettopp det der at det er noe som er vesentlig med den her religionen, og det er at man tar den på alvor. Og det er jo en tradisjon som ble forsterket veldig av Læstadius. Ved at man tok igjen egentlig den gamle lojaliteten overfor religion. Altså, religion er en alvorlig ting, det var alvorlig ting i det gamle samiske samfunnet. Og når man så gikk over til ny religion, så tok man det like alvorlig. Samtidig så fulgte jo mange av de gamle elementene med. Ikke nettopp hos ham, men hos mange andre. Det hadde jo vært studert hos en god venn av meg i Tromsø, Marit Myrvold. Hun studerte akkurat der fenomen som er ganske interessant, sånn at de to tingene har levd side om side. Så det har jeg også opplevd i praksis. Det der, tror jeg, når jeg bega meg utpå analyse, akkurat det som bibelen forteller om det enkelte menneskes verdi, det tror jeg har spilt en rolle fordi når jeg så begynte å se på samfunnet og se på hvordan er det egentlig – særlig opplevdes det da jeg kom til Alta.

Jeg var jo vant til i Kautokeino at øvrigheten stort sett ikke var samene. Det var de norske, og det var de som bestemte. Det var jo i og for seg greit, de opptrådte jo egentlig, altså ja, på den måten som en makthaver skal gjøre. Det er helt naturlig at ingen protesterer og at det fungerer og at man bruker ikke sin stilling til noe annet enn det å sørge for at ting fungerer. Og det gjorde de fleste av dem på en veldig god måte, både skolestyrer og prester, og lensmenn. Det var liksom de som utgjorde øvrigheten. Men da vi kom til Alta, det var etter at min mor giftet seg med en som flyttet ut til Stjerneøya. Det er ganske flott, med kommisjonen har jeg vært på Stjerneøya igjen mange ganger og på de stedene der. Men det vi opplevde – ikke på Stjerneøya, det var helt okay. Det var en sjøsamisk bosetning der, og det var okay. De var vant til flyttsamer og det var veldig bra samarbeid. Men i Alta, det var, og til dels er fortsatt, nok der jeg opplevde den verste trakassering og diskriminering. Og vi fikk jo høre, og enda vår skole lå i Eiby som var en av de absolutt bedre, kanskje beste i bygda, når det gjelder sånne ting. Fordi de voksne der var veldig okay, altså. Det var veldig fin omgangstone mellom dem og oss. Vår familie leide hus av dem når vi oppholdt oss i Eiby, så det var veldig fint kontakt der. Men uti Bosekop, når man kom dit, så var det ikke noen hyggelig opplevelse. Enda jeg var så liten, så merket jeg at det var et hierarki. Og jeg tror noe av det gjorde at jeg etter hvert begynte å tenke mer på hva kommer det av, hvorfor er det sånn? Og ja, i det hele tatt, begynte å stille spørsmål og etter hvert begynte å protestere mot det. Sånn bør det ikke være, at man bør gjøre noen ting for å endre på det.

Vik: Og der bodde du gjennom barneskoletiden?

Magga: Vi flytta derifra i 1958, altså i ti år av mitt liv. Og siden var vi jo der, da min bestefar bygde hus der i Márkan, kirkestedet. Ikke fordi at han ville flytte dit, men husbanken sa at «du får ikke lån hvis du bygger hus her». Så det var en del av sentraliseringen. Han sa det ettertrykkelig, «det er ikke det at jeg vil flytte dit, egentlig, det er det siste stedet jeg vil flytte. Hva skal jeg gjør der? For det er jo her jeg har alt mitt arbeid og utkomme.» På den tiden var jo det fiske, altså det var fiske, og så var det reindrift og så gårdsdrift. Og det gjorde også at jeg lærte meg veldig mye om alle delene, jeg kan veldig mye om datidens småbruk – om høyberging og slått i utslåtter og alt det der om kuer og hvordan de får kalv og hvordan man leter etter dem, og med rein tilsvarende for vi hadde kjørerein. Vi hadde en flokk på en 30-40 rein, som gikk ganske nært der. Sånn at min bestefar, som hadde holdt på med rein i hele sin tid, han kunne det der og kunne forklare hvordan håndtere dem. Så jeg regner meg som veldig heldig for det forklarer veldig mye av de gamle tingene, på en måte som veldig få har fått lære. Nå var det alminnelig i Kautokeino at de fastboende kunne veldig mye rein, fordi de var avhengige av det. De kom ingensteds vinterstid uten rein. I en periode hadde vi også hest, men det er begrenset hva en hest kan brukes til om vinteren. Fordi den fryser og den må ha mat, en må bringe med seg mat, mens en rein hverken fryser eller behøver ha med seg mat. I hvert fall da, da det fantes mose overalt, det gjør det ikke nå.

Våre nærmeste naboer var i Siebe. Dem hadde vi mye kontakt med. Sånn var samfunnet. Så hadde vi også mye kontakt over mot Finland, fordi det var mange folk man kjente der. Som sagt hadde min mor og tante vært over der og kjente masse folk. Det var allment – folk kjente hverandre over grensen, og mellom bygdene var det samrøre hele tiden. Folk giftet seg med hverandre, sånn at de var slektninger tvers over grensen. Det var egentlig ikke noen grense i egentlig forstand. De fleste der langs grensen hadde klokke etter finsk tid og hørte nyhetene på finsk radio – værmeldinger og sånt noe stemte mye bedre enn den norske. Men vi hadde en værstasjon allerede da på Šihčajávri, som Elias Øvergård stelte med, og den var velkjent. Det var litt stas å se det der tårnet med observasjonsutstyr og sånn.

Det var ikke all verdens på den tiden, og vi hørte ikke til noen overklasse – tvert imot. Vi var nok økonomisk lengst nede i hierarkiet – rett og slett et fattigfolks opphold i ødemarken. Og særlig etter at min bestefar sluttet med rein. Det var mest en statusgreie med rein på den tiden, og det er det jo til dels enda, særlig innen reindriftsfamilier. Det fineste i

Kautokeino er å være reindriftssame, og særlig mener reindriftssamene det – av grunner som jeg ikke riktig forstår. Men en tradisjon er en tradisjon.

Det er ikke så lett bare å si «den her tradisjonen betyr ikke noe», og det er naturligvis forklaringen også på dette med reintall. For det har med sosial status i samfunnet å gjøre, og derfor så hjelper det ikke hva Landbruksdepartementet forteller om beitearealer og sånt. Det er helt andre verdier som styrer det, og det har jo departementet aldri egentlig riktig forstått. Jeg satt en gang med fylkesmannen i Finnmark, som fra januar skal overta det her. Og han sa til meg «Gud, hvor mye jeg har å lære om det her.» Så vi snakket litt om det her og om hvor komplisert det her er, «ja, du sier noe. Jeg gruer meg nesten, jeg har så mye å lære om det. Og jeg tenkte, «herregud, det er det omkvedet der som vi har hørt så mange ganger i departementer». Ja, dessverre. Og det begynte sånn «heldigvis så vet jeg ingenting om samiske forhold», det var en pluss, da skulle man være objektiv. Men for en objektivitet. For å være objektiv så må du vite en del faktiske ting, og da kan du være objektiv etterpå. Du kan ikke begynne å være objektiv med å være uvitende, den slags objektivitet har jeg ikke noe sans for. Men etter hvert så ble til «dessverre, så vet jeg ikke så mye om samiske forhold». Det var en stor forbedring. Det registrerte jeg. Så jeg registrerte «aha, her er det fremgang», mens den der nonsjalante den var jeg så lei av. Så det blir veldig spennende nå hvordan han håndterer den der. Jeg har sett det her på nært hold, ja, så å si fra barndommen. I hvert fall fra slutten av femtitallet, som jeg kan huske.

Semb: Var det erfaringene fra Alta som gjorde at du valgte å gå videregående skole i Asker?

Magga: Nei, dette er jo lenge før mitt valg videregående skole. Det er. Jeg gikk jo der fra 64 til 67. Så Altasaken kom...

Semb: Nei, jeg tenkte ikke Altasaken, men...

Magga: Åja, nåja, unnskyld. Erfaringene fra Alta, ja. Ja, faktisk. Altså, jeg gruet til å reise til Alta og gå på skole, for jeg visste om det. Det aller verste er jo at min datter gikk der i to år på videregående skole og flytta derifra til Nordreisa. Jeg vil ikke spørre henne for mye, men det var nok ganske tydelig at hun ikke trivdes der. Og årsaken var også nokså klar, de som kom

fra Kautokeino følte seg ikke vel der. Men jeg vil ikke gå rundt og si offentlig om Alta at sånn og sånn, for det gjør ikke saken bedre. For det finns også politikere i Alta som forsøker å jobbe med de tingene på en ordentlig og skikkelig måte, så hvorfor skal man gjøre det? Men du ser også hvor lite de egentlig tåler å røre opp i det her, da Sverre Porsanger mente at på kysten kan man risikere å få juling om man går i kofte. Så var det jo en hærsikare av ordførere som reiste seg og sa «det er ikke sant, det er ikke sant». Jeg tok et lite oppgjør med dem i vår da jeg var på en sånn ordførerkonferanse, jeg var invitert som ja, faktisk som førstetaler, hovedtaler i innledningen. Og da sa jeg at «jeg synes for første at ting er veldig, veldig mye bedre i dag, og det skal dere ha all takk for, men på den annen side så kan man jo ikke erklære at 'nå er alt problemfritt og hvis noen har et problem, så er det vedkommendes feil'. Og Sverre Porsanger er ikke noen dumming. Og det han sier, han sa det til og med litt sånn i fleip, det var ikke ment som angrep på noen. Å ta det som et angrep på kommunene i Finnmark, det er jo å overdrive veldig. Det synes jeg dere må dempe dere på.» Det var ingen som motsa meg, hverken der eller senere, men det der viser hvor touchy det der er. Det ligger der fortsatt som en understrøm. Og jeg er ikke noe overrasket i det hele tatt, for sånne endringer tar jo tid. Det tar jo generasjoner, og mange ganger lenger enn som så. Man ser i Amerika hvordan man for lengst på papiret har erklært at alle er like og sånt. Men hvor lang tid det tar å endre, jo det ser man i andre steder i verden hvor mange urbefolkningsgrupper har gått lenge over lang tid. Det var et langt svar. Det hadde med det å gjøre. Så var det litt praktisk også. Så det var nok flere sett av årsaker.

Pharo: Da du reiste til Asker for å gå på videregående, var det noen alternativer? Eller hadde du bestemt at du skulle gå på videregående?

Magga: Jeg hadde bestemt meg for å gå på videregående. Det hadde jo også å gjøre med det som jeg nevner i den der artikkelen [Dokumentasjonsmappen 4.1]. Min bestefar sa en gang at «reindrift har ingen fremtid, fordi det er for mange folk i reindriften. Det synes jeg ikke du skal satse på. Det finnes ikke muligheter. Og når det gjelder jordbruk, så er det for kaldt her opp i nord i Finnmark til at jordbruk kan lønne seg i lengden.» Han visste det, for han hadde gravd med sine egne hender. Vi hadde pløyd opp ny jord og sett hvor langsomt det går når du sår og

venter på avlingen. Det var som enda verre enn bonden oppi Saarijärvis moar¹, det var ikke bare regn og uvær, men det var rett og slett det at det vokser dårlig.

Min bestefar var usedvanlig –utdanning og skole den gang var jo egentlig en uting. Folk var av den gamle sort, som i landsbygda ellers. Nei, de ville ha sine ungdommer hjemme til å gjøre jobben, istedenfor å sende dem bort. Å drive dank på en skole, det var liksom ikke noe. Nå skulle de gjøre riktig arbeid. Det samme spørsmålet fikk vi også. Særlig en eldre tante av meg, en grandtante som sa «du må slutte med det der tøvet med skolegang og begynne å hjelpe din onkel med reindriften. Det er mye viktigere, og det blir det noen ting av.» Det hadde jeg for lengst bestemt at det ville jeg ikke gjøre. Så jeg søkte først på Tromsø lærerskole, men jeg var for ung til å komme inn. De sa velkommen neste år, du er for ung, du må være 17 år, tror jeg, for å være 21 når du er ferdig.

Pharo: Så det var da fireårig lærerskole?

Magga: . Det var det var fireårig lærerskole. Jeg hadde gått på linjedelt ungdomsskole i Karasjok. Karasjok var veldig frempå med de der tingene, de var en av de første til å innføre niårig skole. Det var sånn kursplan a – b – c – skole. Men det var veldig bra. Så var det veldig fint miljø, som også gjorde veldig mye. Jeg ble kjent med veldig mange ungdommer fra samebygdene rundt omkring, og flere av dem har jeg truffet og hatt mye å gjøre med. Blant annet Alf Nystad som satt i Sametingsrådet sammen med meg, og flere andre jeg ble kjent med på den tiden.

Vik: Flere andre som du har hatt kontakt med i ditt voksne liv?

Magga: Ja, jada, jeg har mange av de som var der den gang. Og det var et fint svømmemiljø, og hopp-på-ski-miljø. Min tid i Karasjok var noe av det fineste. Men det var det også i Asker, det var veldig fint. Det var virkelig bra. Det tenker jeg alltid på. Alle de som vi bodde hos, det var helt utrolig fine mennesker. Bedre kan man ikke ha det, egentlig.

¹ Dette refererer til et dikt av Runeberg (http://runeberg.org/runeberg/0_15_25.html).

Vik: Hvordan opplevde du egentlig å komme til Asker? Det må ha vært veldig stor overgang

Magga: Ja, det var veldig. Men ikke verre enn fra Kautokeino til Alta. Det var også en stor overgang. Det var faktisk mer spennende – å oppleve havet og alt det der. Men det var jo klart, å komme her òg... Jeg kjøpte meg fort en sykkel og syklet rundt for å finne ut hvordan det ser ut. Det var eplehager og sånt, det var jo paradiset. Jeg trodde jo jeg var kommet til Edens hage. Det var en ganske utrolig opplevelse. Altså siden har jeg fått oppleve den store verden, men da var jeg mer voksen. Og det gjorde ikke større inntrykk. Jeg visste omtrent hvordan en jungel ser ut og ble ikke så veldig imponert. Det var jo fantastisk å se det også, men å se epletrærne i Asker var nok enda mer fantastisk.

Pharo: Nei, jeg kan huske det da jeg var gutt i Sulitjelma også. Det vokste jo ikke epler der heller. Å komme syd for Dovre var en annen verden.

Magga: Ja visst. Nei, det var en opplevelse. Og det gjør en ting med vår undervisningsfilosofi og utdanningsfilosofi. Nå snakker vi jo alltid om at vi skal ha nærhet til lærerstedene. Men samtidig er det litt konflikt der. Unge mennesker som tar utdanning etter videregående skole skal helst komme seg litt ut også – i verden. Når de har tatt sin utdanning, så får de seg en familie. Da blir det ganske vanskelig å komme seg ut og oppleve de drømmene man må ha hatt om å se litt mer av verden. Det behøvde jeg ikke tenke på. Jeg fikk komme ut den gang, og siden har jeg fått enda flere sjanser til å komme ut også. Og det der er ganske viktig. Så de står litt i strid med hverandre. Man må kunne ha en kombinasjon.

Semb: Og så begynte du på Universitetet i Oslo?

Magga: Ja, så begynte jeg på Universitetet i Oslo. Først var jeg i militærtjeneste i et år. Og det var også ganske viktig, fordi jeg lærte veldig mye av det – til og med pedagogikk. De hadde

sin firkantede pedagogikk. Avdeling standpunkt, hvor skal du være, hva skal du lære, hva har du bruk for. Kort og godt det som enhver lærer må tenke på. I veldig kort form, og med mange praktiske øvelser. Instruer hvordan du adskiller et AG3-gevær og hvordan du setter det sammen, og lær dine soldater hvordan de skal gjøre det. Så det var bra.

Pharo: Ja, ta fra hverandre og sett sammen geværet med bind for øynene?

Magga: Ja, det også. Det gjorde vi gjerne. Med det var egentlig slutt på den offisielle måten å gjøre det der, det gjorde man ikke lenger. Det var ikke anbefalt å skulle holde på med sånt med soldatene. Jaja, det er mange som har gjort det der. Jeg var jo spesialist på mitraljøse. Det kunne jeg.

Det er underlig det der når man skal få undervisning, utdanning og trening i å drepe folk. Men de var veldig skikkelige de som underviste. Det hadde jeg veldig respekt for. Det var litt eldre løytnanter på Heistadmoen som sa «ja karer, vi håper jo at vi aldri skal få bruk for dette her, men om det skulle skje, så skal vi være forberedt». Og det var en veldig okay tone. Mens yngre offiserer siden snakket om at «når russerne kommer, så skal vi ta dem». Og det hadde jeg ikke noe sans for i det hele tatt. «Men», sa jeg, «russerne er ikke i krig med Norge, og vi skal ikke snakke på den måten. For hvis vi begynner på den måten, så kan det bli krig. Hvis den terminologien liksom får bre seg. Nå er det russerne som er våre fiender. Russerne har aldri vært fiender. Russerne har aldri angrepet Norge, tvert imot. De var i Kirkenes under slutten av krigen og jaget ut tyskerne. Og så trakk de seg tilbake.» Sånn at det der voldsomme hysteriet med russerne. Men det er klart, jeg har vært på GP, på Porsangmoen. Og det var jo de gamle offiserene der som var veldig på det der om at russerne, hvor farlige de var. Mens for oss så var russerne på den andre sida våre egne folk. Det var jo samer der som også var i militæret. Og hele den problematikken har jo siden kommet opp. Jeg husker jeg var vitne ved en sånn rettssak om en som ville nekte militærtjeneste på grunn av faren for at han skulle stå overfor sine egne i en væpnet konflikt mellom landene. Jeg ble spurt hvorfor jeg ville støtte opp om hans standpunkt, «men De er jo offiser, selv», sa dommeren. «Ja», sa jeg, «men hva har det med saken å gjøre? Å forsvare hans rett uansett om han er enig med deg, det er jo det samfunnet vi skal forsvare.» Da ble dommeren liksom paff. «Det er jo det som er meningen med forsvaret også, vi skal forsvare et samfunn. Og nettopp det er et vesentlig moment, at du skal godta andres mening og forsvare dem til og med, og det gjør jeg herved og med god samvittighet.» Så det var ikke noen motsetning.

Så begynte jeg her, i det her landskapet [viser til Georg Sverdrups hus / Universitetet i Oslo] Matematikk, Sophus Lies auditorium, med fysikkbygningen og kjemibygningen og panelet som lå under her med biologisamlingene av planter og sånne ting på sprit og alt sånt. Her tråkka jeg fra 68 om høsten til langt utpå 72 i hvert fall. Så begynte jeg med samisk borti høyblokken på HF.

Vik: Hvem var dine venner i tiden i Asker og tiden på universitetet?

Magga: Mine venner i Asker det var først mine klassekamerater. Flere av dem var jo veldig gode venner, blant andre Knut Lundby, som har vært veldig aktiv i kirken og er professor i media her ved UiO. Og andre i samme klasse, det var jo flere som jeg var en god del sammen med. Men først og fremst Knut var jeg veldig mye sammen med. Men hele den klassen var veldig sosial. Jeg inviterte dem i 1997 til Kautokeino, og nesten alle kom, inklusive vår gamle lærerinne og klasseforstander. Det var en veldig fin stemning.

Ja, og så den familien som jeg bodde sist hos. Jeg var sammen med dem i påskeferien og juleferien, for jeg kunne ikke så lett reise hjem, selv da jeg var på universitetet. Så den kontakten beholdt jeg. Særlig så lenge foreldrene der levde. Men nå har begge gått bort, dessverre. Men jeg tenker på dem med glede. Og det var en sånn helt utrolig ting. De første jeg bodde hos hadde kontakt med noen i Kautokeino. Det var altså slik det begynte. Men så flyttet de herifra til Averøya, for å være der et år eller to. Så jeg stod jeg der helt uten bosted. Og da banket jeg på først hos noen jeg hadde hørt kanskje hadde et rom. Og så fikk jeg bo der, hos dem. Det var jo et fantastisk lykketreff.

På universitetet studerte jeg kjemi, matematikk og biologi – og tok en cand.mag.-eksamen. Samtidig leste jeg samisk, det leste jeg virkelig helt på si, på hobbybasis.

Vik: Hva gjorde at du begynte å studere samisk?

Magga: Det var nok at jeg hadde lenge savnet å kunne lære å skrive det. For jeg kunne lese det ganske bra. For med våre tre bøker, salmeboka og bibelen og postillen, pluss Nuorttanaste

– en samiskspråklig avis – så jeg hadde stavet meg til at jeg kunne lese. Jeg kunne jo lese litt av en bok og forstå hva som står der. Vi hadde også en to-språklig lærebok, en abc-bok som de hadde laget etter kirken. Men bare den norske teksten ble brukt, fordi lærerne kunne jo ikke samisk. Men vi tjuvtittet på den samiske delen – «hva står det her egentlig?», og den samiske teksten var jo mye artigere å lese enn den norske teksten. Dessuten var det jo en slags samnorsk da, det var jo den tida. Så det var en mellomting mellom nynorsk og bokmål, så det var jo ikke så riktig greit å håndtere. Så det var det vi hadde. Vi hadde gått på et kurs på friundervisningen som min senere venn Nils Jernsletten ledet, han ble senere professor i Tromsø. Vi har jo jobbet sammen der, veldig mye. Sånn var det, og jeg syntes det var så interessant. Mens jeg satt på Sophus Lies auditorium med 100 studenter, kanskje 200, tenkte jeg «det har er det så mange andre som gjør, men å studere samisk, er det ikke så mange andre som gjør, så kanskje det kunne være litt mer nyttig å bruke tida si på?». Det var skrekkelig interessant, og jeg har aldri angret på at jeg lærte innen realfag. Jeg leste så mye matematikk at jeg kunne til og med forstå, ikke detaljene, men nesten poenget med Schrödingers berømte likning – den er ganske komplisert. Jeg lærte helt utrolig mye.

Det tas pause.

Vik: Du begynte da på universitetet samme år som IWGIA [International Work Group for Indigenous Affairs] ble dannet i København. Så da var det allerede en viss internasjonal oppmerksomhet om urfolksspørsmål.

Magga: Det var det åpenbart, men det var ikke vi så veldig oppmerksomme på. Det jeg viste om internasjonalt samarbeid var det der FUEN [Federal Union of European Nationalities], Den europeiske minoritetsorganisasjonen. De hadde noen her i Oslo. Jeg tror det var en som bodde på Blindern studenthjem til og med som var med der. Og det var en viss interesse for det. Noen hadde også vært på konferanse i Danmark, tror jeg. Jeg husker Israel Ruong visste om den organisasjonen, han var veldig sentral i samisk organisasjonsarbeid. Jeg visste ikke om IWGIA på den tiden, men etter hvert så ble jeg veldig klar over IWGIA – Helge Kleivan og hele den utviklingen ble jo veldig viktig etter hvert. Men det skjedde for mitt vedkommende langt senere, først i 1973.

Vik: Det var en del medieoppmerksomhet knyttet til situasjonen til indianere i Brasil i 68, var det noe du festet deg noe videre med? Det var en svensk antropolog som stod i spissen for det.

Magga: Jeg kan huske det der, omtalen av saken, men veldig utydelig. Jeg husker at det var slik, at det var en viss oppmerksomhet i de samiske miljøer. Men på den tiden var man ikke kommet så langt enda, at man tenkte hva man kunne gjøre med det, og man hadde ikke noen kanaler riktig. Vi var ennå for opptatt av å organisere oss lokalt. Også her i Oslo med Oslo Sámiid Searvi, som vi hadde overtatt fra de gamle akademiske herrer. Aslak Nils Sara stod i ledelsen for det, og han ble jo veldig sentral siden i den her organisasjonen. Så jeg kan ikke huske at vi hadde en sånn kontakt. Det er klart at mye kan ha gått meg hus forbi, at de hadde kontakt på den tiden. Jeg hadde ikke. Jeg var ikke involvert i den type kontakt på den tiden.

Vik: Det var mer nordisk kontakt?

Magga: Det var mer nordisk kontakt. Mitt internasjonale engasjement begynte med nordiske sameungdomskonferanser i 1967 allerede, mens jeg gikk på gymnas. Det var Nils Jernsletten, som jeg nevnte, som holdt kurs. Jeg hadde gått på hans kurs mens jeg gikk på gymnaset, på friundervisningskurs. Han sendte meg til Jokkmokk, for å planlegge sameungdomskonferansen som skulle holdes sommeren 1967. Så vi var der da Svenske samers riksforbund hadde sitt landsmøte, og Svenske samers riksforbund var jo veldig mye mer avansert.

Pharo: De var tidligere organisert?

Magga: Å ja, du, de var veldig tidlig organisert. De var veldig godt organisert. Og fremfor alt hadde de sin sameombudsmann Thomas Cramér. Og dessuten hadde de jo Israel Ruong som

leder av organisasjonen. Jeg tror han gikk av på det landsmøtet der. Og de andre som Lars Thomasson og andre var virkelige markerte personer som stod i ledelsen.

Pharo: Men betyr det at siden det var senere organisering i Norge, betyr det at også Finnmark sameråd, Norsk sameråd var det like mye et resultat av et initiativ ovenfra som press nedenfra?

Magga: Det var vel initiativ i mellomsjiktet kan vi si. Altså de som hadde tatt utdanning og hadde litt mer erfaring. Det kom ikke sånn direkte nedenfra grasrota. Det hadde aldri vært en sånn grasrot. Tvert imot hadde det alltid vært en viss mistenksomhet mot allslags forsøk på å organisere på lokalt plan, for man var ikke vant til det. Folk spurte seg «hva er vitsen med det her?», «hva er meningen?» og «hvem er det som får fordel av det her?». Enten at det er noen enkeltperson eller at kanskje myndighetene forsøker å lure oss på den her måten. Ja, til og med mot organisasjonen var det mistenksomhet. «Ja, kanskje det er noe muffens som ligger bak.» Folk var veldig mistenksomme, og helt klart med gode grunner, for man hadde opplevd så mye. Men på den annen side, så var det jo en interesse.

Det jeg syntes var veldig interessant var da jeg ble formann i Oslo Sámiid Searvi, det var i 70–71, så begynte jeg å ordne i arkivet. Og tror du ikke jeg fant min bestefars innmelding i Samisk selskap? En gang på, like etter at det var stiftet i 48. Så han var faktisk medlem av en landsomfattende organisasjon, og det hadde jeg aldri visst om.

Jeg var imponert over at dere hadde protokollen her fra Norske samers riksforbund, fordi det heter her at de rekonstruerer Samisk selskap. Og det er så artig, det var så formalistisk, men det var litt typisk for noen av dem som var til stede at man skulle ha formalismen i orden. «Denne forsamling er kompetent til å rekonstruere», som om det var noen regler som kunne forhindre det. Og det var klart, at det var Oslo Sámiid Searvi som var selskapet der. Så lenge de var med på det, så var jo alt i orden. Det var jo ikke en eneste som kunne sagt «neida, det er vår organisasjon», men de hadde jo vært med å ta initiativ. Sånn ble jo det der til, og jeg var da med på det første landsmøtet i 69 – i Karasjok. Og det var markert i resolusjon nummer 1: «Vi vil ha retten til land og vann», eller, den var ikke så kraftig: «vi vil at spørsmålet om retten til land og vann undersøkes av et offentlig utvalg.»

Pharo: Har du tenkt noe på hva som var grunnen til at det var såpass forskjellig organisering mellom Norge og Sverige på et politisk plan?

Magga: Det er det nok antageligvis to årsaker: Det ene var nok at undertrykkelsen, for å si det rett ut, i Norge på den tiden var mye kraftigere enn i Sverige. Man hadde så voldsomt klamt grep på det der, at noen slags samisk engasjement ble øyeblikkelig slått ned på av lokale embedsmenn, og til og med prester. Det var helt annerledes.

Sverige var det en annen tradisjon på det der, allerede på 1700-tallet. 1700-tallet må kanskje være historisk i Norden, det beste århundret samene har opplevd, for der ble det gjort så veldig mye i Sverige. Det var stor, veldig stor, positiv oppmerksomhet om samiske spørsmål. Det hadde naturligvis sammenheng med Kodisillen og spørsmål om grenser i sin tid og med Karl IXs engasjement helt fra 1600-tallet, begynnelsen av 1600-tallet. Og at man faktisk hadde rettigheter. I Sverige hadde utviklingen vært litt mer på det jevne. Naturligvis siden den her tiden fra 1800-tallet var også Sverige veldig negativ til sine minoriteter, tornedalinger og samer, men likevel ikke så brutalt som i Norge. Det er ikke så brutale spor etter det. Man hadde samebyene, man hadde altså erkjent en samisk samfunnsorden. At det var noen ting som het samer, og at de hadde legitim rett til å ha noen slags organisert fellesskap – samebyene var jo rett og slett det. Og det gjorde sitt. Så var det jo initiativet der – at de var litt heldig også med å ha sånne personligheter som Israel Ruong som så de her tingene ganske klart, og at de fikk tak i en advokat som Thomas Cramér som gjorde fantastiske ting. Bare det å tilkjempe seg retten til at samer kunne representere seg sjøl var jo fantastisk. For Kammarkollegiets posisjon var at «nei, samiske rettigheter, det er det staten som representerer. Og staten representerer da både samene og hva som skal gjøres. Samer kan ikke representere seg selv for en domstol, det er det Kammarkollegiet som gjør.» Vitsen var jo at Kammarkollegiet bestemmer hva samene skal ha rett til, hvem som skal representere dem, hvilken erstatning de skal ha og til og med hva de skal bruke eventuell erstatning til. Det skulle tilfalle det offentlige, ikke noen samebyer eller enkeltpersoner, overhodet ikke på det nivået.

Men likevel, altså, det var en grunnleggende forskjell, de hadde akseptert at det finnes noen ting som heter samer. Og de hadde nomadskolene, selv om det i 1913 var en revisjon av skoleverket i Sverige når det gjaldt samene. Så de hadde faktisk laget egne skoler for samebarn som i seg selv var ganske fantastisk, men dessverre var det jo sånn at det lå langt

under nivået med resten av skolegangen, i motsetning til på 1700-tallet hvor de samiske skolene lå et hakk høyere enn bygdeskolene rundt omkring i Sverige. Det er jo ganske fantastisk å tenke på. Det ble altså brukt veldig store ressurser på å få frem lærere. Så det var en annen tradisjon, jeg tror det er det som er forklaringen på det.

Pharo: Kan det også ha sammenheng med at Sverige var en vel etablert nasjonalstat, mens den norske var i oppbygning?

Magga: Og så er det én ting: Sverige hadde vært et imperium. Det er et historisk faktum som gjør noen ting med folks måte å tenke på. Fra gammelt av var de vant til å håndtere at innen landets, imperiets, grenser finnes det forskjellige folk. Finnene var jo de viktigste og største, så man var vant til det. Det er ikke noen motsetning i det. Mens i Norge var jo det en naturstridig tanke at det skulle finnes noen andre folk som snakker helt andre språk som en ikke begriper noen ting av. Så mye av forklaringen på det er nok naturligvis at Norge var i en kjempende posisjon, med løsrivingen fra Danmark og løsrivelse fra Sverige. Så de kombinasjonene er jo mye av forklaringen. Og forskjellen hvordan Norge håndterte det der. Så kan man jo i tillegg komme med det med faren fra øst, men den var nok ganske lik i Sverige også. For erfaringene med russerne for Sverige hadde jo vært ganske bitre over lang, lang tid. Senest på 1800-tallet var det jo konflikt. Men jeg tror det er den der gamle ånden, at det var en annen måte å håndtere det på. Men for Norges del hadde jo imperiet gått tapt for lenge siden, man hadde jo mistet både Grønland og Færøyene og alle deler som hadde tilhørt Norge. Den type tanker eksisterte ikke lenger i Norge. Den tanken hadde nok antageligvis vært der i sin tid, at det var litt andre forhold, men det var jo tross alt nordiske folk hele veien. Egentlig var det jo nordmenn på Færøyene, Island, Grønland og i hele det imperiet der. Jeg tror det er noen ting der som forklarer den forskjellen.

Semb: Så én ting er forskjellen på Norge og Sverige som er interessant. Men også dette med at Norges første sameforening etter andre verdenskrig stiftes i Oslo, og ikke i indre Finnmark.

Magga: Ja, mens den i Sverige kom i 1904. Det var "Lapparnes Centralförbund" som ble stiftet i Stockholm med Elsa Laula Renberg i styret. En måned senere ble Fatmomakke sameforening stiftet i Fatmomakke. Det er interessant, men veldig godt forståelig.

I Finnmark fantes det ikke klima for noen ting sånt. Bare at noen skulle samles med den hensikt å organisere samene ville få så stor negativ oppmerksomhet og blitt slått ned på såpass kraftig at det var ikke mulig å gjøre det. Det andre var personlig, man måtte komme bort fra Finnmark for å få tingene i perspektiv. Det gjald ikke minst oss som reiste bort derifra. Plutselig kunne vi se på det hele fra et nytt perspektiv. Og dessuten var det naturligvis den fantastiske inspirasjonen som det akademiske miljøet ved dette universitetet betydde. Det var helt vesentlig. Altså med Vilhelm Aubert og Guttorm Gjessing, Asbjørn Nesheim, Knut Bergsland og Thor Frette – de var ingen hvemsomhelst. Ingen av dem prediket egentlig eller de drev ikke sånn politisk agitasjon, de underviste i samisk kulturhistorie, samisk historie, om hvordan tingene har vært og sånn. Og det var i grunnen mer enn nok til å få oss interessert, virkelig. Og det var en stor, fantastisk ballast og innsikt å få. Så det der spilte en veldig stor rolle for den organiseringen der. Så det var på en måte veldig naturlig. Det var jo unge studenter, som Sara Hætta fra Kautokeino som studerte til å bli jordmor, som var med på den. Det var folk med utdanning. Det var studenter for det aller meste som var med på det der. Så det synes jeg er helt naturlig. Om det skulle skje noe sted, så måtte det være Oslo. Det kunne nesten ikke skje noe annet sted på den tiden.

Vik: Kan du si litt mer om denne intellektuelle inspirasjonen og den internasjonale dimensjonen til det. Måten å tenke på, var det også sammenligning med urfolk andre land, eller var det for tidlig? På slutten av 60-tallet.

Magga: Det var egentlig for tidlig, for vi hadde ikke noe å sammenligne oss med. Til og med når vi visste at det fantes treaties i Amerika, men akkurat hvordan det der var og hva de gikk ut på hadde vi ikke så veldig god greie på. Men etter hvert og med litt lesning her og der fikk man jo litt grep om det.

Men det var først og fremst her og nå, samfunnet her som de hadde arbeidet for. Vilhelm Aubert var jo veldig god på det der med analyse av samfunnet, ulike lag av samfunnet. Per Otnes var jo veldig god på det historiske. Guttorm Gjessing var jo også veldig

god på de tingene der. Og Thor Frette hadde selv arbeidet i Finnmark. Han ledet Finnmark kringkaster helt til 1962 og hadde erfaring fra Finnmark. Han visste veldig mye om det der. Han var blitt møtt veldig mye med den holdningen om det samiske, om hvor lite verdt det var, så han hadde jo virkelig ledet også de samiske sendinger i sin tid. Asbjørn Nesheim hadde jo ledet samekomitéen og vært på reiser i Finnmark og kjente Finnmark veldig godt, og hele Sameland for den saks skyld. Så han var jo veldig godt orientert og veldig godt skolert i hva som var hva. Og Knut Bergsland hadde engasjert seg i sydsamenes rettighetskamp og gått fra å være lingvist til å bli nærmest historiker. Fordi han gravde frem så mye nytt historisk materiale, med Brekkensaken og siden med skattefjellsålet, og kombinerte kunnskaper fra historie og språkvitenskap på en måte som ingen til da hadde gjort. Så det var en veldig inspirasjon og fikk oss til å tro at man med viten så kan man komme ganske langt når det gjelder å dokumentere ting.

Det preget meg veldig senere – jeg forsøkte så godt jeg kunne alltid dokumentere og begrunne det med logiske resonnement og fakta istedenfor å bare si at «jeg mener sånn og sånn», det var liksom ikke nok. Ha en begrunnelse – «hvordan er det?», «hvorfor mener jeg dette her?». Det var jo ofte sånn at det var en veldig styrke å kunne ha det. Og med de kunnskapene vi hadde så var det, særlig i Finnmark, veldig få som kunne motsi oss. For de på sin side hadde jo aldri fått høre noen ting om Finnmarks historie. De visste jo mer om hvor trikken går i Oslo enn de visste om sin egen historie i nord. Sånn at de stod jo også litt hjelpeløse overfor denne her samiske intelligentsiaen som plutselig kom der og visste saker og ting som de ikke visste. Men det med organisering i Finnmark var enda veldig touchy.

I 1970 holdt vi et seminar i Kautokeino, på samemisjonens lokaler, det er der Villmarksenteret er i dag. Og det ble stort oppslag på kommunehuset. «Vet du at de revolusjonære planlegger ny revolusjon ala 1852?» og mange sånne beskyldninger om hva vi hadde tenkt å gjøre. «Ellers vet vi ikke hva de vil gjøre, men det vet de ikke selv, heller.» Full utskjelling. Vi var ikke tapt bak en vogn, så en av oss, Mikkel Gaup fra Masi, han skrev en tilsvarende plakat «vet du at» og gikk til motmæle mot det der og hang opp plakaten på samme sted. Han rev ikke ned den andre, men satte den ved siden av. Det var antageligvis ikke noen samer fra Kautokeino som hadde skrevet den, den var alt for godt skrevet på norsk til å kunne være laget av noen samisktalende. Og noen mente seg å kunne spore skrivemaskinen. På den tiden var det ganske lett å se hvilken skrivemaskin folk hadde, og man kunne ikke skifte fonter som i dag. Det viser lang tid etter var det enda veldig vanskelig der med sånn engasjement. Striden rundt påskeresolusjonen i Karasjok var voldsom. Hans

Henriksen opplevde det nærmest som livsfarlig, han turte ikke gå ut alene på kvelden i Karasjok på den tiden. Så det var ikke noen søndagsskole, akkurat. Hårda tak.

Semb: Så kommer Aslak Nils Sara i kontakt med George Manuel?

Magga: Ja, da er du utpå 70-tallet. Da har vi allerede hatt møter i København med Arctic Peoples Conference – som jo er en veldig inspirasjon. Vi hadde jo så veldig mye å snakke om hva vi hadde fått til – både Grønland og Canada, North West Territories, som var godt representert der. Så det var en virkelig bra start. Så begynte den kontakten med George Manuel. George Manuel kom til Sverige, tror jeg, først og etablerte kontakter på den siden, for de var jo mye mer kjente samiske politiske aktører enn vi var på den tiden.

Vik: Dette var i 1972?

Magga: Det var noen ting sånt, 72 må det ha vært. Da begynner den aktiviteten og interessen for det internasjonale arbeidet. Og Aslak Nils [Sara] var veldig langt framme. For han hadde jo ledet Oslo Sámiid Searvi. Og han hadde jo deltatt på veldig mange nordiske møter og var kort og godt veldig godt forberedt.

Vik: Når ble kontaktene med Grønland etablert?

Magga: Den organisatoriske kontakten må ha blitt etablert akkurat på den tiden, slutten av 60-tallet, begynnelsen av 70-tallet, vil jeg tro. Vi visste jo om Grønland lokalt, for vi hadde jo hatt folk der. Noen fra oss, fra Siebe var jo nærmeste, hadde reist til Grønland, vært der, bosatt seg der og holdt på med reindrift der. Så Grønland var jo velkjent for Kautokeino og Karasjok på det planet der, men ikke sånn organisatorisk.

Vik: Hvor langt tilbake gikk den kontakten?

Magga: Jeg tror den gikk tilbake til 50-tallet. Jeg tror det var da de første samer ble invitert til å komme og undervise inuittene i reindrift. Som ikke er så lett det heller, for inuittene er jo et jegerfolk og kunne for det første ikke forstå vitsen med å springe etter noen dyr som man kan skyte på når man har bruk for dem. Det var en ny, fremmed tanke for dem.

Vik: Og tilsvarende kontakt ble etablert med Canada?

Magga: Ja, etter hvert med Canada. Og det var jo først og fremst det der med North West Territories, og de derifra som ledet. De ledet også konferansen i København. På den tiden var det først Aslak Nils [Sara] som satt i Samerådet, mens Nils Jernsletten var leder av den norske seksjonen av Samerådet på den tiden, i hvert fall fra 67 og utover et stykke. Aslak Nils [Sara] var også involvert, jeg husker ikke lenger detaljene om hvem som var der når og hvor og hvordan det skjedde. Men de hadde i hvert fall veldig mye med de kontaktene der å gjøre.

Pharo: Det var mye mer kontakt med Canada enn med USA?

Magga: Ja, helt i begynnelsen. USA viste seg å være veldig problematisk, fordi de hadde så mange interne kamper som de måtte holde på med. Det var veldig delt også med indianerne i USA, for veldig mange av dem var non-status, det gjaldt jo også Canada, og det var veldig forskjell på å snakke med de respektive grupper. Mens de som hadde sine, på en måte sine rettigheter, i en viss grad i hvert fall, hadde sine reservater og sånn. De måtte antagelig være litt mer forsiktige enn dem som stod helt løsrevet omtrent, helt fra sitt eget samfunn og kultur. De kunne være veldig radikale. Og sånn fortsatte det egentlig å være. Så International Treaty Council var jo mye av den typen folk som sto friere og var mer radikale. Og de kom jo etter hvert i et konkurranseforhold til WCIP [World Council of Indigenous Peoples] og likte ikke WCIP, helt åpenbart ikke.

I 1980, da Leif Halonen og jeg reiste til Sør-Amerika, reiste vi via New York. Og da avtalte vi et møte med International Treaty Council, som representanter for samerådet. Det var en kontorsekretær som møtte oss og ingen annen – ikke noe. Vi hadde uttrykkelig bedt om å møte noen fra den politiske ledelsen, men de boikottet oss rett og slett. Fordi vi allerede var engasjert i et samarbeid med WCIP, helt åpenbart. På den annen side stod de jo sånn som en hardliner, veldig radikale på mange ting. Og jeg hadde jo samarbeid med dem, for de deltok jo ellers i samarbeidet som Rigoberta hadde. Jeg var sammen med dem i Guatemala, blant annet, en gang, i forbindelse med Rigobertas Initiative for Peace. De var jo veldig stri i arbeidet med den her erklæringen hvor de ville stå steinhard på den opprinnelige formuleringen og ikke ville gi seg. Vi forsøkte jo å overtale dem og si at «det finnes ikke en tekst i hele verden som er så original og som om den var direkte skrevet i stein av naturen selv eller kommet ned fra himmelen. Selv de israelittiske steintavler er det helt sikkert mennesker som har skrevet, og de går an å endre på, så man må gjøre det i politisk arbeid.» De satte seg helt fast. Så lenge idéen bevarer, så må man kunne jo i hvert fall være litt villig til å høre på hva de andre eventuelt kunne tenke seg å endre. Men nå tror jeg de endret seg og forstått at man må faktisk kunne gi noen ting. Man må være med på noen ting, for at dette skal virke. Så det var langtekkelig.

Så det er derfor vi har hatt to runder med den erklæringen. Først selve arbeidsgruppen, det var jo for så vidt greit, for arbeidsgruppen kunne gjøre som den ville. Men så da den intergovernmentale arbeidsgruppen ble tilsatt, så ble det jo virkelig, virkelig problematisk. Enda mye mer jævlig ble det da de afrikanske land, med Namibia i spissen, oppdaget hva som var i ferd med å skje. Fra 2005, i 4–5 år, det holdt på å stoppe hele prosessen helt og holdent. Det så veldig mørkt ut. At det lyktes til slutt i 2007 var jo fantastisk.

Jeg husker den gang Leif og jeg reiste. Vi var i Peru, i Lima, og oppe i Ollantaytambo, og det var så politisert at der kalte de det for en kulturfestival når WCIP hadde politiske møter. «Kulturfestival», det var navnet. Og oppi der snakket vi også med folk fra USA. Og vi satt sammen med de fra Amerika og forsøkte å samtale med dem for å finne ut om dem, om hvorfor motviljen mot WCIP var så sterk, for det var jo tross alt noen fra Amerika der, fra USA, men vi ble aldri riktig klok på det der. Antagelig var det systemet litt for stort til at man enkelt kunne forklare hvorfor det var så komplisert. Når det er så komplisert i lille Skandinavia, hvorfor skulle det ikke være komplisert i USA? Så det er egentlig ikke noe merkelig i det hele tatt.

Vik: Var du med på det møtet i Canberra i 1981?

Magga: Nei, jeg var ikke det. Jeg var valgt delegat, men av en eller annen grunn, jeg husker ikke lenger hva, det var i hvert fall en personlig grunn til at jeg ikke kunne reise dit. Så jeg sendte min venn Alf Nystad som var der. Det var viktig, møtet, det var mye bra som kom ut av det.

Vik: Det var vel også det første møtet norske myndigheter deltok som observatører på? Det var flere departementsansatte som dro på den turen.

Magga: Ja, det var jo en av de tingene som både var bra og som var mindre bra. For det kan jo forstås på to måter. For oss var det ikke noe problem, vi hadde ikke noen mistanke om norske myndigheter på den tiden, det var ren velvilje fra deres side. Men for andre: «Her kommer samene med government officials på slep.» Den er ikke helt bra ute i urfolksverden, for det er de ikke vant til. Da har man et problem. Så da skylder man dem en forklaring på hvorfor i all verden man samarbeider med regjeringsfolk. Kort og godt måtte våre folk forklare forholdene i Skandinavia. At i Skandinavia så kan man være dypt uenig, men likevel har man visse former for samarbeid som man kan gjøre, og det også med regjeringen, selv om vi ikke er enige med dem i ett og alt, men at vi tross alt har mange saker og mange prosesser som vi enige om. Og at de uansett er interessert og legitimt interessert i å vite hva som foregår, og det må de ha lov til – å delta og observere på sånne møter.

Semb: Var det sør-amerikanske delegater som var spesielt skeptiske?

Magga: Ja, spesielt de. Men også de fra Nord-Amerika. Spesielt de fra Sør-Amerika, for de var jo ikke vant til det. De hadde jo aldri hatt sjanse til å møte noen sånne folk, og det hadde jo ikke vi heller de første årene etter at NSR ble til. Vi kunne jo komme til en sekretær, eller

en byråsjef var kanskje det høyeste oppe i hierarkiet vi kom til. Men ingen høyere oppe ville snakke med oss. Jeg forstår jo at andre kunne ha problem med å forstå det der. Mens i Norge gikk det jo, og det var egentlig veldig fort at man etter hvert fikk opprettet kontakter. Det systemet fungerte akkurat som FN-systemet, et system man i og for seg kan si mye negativt om, men det finnes alltid folk der som kan bruke systemet og som kan være med å gjøre ting likevel. Det opplevde vi jo ofte med departementene, akkurat som FN-systemet har jo også sånne gaps som gir et visst spillerom for folk som mange av medlemslandene kanskje ikke vil ønske seg. Akkurat som regjering og ministeren kanskje var så blid på måten det blir gjort. Men innenfor rammen av det finnes det altså muligheter for å gjøre ting, for den som er litt oppfinnsom.

Vik: Hvilke personer i sekretariatene til disse internasjonale organisasjonene tenker du har vært spesielt viktige?

Magga: Hvilke?

Vik: Personer.

Magga: På hvilke internasjonale?

Vik: FN, ILO, er det noen du husker som du har vært spesielt i kontakt med?

Magga: Lee Swepston er jo veldig sentral. Den som man umiddelbart fester seg ved. Og Madam Daes, naturligvis, i arbeidsgruppen (WGIP). Det var jo de som helt klart utpeker seg som de aller viktigste. Begge de to har jo vært fantastiske støtter. Lee Swepston hjalp oss veldig mye med forumet, var med meg blant annet til Roma og FAO der og fortalte dem saker og ting som jeg ikke ville ha greid å forklare dem, og det ble jo en helt annen troverdighet når

ILO var med og kunne fortelle de andre hvordan de har håndtert ting. Nei, det er nok de to som jeg først og fremst tenker på med det internasjonale.

Semb: Hva med Asbjørn Eide som åpnet arbeidsgruppens møter for observatører?

Magga: Asbjørn Eide, ja, han var den første leder av WGIP fra 1982 som leder av arbeidsgruppen og betydde enormt mye i den. Jeg har egentlig ikke forstått enda hvorfor det ble et skifte der, men jeg var ikke med på det. Det var ikke noen dårlig skifte, for Madam Daes viste seg å være veldig bra hun også, sånn at det var et bra valg som bidro til å utvikle mange ting på en god måte som kunne gått mye verre, man kunne fått andre slags mennesker.

Når det gjelder IWGIA og naturligvis WCIP så er det Helge Kleivan som spilte en enorm stor rolle, i tillegg til George Manuel som jo var fantastisk. Men han gjorde også ting som vi ikke kunne begripe hvorfor, som å sparke generalsekretæren. Da vi møttes i 77 i Kiruna, jeg var med på å lede det møtet i Kiruna, og vi spurte også hvorfor ikke Sam Deloria kom, som vi hadde valgt som generalsekretær. Vi fikk aldri noen god forklaring på det, og det var jo rart. Jeg husker ham så vel fra Port Alberni, for han hadde visjoner om FN og sa at «en dag så vil vi gå opp til New York, til FNs sekretariat, vi vil bli tatt imot som likeverdige med de andre folkene i verden i FN.» Det var en herlig visjon. Jeg husker jo faktisk det. Vi ble jo ikke tatt imot som likeverdige, langt derifra, det var jo i forumet, men tross alt, det var et forum. Et formelt forum i FN. Så jeg hadde faktisk Sams ord i bakhodet da jeg gikk opp der til det første forumsmøtet i New York. Det var litt fantastisk.

Vik: Hvor lenge har du tenkt på. Du brukte ordet «folk». Når begynte du å tenke på samene som et folk?

Magga: Svært tidlig har jeg forstått begrepet "álbmot". Jeg tror det var på begynnelsen av 70-tallet, med «Arctic Peoples» at jeg var med på å bruke "folk" første gang utad. Men vi hadde jo begrepet i den samepolitiske erklæringen fra 71: «Mii leat sámít da dáhttot leat sámít, eat eanet eat ge unnit go eará álbmogat máilmmis.» Og «álbmogat» det er «folk». Og på svensk

ble det jo oversatt med «folk», «hverken mer eller mindre enn andre folk». «Vi samer er samer og vil være samer, hverken mer eller mindre enn andre folk i verden.» Det er den første offisielle markeringen av det. Men uformelt så ble den sikkert brukt på seminarer òg før den tid. Men det er ved overgangen mellom 60- og 70-tallet at det blir vanlig i politisk sammenheng

Semb: Har du noen formening om hvem som først begynte å snakke om samene som folk?

Magga: Det tør jeg ikke si, men vi hadde jo lang tradisjon på det der. Og den kommer nok ganske tidlig. For man henviste til en brevveksling mellom hovedforhandlerne for Lappekodisillen, hvor man bruker «til konservasjon av den lappiske nasjon». Sånn at begrepet var ikke ukjent. Allerede Lappekodisillen godkjenner, aksepterer, omtaler samene som «en nasjon». Og på den tiden må jo det forstås som «folk». Sånn at tankegangen var ikke fremmed, det var ikke noe som plutselig dukket opp. Det var nok der hele tiden, fra langt tilbake.

Vik: Lappekodisillen ble vel også gjenoppdaget?

Magga: Lappekodisillen ble gjenoppdaget. Norge hadde jo forsøkt å kvitte seg med Lappekodisillen i lang tid, og også gjemt den bort, den var ikke en del av lovsamlinger. Nå er den jo tilbake i den røde bok. Også det var også symptom på det der, at Norge ikke ville ha den der. Man så det først og fremst som svenskenes rettigheter i Norge, som en absolutt ikke ville ha noe av, for det var en nasjonskamp. Bli kvitt det der. Så det var et veldig sterkt redskap, Lappekodisillen.

Vik: Husker du når den fikk politisk kraft?

Magga: I våre miljøer fikk den nok politisk kraft allerede rundt 1970, vil jeg si. Thomas Cramér kom til NSRs andre landsmøte i Kautokeino, hvor han holdt sitt foredrag hvor han utredet samenes rett, kanskje særlig ut ifra Lappekodisillen. Her er det en rett som gir samene

en rett som nasjon og som garanterer næringsrettigheter. Så det var nok første gang visste om det. Vi satt som tente lys rundt apostlenes føtter og lyttet til ordet fra det høye. For det fortonet seg sånn for oss. De var veldig mye mer avansert enn oss på den tiden. Og det har jeg ofte gjentatt, ikke minst når noen siden omtalte Cramér i mindre positive vendinger, «husk nå hva Thomas Cramér har gjort». Vi har jo beholdt et vennskap, jeg får stadig brev fra Thomas. Om gamle dager, og andre ting. Han mener jo at det er snart bare vi to som forstår oss riktig på det her. Jeg tror det er første gang jeg kan minnes at det satte seg fast og vi kan tidfeste det til, vi hadde aldri hørt om Lappekodisillen før det.

Vik: Kort tilbake til disse personene i internasjonale organisasjoner, så er jo Augusto Diaz ofte nevnt som en sentral person.

Magga: Jada, men ikke på den tiden. Jeg har jo møtt Augusto og ble etter hvert ganske godt kjent med ham, men ikke på den tiden der. Jeg tror han har betydd mer for latin-amerikanske organisasjoner, de organiseringene der, og en del i FN-systemet. For oss var ikke hans navn så veldig sentralt.

Vik: Han skrev jo Martinez-Cobo-rapporten. Så det var forut.

Magga: Joda, han begynte jo på 70-tallet og ble vel ferdig i 1984, da kom siste rapporten fra Cobo.

Pharo: Jeg følger opp litt også med internasjonale organisasjoner. At dette å komme til FN og ILO og sånt, det må ha vært en ganske fremmed verden. Hvordan lærte dere hvordan dere skulle agere i internasjonale organisasjoner? Hvor god hjelp fikk dere, og hvem hjalp dere?

Magga: Jeg tror UD [Utenriksdepartementet] nok hadde en finger med i spillet for å hjelpe til med mye av det praktisk. Fra 1978, det var altså gamle [Thorvald] Stoltenberg som der

markerte seg veldig sterkt med å invitere Nils Aslak Sara med til den her menneskerettighetskonferansen.

Vik: Rasismekonferansen?

Magga: Rasismekonferansen. Etter hvert opplevde vi UD som, holdt på å si, som en av støttepilarene i regjeringssystemet. Mens samerettsutvalget var jo ikke de så begeistret for, men det er en annen historie. På den tiden der, 70-tallet, så var UD nok den som var veldig bra på det der med å hjelpe til. Jeg kan ikke huske at det oppstod noen problemer med dem, det gikk ganske greit. Og våre folk var etter hvert blitt ganske vant til dette. Vi hadde jo holdt på med konferanser selv, så vi visste jo hva en konferanse er og det grunnleggende. Så det gikk. Jeg var ikke så veldig mye med på det i ILO. Jeg var vel egentlig ikke med på noen ting der, på ILO-møter i det hele tatt. Jeg var med på de interne rådslagningne hjemme. Det var først og fremst Leif Halonen og Marit Myrvold som var med, og Leif Dunfjeld var jo veldig sentral. Aslak Nils Sara også til en viss grad, men ikke så mye med ILO. Jeg tror det var de to Leifene som stelte ganske mye med det der. Og antageligvis Ingvar Åhrén fra Sverige, men svenskene var ikke så begeistret for det der i det hele tatt. Så de ordnet lite for de som deltok fra Sverige, de ble ofte holdt utenfor i sånne sammenhenger. Jeg husker jeg skulle på KSSE-møte, da måtte Ingvar sitte på tilhørerbenken, mens jeg fikk være med en del av den norske delegasjonen. Det var en veldig stor, merkbar forskjell.

Semb: Dette var vel tiden også hvor urfolksrettighetene skilte lag med minoritetsrettighetene?

Magga: Ja, det var det helt klart. Det var det. Jeg tror vi tolket det sånn at dette med minoriteter i Europa var litt for komplisert. At vi skulle være med på så å si løse det problemet også. «Så la oss nå holde oss til dem som er mer like på oss og i tilsvarende posisjon.» Sånn ble termen «indigenous peoples» sentral. Idéen om opprinnelige folk hadde nok vært der fra langt tilbake. Det var markert noen steder at dette ble brukt på begynnelsen av 70-tallet for første gang, og det kan nok stemme. Men jeg tror vi nok internt brukte det langt tidligere. I norsk sammenheng kan vi gå tilbake til 1862, da brukte Høyesterett «urinnvånerne» i en dom

på den tiden. Så idéen var jo ikke helt ukjent i Norge fra langt tilbake. Og fra den eldste historieskrivningen med P.A. Munch og sånn var jo dette ganske velkjent.

Semb: Jeg er litt usikker på hvor vi skal gå videre.

Pharo: Altså, dere har lagt inn et spørsmål her på betydningen av NAVFs forskningsprogram og sånt noe.

Semb: Ja, vi kunne kanskje tatt litt på det, før vi beveger oss videre.

Magga: Ja, det er jo begynnelsen av 70-tallet. Hvordan blir det? 70-tallet, jeg var med på det programmet. Det må jeg si var noe av det som har vært veldig, veldig positivt, engasjementet fra Forskningsrådet, NAVF på den tiden. Da hadde vi mange forskningsråd i dette landet. Det betydde veldig mye, kontakten med samisk institutt og det miljøet og sånn, som de var veldig opptatt av å utvikle og være med og få frem og bygge kompetanse. De var veldig bevisst på det der. Men også med andre miljøer, det var ikke sånn at det bare var instituttet. Det var også et forskningsprogram som favnet både samisk og kvensk. På den tiden gikk det veldig bra, for det var en veldig, tror jeg, solidaritetsfølelse. At «vi står overfor de samme utfordringene», og det gjør vi jo også i dag, når det gjelder språk og kultur. Selv om man i dag kan diskutere seg i hjel på det der med historie, men det har jo kanskje ikke all verdens betydning når det gjelder dagliglivet.

Så det programmet opplevde jeg som veldig positivt, og evalueringen av den var jo også gjennomgående veldig positiv. Man hadde virkelig fått fram flere gode studier og materialinnsamling og sånn, og at man anbefalte at Forskningsrådet gikk videre på det her. Hvilket da også skjedde siden, med Forskningsrådets program 1, som jeg selv var leder av. Nå har vi jo program 2 i dag. Sånn at Forskningsrådet, akkurat som universitetene, har jeg opplevd som veldig, veldig positivt i det her arbeidet. Jeg bruker å si at det akademiske miljøet har, hva jeg har erfart, virkelig levd opp til noe av det beste man kan vente seg.

Ambisjonene som det akademiske miljøet har til å frembringe viten og på den måten bidra til utvikling, det har virkelig Forskningsrådet og universitetene gjort i Norge.

Semb: Hvor viktig var den satsningen, eller forskningen som kom ut av det, for den samiske nasjonsbyggingen?

Magga: Det var viktig, helt klart. Også de studiene som ble gjort der var viktige. Det var biter i et puslespill. Også det i seg selv å være med og medvirke er i seg selv nasjonsbyggende, selv om det var en sånn riksgreie sånn at det var Forskningsrådet i Oslo som sto for det. Men likevel, å bli tatt hensyn til og være med en sånn prosess var viktig. Vi var veldig glade for det og hadde ikke så store forhåpninger. Begrepet "samestat" ble fort nærmest en vits. Jeg ble lei av det spørsmålet om samestaten, men det var viktig å bygge opp kunnskap. Er det noen ting som jeg har lært, så er det det å bygge opp kunnskap og kompetanse, og det så vi Forskningsrådet som et redskap til. Og de institusjonene som de etter hvert opprettet, det første var jo Sámiid vuorká-dávvirat i Karasjok, museet i Karasjok. Som jo virkelig var ganske viktig. Jeg tror det hadde noe støtte fra Forskningsrådet i enkeltprosjekter, men var ellers finansiert som en egen institusjon. Men bare det i seg selv, alle disse bitene med Forskningsrådets engasjement, institusjoner og undervisning ved universitetene. Også idéen å styrke Universitetet i Tromsø hadde enorm betydning. Så alt pekte i positiv retning. Og det har jo virkelig fungert, veldig bra. Noen mener jo til og med at det har fungert altfor bra, særlig de som er imot.

Vik: Men initiativene til forskningsinteresser på samiske og kvenske forhold, kom den primært fra samene og kvenene selv, eller var det samfunnsvitere som initierte dette før, i forkant av, den samiske politiske mobiliseringen?

Magga: Det er nok litt vanskelig å si. Det er nok en kombinasjon av mange ting, men det er klart at det var noen fremstående personer som Inge Lønning, teologen som ledet NAVF-programmet i begynnelsen. Han var jo en veldig kjent politiker som satt på Stortinget for Høyre. Han drev dette i begynnelsen, før Einar Arne Drivenes overtok ledelsen. De hadde nok

en finger med i spillet, helt klart at det var folk som hadde gode kontakter og visste at i Forskningsrådets egne rekker var det folk som var interessert. Det må det ha vært. Ellers hadde det ikke blitt noenting.

Vi har ikke opplevd det som en kamp som vi har liksom kjempet for. Det ble egentlig på den tiden sagt at dette var en naturlig ting for Forskningsrådet å gjøre, å gjøre en satsning på et område som av mange grunner var viktig å gjøre noe mer på enn hva som var gjort. Det var ikke et utforsket felt, og det skal vi jo være glad for. Uten det som var gjort før, særlig av kulturforskere, og etter hvert samfunnsforskere, men særlig kulturforskere og lingvister hadde gjort et fantastisk arbeid. Men å gå på videre på det i nåtidens samfunn, nåtidens forhold, det var en sånn utfordring. Det må jo være de akademiske miljøer som har dyrket den tanken fra Institutt for samfunnsforskning her, med Vilhelm Aubert og de folkene der. Så det skulle vært virkelig artig å se i arkivene og se hvordan det hele ble til, det kunne være en egen oppgave for en historiestudent å se hvordan fant man på det her, hva var begrunnelsen? Og hvordan skjedde det? Det hadde vært veldig interessant å vite mer om det.

Pharo: Det ville jo være interessant å se om det var enkeltforskere som var opptatt av det før Forskningsrådet kom inn med sin mer programartede virksomhet.

Magga: Det tror jeg man si ja til med én gang, at det var enkeltforskere som var interessert og som ville bidra med sine visjoner og så hva som kunne være ønskelig å få gjort noe mer med. Det tror jeg ganske bevisst. Det detter ikke ned sånn fra himmelen av seg selv.

Det tas pause

Semb: Vi tenkte vi skulle snakke om Alta, eller Alta-saken. Jeg tror vi skal starte med det første spørsmålet vi har satt opp. Det kunne vært interessant å få din vurdering av hvor utbredt du mener det var, den oppfatningen av samene som Norges urbefolkning, altså før Alta-saken.

Magga: Det var nok ikke så veldig utbredt. I hvert fall ikke i miljøet utenfor, så å si, studentene i Oslo. I miljøet her var nok begrepet velkjent. Det var jo etablert, som vi har snakket om, før det. Men det var ikke i bruk blant folk flest. De nærmest lo av det når man kom med det begrepet. For det var så ukjent. «Hva er nå det?» Jeg tror ikke det var så kjent.

Vik: Med folk flest så tenker du både blant samene og

Magga: Ja, jeg tenker på Finnmark generelt. Og heller ikke resten av landet var det noen, de hadde jo ikke noen grunn til å forholde seg til det her. Men jeg tror ikke folk i Finnmark nesten hadde hørt om begrepet.

Semb: Hverken samer eller ikke-samer?

Magga: Hverken samer eller ikke-samer. Og naturligvis var det en stor del av den samiske befolkning, for dem var det like fremmed, og vår studentbevegelse var like fremmed for dem. Fordi det var slett ikke sånn at vi ble straks omfavnet av våre egne og «ja, hva bra, nå har vi studenter som går foran.», nei, tvert imot. Mange var jo redde, «hva er det her for tøy? Det der må dere slutte med.» og sånn. Så det var jo ikke så lett den balansegangen som skulle bli enda verre under Alta-saken. Å balansere mellom det å være troverdig og likevel stå på det man mente var rett, fordi motstanden og mistenksomheten, også blant sine egne, var ganske markert. Nettopp med sånne nye begrep, urfolk. «Hva da, urfolk, hva er det for noe?» Særlig sjøsamer var spesielt mistenksomme. De hadde fått oppleve så mye negativt med samestempelet, så det ville de helst ikke høre noen ting av, uansett hvilket navn man brukte på det.

Semb: Jeg tror ikke vi skal gå inn på enkelhetene i på en måte, skal vi si, sakens gang når det gjelder Alta-saken.

Vik: Jeg lurer på om vi skal begynne med selve vedtaket. Om det var noen urolighet/oppmerksomhet knyttet til at det kom som sak, eller om det var mer en reaksjon på et overraskende vedtak?

Magga: Vedtaket var jo overraskende for de aller fleste. Jeg var til stede på det første møtet i Masi i 1970, slutten av august. Der hadde de jo dannet noen dager før, tror jeg, den aksjonsgruppen mot neddemning av elven, men for befolkningen der kom det som en total overraskelse. Overingeniør Kummeneje fra Finnmark kraftforsyning var der og fortalte om planene. Og folk var ærlig forskrekket. Dette hadde de ikke hørt noen ting om, ikke visst noen ting om at dette kom til å skje. Sånn var det. Folk var nærmest lamslått at det gikk an. Som man kan se av alle de bildene – og det kan jeg bekrefte, for jeg var der – folk gikk mann av huse i Masi for å være med på det møtet på skolen og protestere. Det var ikke én stemme som sa at «dette er okay, vi må tross tenke på kraftforsyning og Finnmarks beste og landets beste», det var ikke én eneste en. De sa at «dette kan vi ikke finne oss i». De var helt forskrekket. Særlig de fremste, som siden også markerte seg, som Mikkel Eira sa «ja, det er noen ting å gjøre. Hvis dere ikke stopper med dette her, så må jeg hente frem Kragen fra loftet». Krag er jo et gevær. Det var markeringen av at nå mener vi alvor.

Vik: Ble det umiddelbart da en samisk sak, eller var det en lokal sak?

Magga: For Masi-folk ble det nok en først og fremst en lokal sak. Men man ser jo allerede i plakaten der, samene var først. Det ble markert som noe mer enn bare en lokalsak, det ble satt i en samisk sammenheng og en politisk sammenheng. For de hadde jo sånne folk som Mikkel Hætta og flere andre i Masi-miljøet som var veldig godt orientert. Trygve Lund Guttormsen og flere andre som umiddelbart, naturligvis, satte det i en historisk og samepolitisk sammenheng.

Vik: Og dette var unge samer som hadde fått høyere utdanning?

Magga: Dette var samer. Mikkel Hætta var jo lærer, og det var jo Trygve også. Det var folk med utdanning. Det var naturligvis nytt. I Finnmark var jo de mistenkeliggjort til de grader at de her som hadde fått utdanning var liksom det verste som kunne skje. På den ene siden så holdt man fine taler om å utdanne Finnmark og gi utdanning, og de som da gjorde det blant samene ble det utskjelt og mistenkeliggjort. Særlig de som stilte seg i spissen, og demonstrantene fikk jo høre hva slags mennesker de var – også blant samer utenfor Masi. Så det var ikke noe sånn at det var en alminnelig samisk solidaritet i alle bygder og sånn. Snart kom den der at «vi må finne oss i at noe sted må en demme opp for å få elektrisk strøm» og hele den der som man siden har fått høre om gruveselskap. Vi skal jo alle ha våre mobiltelefoner, så vi må jo finne oss i det – hele den pakka av argumentasjon. Også de som var aktivister ble jo i mange kretser skjelt ut og hånet rett og slett. Demonstranter og aksjonister og alt hva man kunne finne på å si til dem. Sånn at det var veldig bråkete og ikke sånn som man kanskje fikk inntrykk av i Oslo, en enhetlig samisk motstand. Pressen gjorde jo sitt til at dette kom frem, ofte ble jo samer avbildet som at de støttet opp, selv om de i antall ikke var mange. De fikk ekstra stor oppmerksomhet. Etterhvert var det ikke så veldig mange som fremstod, men det var jo noen, særlig fra Kautokeino, som fremstod som tilhengere av utbyggingen.

Pharo: Hadde dere inntrykk av at pressen var nokså unisont kritisk til dere?

Magga: Pressen?

Pharo: Ja.

Magga: Nei, det kan man ikke si. Altså, kanskje Finnmarks-pressen var vel ikke så veldig positiv, men selv de formidlet synspunkter og motstand og sånn. Det fikk vel kanskje ikke den største oppmerksomhet og ble slått opp sånn. Men Oslo-pressen var jo positiv. Dagbladet og VG var jo fulle av overskrifter som etterhvert ble mer og mer fantasifulle. De koste seg stort og naturligvis gjorde en innsats i hele saken sånn at den ble kjent utover i landet. Det var jo det som gjorde virkning. Fordi folk sørpå ble jo etter hvert klar over dette her. Og det var jo

det som brakte Stortinget i en forlegen situasjon, hvor de sa at «hadde vi visst alt om det som etter hvert kom frem, så hadde vi aldri vedtatt det her.» Det vedtaket som Stortinget hadde gjort, var jo blitt et problem for dem. Helt på slutten skulle de ønske å ta opp saken en gang til, men det fantes ingen logiske argumenter for å gjøre det. Hverken for regjering eller storting. Og opposisjonen presset naturligvis på «har Stortinget vedtatt noen ting, så av respekt for Stortinget, så kan man ikke finne seg i at...», hele den argumentasjonen. Men veldig mange folk sørpå, inklusive pressen, var jo de som fikk det til å bli en viktig sak. Ellers hadde det jo bare vært der i Finnmark, og den hadde ikke fått den oppmerksomheten, det omfanget og den virkningen som den etter hvert fikk.

Semb: Du overtok som leder av NSR i 1980. Hvordan jobbet dere mot norske myndigheter når det gjaldt Alta-spørsmålet?

Magga: Vi jobbet hele tiden som den organisasjonen som vi er stiftet som – nemlig som en demokratisk, sivil organisasjon som skal holde seg innen lover og regler for dette samfunnet. Vi skulle ikke fremstå som noen som gjør ulovlige ting. For vi visste at gjorde vi det, da er vi ille ute, da mister vi legitimitet. Så vi forsøkte å holde kontakten med myndighetene, med regjering og storting, og det gjorde vi jo egentlig hele tiden – unntatt i den perioden da jeg ble dømt ut av mitt eget landsmøte, som at nå skulle vi ha en boikott. Det var jo fra 1981 og uti 1982, og det var jo en vanskelig periode. Ellers så hadde vi jo den kontakten hele tiden. Det manglet jo ikke på anmodninger, og pålegg nærmest fra mange, «nå må dere slutte med det her og kutte ut det der, det har ingen hensikt».

Linjen, for å ta det helt kort, var sånn at vi holder den kontakten og står på fronten der hvor organisasjonen skal være vis-a-vis regjering og storting. Aktivistene, som jo var våre medlemmer, de får kjempe den kampen på gater og torg, og særlig oppe i Stilla og sånn. Og det gjorde de jo på en utmerket måte. Men det er klart at de var også veldig bitter på ledelsen i NSR, og da spesielt meg som leder – at vi ikke er med på de demonstrasjonene. De var rett og slett ærlig forbanna. Og det kan jeg forså, det er ikke så lett å bruke så mye tid og krefter og ikke oppleve at ens egen organisasjon står en i ryggen hele tiden og støtter opp. Men vi støttet i ord, og gjerning, men ikke i fysisk aktivitet, som demonstrasjoner. Det var helt bevisst, den linjen holdt vi på helt konsekvent. Alik var det var også i Alta under selve Stilla-aksjonen,

hvor vi hadde kontor i Bosekop på Sorenskriverjordet der – og hadde kontakten naturligvis hele tiden med folk òg, men ikke én fra styret var med på selve demonstrasjonen.

Semb: Hvem i regjeringsapparatet var det dere holdt kontakt med?

Magga: På den tiden var det vel [Tormod] Hermansen, først og fremst. Hermansen var jo i kommunaldepartementet, departementsråd. Han sa jo med et hjertesukk at hadde det vært opp til dem og deres departement, så hadde dette aldri skjedd. Men ting var kommet så langt på den tiden allerede at det var omtrent umulig. Det var jo med Hermansen vi stort sett hadde kontakt, også i den saken med han ministeren som var ute og fløy og ikke hadde sett en same og ikke en eneste rein. Det var jo helt meningsløst. Jeg ringte Hermansen og sa «har dere gått opp for tauverk? Finnes det ikke noe tauverk i Oslo dere kan snøre og binde folk fast med? – Hva da? – Nei, når dere slipper ut en statsråd og provoserer folk. Her forsøker vi å holde ro og orden og at dette ikke skal utarte seg fullstendig. Det vet dere utmerket godt at vi gjør i de samiske organisasjoner. Og så sender dere ut en provokatør. Han var jo helt forferdelig.» Han var helt enig med meg. Han sa: «Vi er helt enige med deg, og det skal viderebringes til min statsråd og det skal viderebringes til regjeringen.» Og det ble det også gjort. Jeg tror det var en egen regjeringskonferanse om akkurat det der, den episoden. Det var helt meningsløst, han måtte jo også gå av. Han sa at han opplevde ikke tilstrekkelig støtte for sin linje i sin regjering. Og det der var en av de tingene som regjeringen ikke kunne støtte ham i, for det var tøvete og meningsløst.

Pharo: Kjente du Tormod fra før, fra studietiden?

Magga: Nei, jeg gjorde ikke det. Jeg ble kjent med ham da han var i departementet. Han var en av de mennesker som hadde en sånn uformell tone som man kunne snakke med veldig lett.

Pharo: Både uformell og litt bulldoser.

Magga: Ja, ja. Når han først hadde bestemt seg, så «nei, nå blir det sånn her og ikke noe mer tull med det.» Det skapte respekt.

Pharo: Det gikk greit for dere?

Magga: Det gikk veldig greit. Han var en av dem som vakte aller mest tillit til i den prosessen der. Det var jo det at man visste at han var regjeringens mann. Han måtte stå for det regjeringen og Stortinget hadde vedtatt, det var ikke noe problem, likevel kunne vi snakke sammen og håndtere ting. Sånn gjorde vi det jo i Kautokeino også med det berømmelige møtet 17. februar 1981, med Harriet Andreassen som kom opp der. Det var jo et resultat av kontakten med Tormod Hermansen og med Einar Førde. Og Einar Førde var den som ringte meg etter aksjonen i Stilla. Jeg hadde jo vært på TV og fortalt om hvordan dette er, og det ble jo opplevd i Oslo og regjeringen som at de som opptrådte for regjeringen tapte aldeles ansikt i løpet av den sendingen. Jeg holdt, spesielt da, holdt jeg veldig på dette med at man baserer seg på fakta og faktiske forhold og ikke kommer med tøvete erklæringer i hverken i øst eller vest. Men sånn er det, og vanlig logikk og fornuftig tenking skulle tilsi at sånn og sånn skulle man håndtere tingene. Det fungerte veldig bra. Folk syntes det der hørtes fornuftig ut og reagerte. Så de kom jo veldig under press på det der. Så da Einar Førde ringte meg, så spurte han "er det mulig å få til et møte mellom Regjeringen og de samiske organisasjonene?"

Vi hadde jo hatt kontakt sist 16. desember 1980, før jul, Johann Eira og jeg og energiministeren. Vi forsøkte i hvert fall ikke å advare, for det kunne fort tolkes som en trussel, men vi sa sånn her at «vi tror det blir en veldig komplisert situasjon. Det aller verste er sånt som vi ikke kan kontrollere, at noen kan finne på å gjøre ting som vi naturligvis tar skarp avstand ifra.» Det var så ladet det der, man kunne ikke være helt sikker. Og man følte en forpliktelse til å si dette, men det skulle ikke oppfattes som at vi støttet slike tiltak. Vi sa at vi kommer fortsatt til å gjøre det kan for å forhindre at sånt noe skjer, det kan regjeringen være trygg på, det er ikke det som er problemet her.

Semb: Hvor engstelig var du for at hele situasjonen skulle komme helt ut av kontroll?

Magga: Jeg tror de var mer engstelige i Oslo enn vi var. Man kan si at vi hadde bra kontroll, for tross alt, de i uteaksjon var jo personlige venner og bekjente av oss. Selv om Mikkel Eira kunne være ganske tøff, gikk det an å snakke til ham. Ante Gaup og flere av dem som skulle være nokså tøffe og hadde vært gjennom sultestreiker også. Det skulle jo komme flere av dem. De hadde jo vært med i 79, som jo var den første og viktigste.

Jeg så dere hadde skrevet «kort sultestreik utenfor Stortinget», men det var selve sultestreiken per se. Den må løftes frem, for det var den som fikk gjennomslaget hos Nordli-regjeringen, hvor de sa at «nå skal vi utrede samenes legitime rettigheter i området.» Det var jo et gjennombrudd, allerede det. For oss i organisasjonen betydde dette enormt mye. Fordi vi hadde innsett på dette tidspunktet at Alta-saken var tapt. Det gikk ikke an å få stoppet den. Vi visste at det gikk ikke an for regjering og storting å reversere det som de hadde gjort, ikke en eneste regjering turte å bakke på det, for da ville de få opposisjonen på seg – det var umulig. Vi måtte rett og slett finne oss i det, og derfor gjaldt det å holde på det langsiktige. Det var vi veldig klar over og bevisst på, at det ville vi gjøre. Jeg hadde nok rimelig bra støtte i mitt eget styre, men vi snakket sammen på en fortrolig måte som vi kanskje ikke snakket med så mange andre om, Johan Eira og jeg. For vi var veldig klar over hvordan situasjonen var og hva det nå gjelder, og det holdt vi på. Det må vi satse på, det langsiktige. Derfor sier jeg at den sultestreiken gjorde gjennombrudd.

Den sultestreiken som kom siden, og da er vi i perioden med forberedelse til møtet 17. februar, ble et problem for oss. Den var like mye et problem for oss som den var for regjeringen. I den sammenheng var det jo vi hadde veldig mye kontakt med Tormod Hermansen. Til Einar Førde så sa jeg, «ja, altså, jeg skal snakke med Johan Eira, men jeg kjenner ham så godt at jeg tror ikke det er umulig, men det møtet må skje her hos oss. Nå har vi vært i Oslo så mange ganger, at vi kan ikke reise dit. Jeg hverken orker det personlig, og våre medlemmer vil ikke synes av det. Det ville være en markering fra regjeringens side at man tar det alvorlig. Dere må faktisk sende en delegasjon, da kan vi få det til, men ellers er det utelukket.» Han var jo veldig glad for det, siden han ikke hadde så veldig stor tro på at dette lot seg gjøre, men han måtte jo ringe i alle fall, på vegne av regjeringen. Så sann ble det, det ble jo en turbulent sak med de som hadde demonstrert før.

Så begynte jo sultestreiken. Deres poeng var jo i ettertid å fortelle at det var de som hadde fått til møtet i Kautokeino. Men Einar og jeg var blitt enige om det møtet før, lenge før,

i hvert fall flere dager før den sultestreiken begynte. Den begynte også på den måten at Bjarne Store Jakobsen ringte meg og sa at «vi begynner sultestreiken klokka to i dag», og det var bare en time til eller noe ting. Så sa jeg, «men i all verden, hvordan har dere funnet på det?» «Ja, det har vi bestemt.» «Ja», sa jeg, «men husk nå Bjarne Store Jakobsen og glem det aldri. Herved sier jeg, begynn ikke den sultestreiken nå og glem aldri det jeg har sagt. Det har ingen hensikt. Hva vil dere oppnå? Jeg ser ingen mulig utgang av dette her, hva det skulle føre til. Det er en fastlåst situasjon, og det kan bare ende med tragedie.» «Nei, men vi har bestemt, og vi vil bare informere deg som NSR-formann.» «Ja», sa jeg, «tak for det, da. Men det var jo en merkverdig måte å gjøre det på, jeg skulle likt å være uten den informasjonen. Jeg vil ikke være delaktig i det på noen som helst måte.» Så slik begynte den.

Noen av dem som ledet aksjonen gikk da til Tormod Hermansen og ba om at det møtet som var avtalt 17. februar måtte bli fremskutt, de måtte flytte det fremover. Vi hadde blitt enige om å ha såpass tid for oss og for regjeringen å ha tid på å forberede seg til det møtet. Vi hadde fastslått 17. februar, for dette var slutten av januar, og holdt på det. Og så ringer Tormod Hermansen sier «to av deres medlemmer har kommet til oss med fullmakter fra dere, deg og Johan, hvorfor ringer dere ikke selv? Og de har bedt på vegne av dere at det møtet må flyttes frem.» Da sa jeg, «hør her Tormod Hermansen, vi har ikke bedt om noen ting. Og heretter, hør ikke på noen annen. Det må enten være oss selv personlig eller vår helt klare underskrift på et papir. Vi har ikke engang drøftet det. Vi står på det som vi har blitt enige om, og står på det at det møtet skal skje 17. februar, og det er det. Hør ikke på noen andre.» Det var jo stemning hvor folk var, ja, nærmest hysterisk. Og folk ringte meg til og med midt på natta og sa «de dør, de dør, sultestreikerne dør i Oslo, og det er ditt ansvar.»

Semb: Hvem var det som hadde bedt om at det møtet skulle fremskyndes?

Magga: Det var noen som ledet aksjonen der, sulteaksjonen. Jeg syntes ikke noe særlig om det, for det var imot spillereglene, man gjør ikke sånne ting. Den som hjalp meg på en måte aller mest var jo legen [Aud Blegen] Svindland. Hun var jo lege for de sultestreikende, hun ringte meg og sa «du, jeg ringer deg for å si deg én ting, vi har medisinsk kapasitet her i Oslo og beredt på å ta oss av sånne ting. Så, jeg ville si, konsentrer deg du, om det politiske. For jeg vet at du er under press. Vi forsikrer at vi skal ta oss av de menneskelige sider av det som

måtte skje. Du kan jo virkelig ikke gjøre noe så langt borte i alle fall. Vi har alt forberedt, dette skal vi håndtere og tar ansvar helt og fullt for det, det er ikke deres ansvar.» Det var jo bra å få den forsikringen.

Da ble møtet som avtalt, og det var jo stort, det var jo sånn opplegg med mye sikkerhetsfolk. Johan og jeg, vi var nærmest fornærmet fordi vi syntes ikke det var nødvendig med sånt. Visst, en viss sikkerhet må man jo ha når en minister er på reise, men ikke så å si at du har patruljebiler foran og bak og nesten en hel hær med deg. Og vi sa til Harriet Andreassen at «vi garanterer din sikkerhet, det kommer ikke til å skje deg noen ting mens vi har møte, det er vi ganske trygg på. Det vil ikke skje, for de som ville eventuelt finne på noe, de ville få med oss å gjøre, det vet de utmerket godt, og det ville ikke bli særlig behagelig. Det er sånn. Det vil rett og slett ikke skje, vi kan ikke tenke oss noen som ville finne på noe.» Det var noen som i villelse snakket om aksjoner, det var mange på den tiden, og man kunne høre mye rart. Og vi sa hver gang, «hør her, hvis dere med dette mener å orientere oss, så vil svaret være at vi tar avstand fra alle mulige tanker i den retning, husk det. Så ikke kom etterpå og si at 'vi fortalte jo, og dere sa ingenting'. Jeg sier uttrykkelig nei, nei. Dette er uakseptabelt. Angrep på folk, angrep på maskiner, angrep på noen ting som ødelegger– det er helt uakseptabelt.» En sentral naturvernmann var jo ute med tanker om at maskiner kan man ødelegge. På Island var det noen bulldosere som ble angrepet av noen ved et anlegg som man var uenig med. Og han sa «ja, angrep på maskiner, det kan jo tolereres.» Det syntes jeg var skrekkelig å si. Og jeg tok øyeblikkelig avstand fra det her, «nei, det er helt uakseptabelt. Det er begynnelsen på noe uakseptabelt. Hva er neste skritt når man først begynner der? Så det går ikke.»

Pharo: Dere var genuint redd dette kunne bli en slippery slope før dere visste ordet av det?

Magga: Ja, sånne ting kunne skje, det var vel det vi var redde for. Vi var vel på en måte psykisk forberedt på at sånne ting, som brusprengningen, kunne skje. Men ikke angrep på mennesker, det var helt utenkelig. Det tror jeg ikke noen hadde planer om, alvorlige planer. Men det var mer sånne den der typen som var mer tenkelig. Det kom da også. Sånne planer fantes det sikkert også flere av. Og heldigvis så ble det aldri utført.

Møtet i Kautokeino var et merkelig møte. For det første så ville de at vi skulle møtes sammen med SLF. Og det sa vi tvert nei til. Vi hadde et møte sammen med dem i departementet med Hermansen og statsråden. Det de brukte tiden til, det var å fortelle hvor dumme vi var, og hvor dårlig vår politikk var, de angrep særlig reindrifta. De sa NRL burde ikke vært her i det hele tatt, for det var ikke noen samisk organisasjon. Det var jo bare næringsorganisasjon og bla, bla, bla. Nei, vi hadde møte sammen med dem, og det var helt mislykket, for vi fikk ikke tid til å fremføre og diskutere de sakene som vi hadde på hjertet. «Så det gjør vi ikke, da blir det ikke noe møte.» Og det andre det var bondelaget i Finnmark. De ville også på møtet. «Da blir ikke det møtet som vi har blitt enige om. Blander dere inn andre, så blir ikke det møtet som avtalt. Vi er blitt enige om et møte med regjeringen og NSR og NRL sammen i en delegasjon og regjeringen, og det holder vi oss til. Å komme inn og blande inn andre, da er ikke det møtet som vi er blitt enige om, da får dere holde møte med dem.»

Semb: Litt til om lederskap. Som NSR-leder i akkurat den situasjonen var du presset fra nesten alle tenkelige kanter. Hvem var det du diskuterte lederskapsstrategi med, var det Johan Eira stort sett, eller var det en videre krets?

Magga: Johan Eira og også en indre krets, Nils Jernsletten, Alf Isak Keskitalo og noen flere utover styret. Det var de som var de beste rådgiverne. Nå er det på den tiden at da var samerettsutvalget allerede opprettet. Og jeg hadde også en samtale med Carsten Smith, for han var i Kautokeino ved en annen anledning i begynnelsen av januar. Jeg husker ikke hvilken anledning det var. Vi møttes på hotellet, og han snakket om Jan Helgesen. Han kjente jo Jan Helgesen, rimeligvis, og sa til meg at «det kommer en representant, eller et sendebud fra regjeringen med et forslag, jeg vil gjerne at du skal høre alvorlig på hva han har å si, og vurdere det alvorlig, og ikke avvise det med én gang. Kunne du tenke deg å gjøre det?» Han var jo veldig forsiktig. «Ja», sa jeg, «med din anbefaling, så kommer jeg til å gjøre det.» Så det gjorde vi jo.

Vi hadde sånn katt-og-mus-lek i Alta før aksjonen, med drøftelser om utsettelse av anleggsarbeidet til saken var behandlet i retten og hele den historien der, det er jo velkjent. Men det gikk jo som det gikk, og hadde regjeringen sagt «nei, vi stopper anleggsarbeidet på

veien» så hadde ikke det der skjedd. Men på møtet i Kautokeino, de var jo helt opprådd. Da brakte jeg fram dette med kulturminneloven som var vedtatt i 78.

Semb: Så det kom fra deg?

Magga: Det kom fra meg. Jeg så at du hadde notert, dere hadde notert. Det kom fra meg. Jeg sjekket det med Bjørn Aarseth som var min gamle lærer og kollega, som jeg hadde vikariert for ved Tromsø museum. Han var jo museumslektor på Tromsø museum med ansvar for det her med kulturminner. Jeg sa «er det sånn, Bjørn, at det virkelig er grunn til å kritisere håndteringen av den saken i forhold til kulturminneloven?» «Ja», sa han, «det er min alvorlige vurdering at slik er det, og at det er verdt å legge frem på et sånt møte som dette.» Så tok jeg sjansen. Jeg stoler på Bjørn Aarseth.

Nesten helt på slutten av møtet sa jeg, «ja, det er ett moment til her. Altså, den utbyggingen og veiutbyggingen er faktisk ikke gjennomførbar på lovlig vis. Fordi den er antagelig ulovlig, jeg har gode grunner til å tro at man er på kollisjonskurs med kulturminneloven av 78.» Det ble en pause og folk sprang til sine telefoner og ringte til Oslo for å sjekke om dette her hadde noen ting for seg. Bare den runden allerede skapte en sånn usikkerhet. For det var ingen departement som kunne forsikre oss om at alt var i orden og det var ikke snakk om. Nei, tvert imot. Man så det på dem, at de var veldig i villrede. «Ja, statsråd, det er faktisk sånn at det er en viss uklarhet. Det beror på at kulturminneloven ble vedtatt i 78, så den hadde trådt i kraft. Så det har vært en periode her hvor det ikke har vært sammenheng mellom tidligere lovgivning og nåværende lovgivning, og ikrafttredelse av hva som er skjedd av forberedelser og alt.» Dette skapte jo den usikkerheten. Og ellers diskuterte vi på bakrommet å bringe flere rein inn i anleggsområdet for å finne en unnskyldning for å stoppe arbeidet. Vi hadde en sånn backstage-rådslagning med Tormod Hermansen om mulige andre alternativer som kunne skaffe regjeringen et pusterom for at man kunne komme videre. Det aller første naturligvis at det presset som var der med Stortingets vedtak ville være der uansett, men at man kanskje kunne skaffe litt pusterom. Så fikk man det, i løpet av noen dager, så fant man ut at med bakgrunn i kulturminneloven så har regjeringen vedtatt å stanse anleggsarbeidet.

Semb: Var det dere eller regjeringen som var mest lettet over kulturminneloven?

Magga: Som?

Semb: Som var mest lettet over

Magga: Jeg tror det var regjeringen som var mest lettet over det. Men vi følte jo også at det var bra – med våre små ressurser. Det var jo mer en tilfeldig, men jeg var veldig oppmerksom på kulturminneloven, og jeg hadde arbeidet på Tromsø museum og var alminnelig interessert i kultursaker. Vi hadde behandlet den loven da den ble vedtatt også i organisasjonen, så jeg visste jo om den, men jeg kunne ikke detaljene. Det var en stor lettelse – ikke minst for sultaksjonen. Vi sendte, jeg og Alf Isak Keskitalo, et telegram til aksjonsledelsen, de hadde jo rømt til Sverige, og sa «nå har dere vunnet. Regjeringen stopper anleggsarbeidet, stopp sultestreiken. Vi ber dere om at gjør det.» Så det var full klaff. Regjeringen bad jo oss, som man ser av dokumentene, at organisasjonen skulle gjøre sitt for at både ulovlige aksjoner og sultestreiken skulle opphøre. Det tok vi jo umiddelbar avstand fra der og da og sa at «vi har ikke noe ansvar for noen sultestreik eller noen aksjon, og det vet dere utmerket godt. Så vi vil ikke at regjeringen nå lager et pålegg og forteller oss at det er vi som ansvaret. Det er dere som har håndtert denne saken. Det er regjeringen og Stortinget som har ansvar for denne saken.»

Så den saken var jo klar. Men de stod jo på sitt, og de fikk jo på en måte det de ba om fra oss. Ikke minst den konstruktivitet bare å holde møte i seg selv, i en sånn situasjon, var jo heller ikke selvsagt. For mange av våre medlemmer var rasende, «hva da møte med en sånn regjering som gjør sånne saker?» Så, i oktober, skjedde det mest dramatiske som kunne skje. Vi hadde sittet der, og statsråden og ikke minst Tormod og alle hadde jo gitt oss det inntrykket at heretter skulle vi samrådes og jobbe sammen. Så, etter arbeidsstopp i over et halvt år, begynte arbeidet igjen. Jeg husker det den dag i dag. Jeg stod og vasket opp hjemme. Så forteller radioen «anleggsarbeidet i Alta har startet, og vi har spurt om de har konsultert de samiske organisasjonene. Og da sa de at 'nei, det har vi selvfølgelig ikke gjort' .» For ingen

skulle vite om denne starten. Det var et slag i ansiktet. Jeg husker jeg følte meg veldig dårlig akkurat der og da.

Vi var liksom fullstendig sviktet av vår, som vi i alle fall trodde var, vår samarbeidspart. Selv om vi var uenig, så var de samarbeidspart om å håndtere saken. Det var fryktelig, helt forferdelig. Og det førte jo naturligvis til ny usikkerhet. Det ble et ekstraordinært landsmøte, som vi nærmest var nødt til å innkalle, det hadde vi måttet love våre medlemmer om anleggsarbeidet ble startet opp igjen. Vi hadde jo hatt ordinært landsmøte, og med utvikling måtte vi kalle inn til et ekstraordinært møte. Så innkalte vi ekstraordinært landsmøte som var rasende, styrets forslag ble omtrent revet i filler, og de vedtok en fullstendig boikott av virksomhet og møter med regjeringen og alt. Jeg ble vingeklippet fullstendig av mine medlemmer. Det var prisen for å være villig til å snakke med regjeringen.

Pharo: Har du noen forestilling om hva slags beslutningsprosess som førte til gjenopptagelsen?

Magga: Det vet jeg ikke. Det var vel han Arvid Johansen som, så vidt jeg husker, ble intervjuet den gangen. Jeg vet ikke hva som hadde skjedd, og begriper det ikke. De kan ikke ha konsultert kommunaldepartementet, og i hvert fall ikke Tormod Hermansen. Jeg kan ikke forestille meg Tormod Hermansen hadde gjort det sånn. I det minste hadde han informert oss, og sagt det til oss, sagt at «nå er det dessverre slik, men slik at dere i hvert fall vet det.»

Jeg brukte alltid å viderebringe informasjon til vårt styre. Det hadde jeg som prinsipp, hvis noen ville tilby meg opplysninger som ikke var alminnelig tilgjengelig, så sa jeg som regel nei, takk. Jeg vil ikke vite noen ting som jeg ikke kan formidle, i hvert fall til mitt styre. Jeg kan være med på at i bestemte situasjoner må informasjon begrenses til en viss krets, at det ikke er alminnelig tilgjengelig, men informere styret, det må jeg i hvert fall kunne gjøre – og helst til alle medlemmene. Det var jo offentlighet. Jeg vil ikke sitte i en situasjon og ha tilgang til hemmelige opplysninger som man etterpå blir trukket til ansvar for. Sånn var det.

Da satt jeg åtte måneder med hendene i fanget. Det vil si, det gjorde jeg slett ikke, jeg nedla ikke organisasjonsarbeidet, vi arbeidet jo med det interne organisasjonsarbeidet, men det var veldig tøft. Allerede i januar, vi hadde tillitsmannskonferanse da, var det noen

medlemmer som ville ta makta, så å si fullstendig ifra styret. At tillitsmannskonferansen uten å spørre styret skulle uttale seg på vegne av NSR og sånn. Og jeg sa «det betyr én ting, det er et kupp. Det er styret som er valgt og har retten til å uttale seg på vegne av organisasjonen og ingen annen. Hvis dere gjør det, er det et kupp mot organisasjonen.» Da var det noen av de andre, jeg husker særlig Vigdis Stordahl, gikk fram på gulvet og sa «formannen har helt rett. Jeg forstår jo veldig godt synspunktene, men det er faktisk slik han sier, at hvis noen gjør det, så er det et kupp.» Og så ble jeg også spurt «vil du gå av nå, som du har fått landsmøtet mot deg?» «Nei», sa jeg, «den gleden vil jeg ikke gi mine motstandere. Hverken i organisasjonen eller utenfor organisasjonen. Jeg vil vente til neste ordinære landsmøte, så vil jeg vurdere saken ut ifra hva landsmøtet da gjør.» Så da fikk jeg landsmøtets enstemmige oppslutning om den linjen som jeg hadde fulgt til da. Sånn ble det jo da resten av den perioden. Så det var, i korte trekk, Alta-saken.

Det tas pause

Semb: Det var det siste spørsmålet, altså den relative betydningen av Alta-saken versus andre forhold, som samenes allerede eksisterende kontakt med den internasjonale urfolksbevegelsen, for spørsmålet om å få satt samiske spørsmål på dagsorden.

Magga: Nei, Alta-saken dominerer jo til de grader. Altså, de kontaktene var nok relativt beskjedne sammenlignet med den. Det som gjorde sterkest inntrykk det var vel WCIPs uttalelse om utbyggingen, men ellers andre hadde vel ikke så stor betydning. Jeg tror det var helt klart den, som var viktigst. Og det som skjedde i Oslo med at folk fikk så mye informasjon om historien og hvordan dette hadde vært og er, og hvordan dette var blitt behandlet og turnert av regjeringen og storting. Folk i Sør-Norge, og det bekreftet det som jeg hadde fått tro på, ikke minst fra min tid i Asker på gymnaset, om at hvis folk sørpå får vite om de her tingene om hvorfor vi vil ha en endring på det, så vil de være enige. Og det viste seg, plutselig slo det til, den tilliten og den troen på at dette faktisk kunne fungere. Den fungerte. Jeg tror ikke at det var fordi de hadde hørt den organisasjonen fra utlandet rope opp om det her, jeg tror det var for at de selv opplevde dette at, at dette, dette er noen ting som de ikke har visst om. Det er i strid med deres følelse av rett og riktig, rett og slett så enkelt.

Det var ikke bare radikale studenter som engasjerte seg. Det var rett og slett helt vanlige og middelaldrende, til og med eldre mennesker som engasjerte seg. Det har jeg merket siden, for jeg har vært noen ganger på pensjonistmøte, hvor jeg har holdt foredrag en gang, og det var eldre mennesker. De var veldig opptatt det der og stilte veldig intelligente spørsmål om det – «hvordan har du opplevd det der og hvordan var det?». Så jeg har liksom hatt en følelse av, og det har også gjort at jeg, når jeg snakket om disse tingene hadde hatt en måte å kommunisere på som jeg tror at de kunne forstå.

Den kommunikasjonsstrategien er veldig enkel. Jeg har for meg min vertinne som jeg bodde hos det siste året på gymnaset som var adjunkt ved ungdomsskolen, Risenga ungdomsskole i Asker, Marit Solum het hun. Og jeg hadde min mor. Når jeg skulle snakke på samisk, så snakket jeg til min mor, at hun ville forstå og godta at det der var faktisk riktig. Og med Marit Solum for at hun kunne liksom se det ut ifra sitt perspektiv, og hvis hun forstod og reagerte positivt på at det der. Det hadde vi gjort mange ganger ved kaffebordet og ved middagsbordet. Av og til så nikket hun og kommenterte. «ja, jøss» Og av og til så hadde hun kanskje til og med sagt «nei, nei, hvorfor det da?» Jeg hadde en viss føling med hva folk ville forstå og hva slags argumenter og argumentasjon som nådde fram. Så jeg tror rett og slett det.

Det var ikke noe trykk utenfra som var avgjørende. Jeg tror det, det var samfunnet selv som ville ta et oppgjør med noen ting som de følte ikke var bra.

Vik: Hvordan tenker du om dette når nasjonalpolitisk nivå? Thorvald Stoltenberg hadde jo da i 78 kalt samene Norges urfolk på FNs rasismekonferanse. Så det var tegn til at norske myndigheter tok urfolksperspektivet på alvor.

Magga: Jada, og ikke minst SV hadde jo også vært veldig aktiv og positiv. De gamle SV-ere, som dessverre ble helt ødelagt av en person som jeg skal ikke nevne navnet på, men alle vet jo hvem det er. Det var et signal innenfor Arbeiderpartiet som ble tatt veldig alvorlig. For Stoltenberg, tror jeg, hadde stor tillit blant alminnelige folk, og alminnelige folk hadde tillit til at han ikke bare sa det, men at han mente det. Selv innen Arbeiderpartiet fantes det, folk sørpå som hadde en positiv innstilling til oss. Vi hadde jo opplevd Helge Sivertsen med påskeresolusjonen i Karasjok – som jo helt klart var en av de positive krefter. Så vi visste jo at det var folk, også i Arbeiderpartiet, som tenkte annerledes enn Finnmark arbeiderparti. Og

også i de andre partiene. Såpass hadde vi hatt med dem å gjøre. Innen Høyre og mange av de andre partiene visste vi at det var folk.

Vik: Før Alta-striden?

Magga: Det var før Alta-striden.

Vik: Når omtrent merket du sånne holdninger blant nasjonale politikere?

Magga: Jeg tror nok det var ganske tidlig på, en gang på 70-tallet. Jeg hadde jo ikke så mye direkte kontakt den gang. Men ut ifra uttalelser og kanskje nettopp den gjennom Aslak Nils og hans kontakter. Han ble jo formann i Norsk sameråd etter hvert og samtidig leder av samisk institutt, så jeg tror nok det var veldig mange av de kontaktene der. Og vi hadde jo folk fra Arbeiderpartiet, som Leif Halonen, som hadde de kontaktene og hadde sine kontakter sørover i partiet. Mens de nordover hadde jo et kjempeproblem, debatten gikk jo hele tiden. Steinar Pedersen, ham hadde jeg ikke så mye kontakt som med Leif Halonen på den tiden, men vi kjente jo hverandre veldig godt. Så vi visste at det var en del mennesker og politikere, selv innen Ap, som tenkte annerledes enn toppene i Finnmark Ap.

Vik: Har du noe inntrykk av hva som fikk dem til å tenke annerledes?

Magga: Det er vel sånn at de i Finnmark hadde sin spesielle grunn til å tenke annerledes. At de hadde sin historiske tradisjon fra langt tilbake, som var blitt sittende igjen fra fornorskningstiden. At de holdninger som man den gang sådde ut, de ble sittende veldig fast. Det ble liksom fundamentert. Og de maktstrukturer som ble etablert, dem ville man jo fortsette å holde på. Alle maktmennesker vil jo det. Sånn at man vil jo ikke gjerne forandre på det som er. Så jeg tror det er den enkle forklaring.

Slutten av 1800-tallet og første del av 1900-tallet var jo akkurat det hundreåret da sånne maktstrukturer og holdninger ble etablert. Før det var det ganske løselig, og det var ikke noen veldig klar maktstruktur i Nord-Norge. Da kan man si det som finnmarkspolitikere bruker å hevde «ja, vi hadde jo alltid hatt det så godt her, og ingen har gjort noen forskjell på nordmenn og samer og kvener.» På 1700-tallet så var det sånn, men sånn var det ikke på 1800-tallet, og særlig på 1900-tallet. Da ble det jo virkelig forskjell på "folk og finn", og det merktes overalt. Så det var sånn etterlatenskap som var blitt igjen. Mens samfunnet ellers oppførte seg helt annerledes når du snakket om idealer, demokrati og likeverdighet. Det visste vi jo utmerket godt, vi som hadde studert her i Oslo. Så vi visste at det finnes mange mennesker som er opptatt av hva som er rett. Det er nå heldigvis sånn at det ikke kom som en endring sørpå, tvert imot det var sånn at de fikk vite, deres oppmerksomhet ble henledet på disse forhold. Altså, de fikk vite om det. Så enkelt har jeg forstått det. Det er det som jeg litt høytidelig bruker å si at var å appellere til den, så å si, den beste del av den norske samvittighet som var mottakelig for det. Og den var det.

Vik: Jeg tenker 70-tallet med fokuset på rasisme. Sør-Afrika med apartheid for eksempel. På rasediskriminering i USA. Var det en klangbunn som du tror hadde appell?

Magga: Ja, det tror jeg. Det var sånne idealer som folk i Norge, Sør-Norge, var veldig opptatt av. Og den gang hadde ikke innvandrere som kunne ødelegge inntrykket. Man var veldig idealistisk. «Vi nordmenn, vi er demokratiske, og vi gjør ingen forskjell på folk, kjemper mot apartheid, fy apartheidregimet og Amerika som gjør sånne saker.» Så man var veldig prinsipiell, man levde i sin egen lille, trygge verden. Ærlig og ordentlig og man stod for de idealene og langt på vei også greide å realisere dem rundt omkring. I det norske samfunnet fantes det strukturer hvor folk ble tråkket på, det er ikke det, men den tenkningen var i hvert fall veldig sånn idealisert. Og de fleste var preget av de holdningene som ideal, sånn at det var nok det.

Vik: Tror du dette spilte noen rolle også da Torvald Stoltenberg tok det opp i 78 på rasismekonferansen?

Magga: Ja, det tror jeg, helt klart at han hadde.

Vik: At samene ble utsatt for rasisme i Norge?

Magga: Ja, det tror jeg helt klart. Og han visste om det. Hvor godt han visste om det, det vet jeg ikke, det skulle vært interessant å vite. Jeg glemte faktisk å spørre ham da jeg hadde kunnet. Det burde jeg spurt ham om en natt vi satt på Karasjok turisthotell og samtalte til nesten til lyse morgen. Det var veldig interessant. Han fortalte om det der, men jeg husker ikke hvordan han så å si hadde kommet på det. Men jeg tror ikke det var ikke noe merkverdig rundt det. Det var vanlig tenkning om menneskeverd og idealer og sosialdemokratiets tanker om likhet som i utgangspunktet er helt utmerket, men når det dras ut til det helt absurde, da blir det jo omvendt. For da kan det fort virke tvert imot, særlig i Sverige har man jo merket det veldig godt. Samene i Sverige var ikke særlig glad for den sosialdemokratiske politikken der. Så enkelt tror jeg det er.

Semb: Husker jeg galt nå, eller sa du at Stoltenberg hadde invitert med seg Aslak Nils Sara til New York?

Magga: Nei, til Genève.

Semb: Til Genève, ja.

Magga: Det var 78-konferansen.

Vik: Og Henry Minde fremhever at det var Aslak Nils Sara som foreslo i delegasjonen at man skulle foreslå en egen paragraf i sluttakten fra konferansen om urfolk.

Magga: Ja, det kan jeg vel tenke meg. Ja, det var vel han. Det samarbeidet fungerte veldig bra. Vi overtok jo så å si Norsk sameråds rolle. Vi trådte jo inn i alle dets posisjoner som det het i loven med Sametinget. Så det er en kontinuitet fra Samisk råd for Finnmark til Sametinget. Det var sånn det fungerte.

Det tas pause.

Semb: Da tenkte vi at vi skulle snakke litt om samerettsutvalgets første delinnstilling. Du nevnte jo at samerettsutvalget allerede var i med, altså satt i gang og opprettet da i oktober 80. Kan du si hvilke forventninger du hadde til samerettsutvalgets arbeid?

Magga: Det var vel ikke så klart at man kunne si i detalj at dette forventet jeg, men det var det å få slått fast at samer har faktisk rettigheter i de områder der de bor, og det må være knyttet til både bygder og eventuelt også enkeltpersoner. Fordi i noen områder hadde noen brukt områdene mer ekstensivt og mer enn andre. Vi hadde jo sett, og vi visste fra historien, at i Norge har man jo gjort det andre steder, at man har allmenninger, og der har man faktisk kontroll med bruken av sine nærressurser. Det var vel en sånn forestilling. Og naturligvis det prinsipielle at i Norge finnes det et folk som heter samer og har visse rettigheter ut ifra det, det var vel omtrent så langt vi var kommet i tenkningen.

Så var det jo en forventning om at man skulle gå etter i mer detalj fra bygd til bygd og kartlegge den faktiske bruken og utforme forslag til regler og forvaltning av dette her. Så langt kom ikke samerettsutvalget. Det ble også sagt at dette var umulig. Jeg tror Stein Owe forsøkte seg og konkluderte med at dette er så komplisert at det går ikke. Og nå sitter vi i Finnmarkskommisjonen med hele pakka i fanget og skal gjøre akkurat det som var meningen at skulle skje. Men det er ikke noe vondt sagt om samerettsutvalget, fordi de hadde sitt fulle hyre med å diskutere de prinsipielle tingene. Bare den dialogen med partene, representantene

fra Finnmark, det var jo som en endeløs gymnastikk i ord og hvor de stadig kom tilbake til at «vi i Finnmark, vi vet mye bedre hvordan det er» og sånn. Så fikk de jo laget et eget Finnmarkskapittel også, de representantene fra Finnmark som ville det, fikk lov til å bestemme omtrent innholdet i den. Men det var ikke sånn, det var omtrent så langt vi tenkte. Utgangspunktet var jo NSRs første resolusjon fra 69, at man skal undersøke rettighetsforholdene. Så det var vel omtrent sånn.

Semb: Men du hadde mer konkrete forventninger når det gjaldt spørsmålet om land og vann enn for eksempel spørsmålet om folkevalgt organ?

Magga: Ja, det var jo det første som kom. Folkevalgt organ kom etter hvert som en idé. For utgangspunktet var land og vann, konkrete rettigheter. For det var jo det som var det viktige i hverdagen. Nå hadde ikke vi opplevd det enda på den tiden, for hos oss, der jeg bodde, var det ingen som hadde gjort noen inngrep som egentlig endret den situasjonen. Vannet i elvene var der, og reinbeitene var der, og de ble brukt stort sett av dem som alltid hadde brukt dem. Så det var ikke noe umiddelbart problem i det området.

Men i mange andre områder, for eksempel det sør-samiske området, var jo det et presserende problem. Hvordan er det deres rettighet strekker seg? For ikke å snakke om når man kommer så langt som til Trollheimen og sånn, hvor det virkelig var vanskelig. For der mente man at samene ikke hadde noen historiske rettigheter og derfor burde holde seg unna. Men reindriften der og sånne prinsipielle ting ville vi ha en avklaring på. At de måtte jo ha rettigheter, siden de alt brukte disse områdene. Som vi sa til Rettedal da vi snakket om akkurat Trollheimen og han sa «ja, nei, dessverre, de har ikke lang nok tradisjon til å ha opparbeidet seg rettigheter». Hvilket ikke er rett etter norsk lov. Man behøvde ikke gå så langt tilbake, det har jeg jo lært meg av ny lærdom i jussen at det er ikke nødvendig å gå 100 år tilbake, langt ifra «at dessverre så går ikke det». Så sa jeg «men, alle de som har kommet til Finnmark og Nord-Norge, hvis vi tar bort alle dem som har mindre enn 100 års bruk og fjerner dem derifra, så blir det god plass for disse familiene fra Trollheimen.» Da så Rettedal på meg, «ja, du har et poeng der». Og det resulterte jo i en særlovgivning i det tilfellet.

Det var altså sånne, mange sånne uløste problemer man stod overfor. Tenkte utbygninger og usikkerhet hvordan dette kunne gå, og man hadde jo disse sakene fra 68,

Altavann-saken og Brekken-saken, som hadde vist at det finnes noen ting som heter samiske rettigheter. At staten kunne ikke gjøre hva den ville. I Stifjell/Varfjell-saken kom det fram at samene visste ikke om sine rettigheter. Når de spurte lappfogdene «ja, men, har ikke vi noen rettigheter? Kan de gjøre det her og bygge disse telemastene uten videre?» «Jada, for det er staten, og staten gjør som den vil.» For det var den gamle lære. Læren var at Staten kan gjøre hva den vil i Finnmark uten trø andres rettigheter for nær, og dette var statens private mark så å si og kongens private mark. Og det ville vi ikke tro på. For ifølge Thomas Cramér og det som hadde skjedd i Sverige, så var det jo åpenbart. Jeg husker fire-Mathis så godt (navnet fire-Mathis, kommer av at at han heter Mathis Mathis Mathis Mathisen Gaup). Han ble spurt av dommeren i Alta om den saken om Stifjell/Varfjell, jeg husker det godt for jeg var tolk i retten. Han sa «hvorfor gikk dere ikke før til retten med dette.» «Ja», sa fire-Mathis, «vi spurte lappfogden, og de sa at vi har ingen sjanse. For dette er statens.» Men så hørte vi at samene fra Sverige vant en sak i Norge. Og så tenkte vi sånn her at siden samene fra Sverige har rettigheter i Norge, så kan det jo tenkes at samene i Norge har rettigheter i Norge. «Ja», sa dommer, «det var godt uttenkt. Du har et poeng der.» Sånn var det, det hadde vært en veldig usikkerhet om dette med rettigheter. For hva er det, og har vi noen rettigheter?

Vi som hadde lest historie, mente jo at det måtte vi ha, vi hadde jo lappekodisillen alt og dommene fra høyesterett. Allerede fra 1800-tallet med den der kjente dommen fra Kvenangen om rett til trevirke [omtalt i NOU 1984:18] som hadde slått fast at samer hadde rettigheter faktisk, etter sin bruk, til det området der. Og de kunne ikke uten videre ta fra dem den gården som var etablert der [Oppklaring fra Magga etter intervjuet: «Her blandet jeg i farten sammen to dommer: Dommen i Kvænangen tapte samene.»]

Pharo: Et oppklaringsspørsmål: Altså, når du sier sør-samer så er det fra Trøndelag og sydover, eller er det sør for Saltfjellet?

Magga: Ja, sør for Saltfjellet, kan du si, de sørsamiske områdene. De var så utsatt, fordi de var så spredt og er jo det fortsatt. Og de hadde jo også merket det. Det var ikke for ingenting at det var de som begynte med organisasjonsarbeid, for de hadde jo merket og fått føle presset på sine områder.

Pharo: «Det presset», hva bestod det av?

Magga: Det betyr jo en vanlig kolonisasjon. At folk bygger seg gårder.

Pharo: Og hytter?

Magga: Etter hvert hytter – for eksempel i Feren-distriktet i Nord-Trøndelag, de har jo mistet veldig mye av sine områder til hytter. Det kryr av hytter. Og denne tendensen til at de har ingenting de skulle ha sagt. Det var jo en veldig følelse av sånn maktesløshet, og derfor har de vært så bevisst.

I Finnmark har man jo ikke vært så opptatt av det, som Anna Jakobsen brukte å si, som var fra Majavatn, «nei, dere i Finnmark har det som plommen i egget. Dere aner ikke hvordan det kan være i våre områder, for der er det ikke sånn som her.» Så kom jo etter hvert de her sakene da, og da ble det mer aktualisert. Grunnen til Alta-saken var jo ikke, det kan jeg jo trygt si nå i dag, det var ikke selve skadevirkningene som sådan. Det var noen ting man kunne frykte, for eksempel laksen og en del saker og ting som klima som det ble jobbet veldig mye med. Men det var egentlig ikke det som var det verste, det var det prinsipielle. «Nå må vi sette en standard for hva staten og utenforstående faktisk kan gjøre.» Finnes det ingen grenser og skranker for det? Det var utgangspunktet, og de begynte jo også den prosessen med at staten bare kunne ta seg til rette. NVE kunne bare sette i gang, bare høre med departementet. «Ja», sier departementet, «bare gå i gang». Vi sa at det holder ikke, heller ikke etter norsk lov, så ble det jo en sak utav det. Men selve saksforberedelsen der tapte vi jo. At vi mente det ikke var gjort bra nok jobb. Det holdt ikke for herredsretten i Alta, og slett ikke for Stortinget da vi kom så langt. Så det var det vi tenkte oss.

Vik: Kan du fortelle litt om hvor involvert du og andre var i utarbeidelsen av mandatet for samerettsutvalget, for det var et veldig omfattende, detaljrikt mandat?

Magga: Jada, det var det. Det ble nedsatt en gruppe. Jeg var med på å diskutere selve opprettelsen, hva som var viktig, underveis i rådslagninger og om hva dette skulle være. Da kom vi tilbake til helt sentrale navn, som Nils Jernsletten, Aslak Nils Sara, Leif Halonen og Alf Isak Keskitalo. Det var vel dem, og Johan Eira, som var med i, og som vi rett og slett kalte for Forhandlingsutvalget. Men regjeringen ville aldri forhandle. Det var også et moment under Kautokeino-møtet. «Dette er ingen forhandling. Her kommer vi og forteller hvordan det skal være.»

Vik: Så allerede på Kautokeino-møtet så diskuterte dere samerettsutvalget?

Magga: Da var vi allerede kommet veldig langt. Samerettsutvalgets mandat var allerede utformet i 1980. Og i 1981 ble det et av punktene, «man skal prioritere Samerettsutvalgets arbeid og tilføre ressurser for å kunne prioritere det med folkevalgte organ». Det hadde jo sin årsak i det her som etter hvert ble et, ja, problem, eller i hvert fall noe som vi måtte gjøre noen ting med. For de kom stadig tilbake til «ja, men samene er jo ikke enige, vi har spurt den og den». Da var SLF kommet til, som ble brukt beinhardt av dem, og særlig de i Finnmark. «Nei, de vanlige samene er enige med SLF, og disse ekstremistene og aksjonistene dem skal man ikke høre på.» Lenge var det også i Oslo en holdning om at «ja, her har vi fått en ny samarbeidspart», som jo hadde erklært at «vi er alltid enig med regjering og storting, uansett hva de gjør». Og det gjorde de jo også i praksis. Så det var jo en merkelig samarbeidspart. For jeg hadde jo kviet meg for å samarbeide med en sånn part som på forhånd hadde sagt at de vil alltid være enig med deg uansett, hvilken verdi har et sånt samarbeid?

Så vi ville ha det klart, hva mener den samiske befolkning? Vi sa «at ja, for på få klarhet i det. La oss få et organ som er sammensatt slik at det er valgt av og blant samer. Så kan Sametinget, eventuelt med majoritet på én stemme, si at 'ja, sånn her er samenes mening'. Vi forventer ikke at samene alltid vil være enige. Det forventer vi ikke. Men da har man i hvert fall en plattform å stå på, slik at man kan vite 'hva mener den samiske befolkning?'». Det var veldig presserende da, det var viktig. Vi hadde forstått at organisasjoner var ikke nok. Lenge var NSR og NRL den samiske offentligheten. Men da SLF kom med i bildet var det nødvendig å gå helt ned til ur-avstemning. Akkurat som med arbeiderorganisasjonene noen ganger må ha avstemninger blant alle medlemmene for å vite hva arbeiderne egentlig mener,

ikke bare lederne. Akkurat den samme situasjonen stod vi i, og det var begrunnelsen. Og det ble da forsert fordi dette var så viktig å få til.

Vik: Så ønsket om et representativt samisk organ kom fra samene, ikke fra regjeringen?

Magga: Ikke fra regjeringen. Regjeringen hadde jo sitt norsk sameråd, som var deres samarbeidspart. Sånn var det med Samisk råd for Finnmark og hele den historien. Men det er klart, at det var ikke noen representativ forsamling. Det var noen man hadde plukket ut. Man sa at sånne forsamlinger vet vi om i mange land, hvor regjeringer har plukket ut noen folk som de da viser til, men det er ikke nok for oss. Fylkesmannen i Finnmark sa jo alltid «ja, men jeg har samiske venner som mener sånn og sånn, de er slett ikke enig med dere». Hele det der spillet ville vi ha slutt på.

Det var en astronomisk sjanse å ta, det var jo ikke sikkert at det folkevalgte organet vil være enig med oss. Men det er en demokratisk sjanse vi må ta, så må vi agere i denne forsamlingen og lede an. Jeg tenkte at det skal bli en temmelig stor overraskelse hvis vi som har organisert oss så bra på forhånd, ikke skal få innflytelse i en sånn forsamling. Det var egentlig ikke noen diskusjon om det engang. Det var «vi vil ha en folkevalgt forsamling, og den skal uttrykke vår mening og representere samene i Norge.»

Semb: Men selv om initiativet kom fra samiske organisasjoner, så satte jo ikke regjeringen seg imot, egentlig. De inkluderte det jo, som en del av mandatet til samerettsutvalget, så det var jo del av mandatet. Jeg har sett forklaringen at, i hvert fall tentativ som antyder at regjeringen på denne tiden, altså årsskiftet 79/80, ønsket ett samisk organ å forholde seg til. Er det en vurdering du deler?

Magga: Jada, helt klart. Det var akkurat i den perioden da vi hadde dette forhandlingsutvalget som utformet et mandat og forslag til mandat, så det kom jo derifra. Det var på det tidspunktet en klar forståelse av at regjeringen hadde behov for det, like mye som oss. Sånn at det var en felles interesse akkurat der, det var veldig klart Det var det som gjorde at vi ikke ville være

med å boikotte samerettsutvalget, for det var noe av det viktigste vi hadde fått til. Vi forsøkte å få til et unntak, i hvert fall for samerettsutvalget, vi sa «ja, boikott gjerne alle andre, men det utvalget som faktisk kan føre oss videre, herifra og videre, hvis vi boikotter det, ja, hvilke alternativer har dere da å komme med, hva skal vi da gjøre? Vi ser ingen annen mulighet. Dere vil ikke at vi skal ha møter med regjeringen. Samerettsutvalget skal ikke fungere. Hva skal da fungere? Hva skal da skje?» Det var det jo ingen som svarte på, for da var de så frustrerte de som hadde vært ute på gater og torg og demonstrert, at nå var de så sinte på oss også som var så bakstrevenske og ville vente på forhandlingsutvalg og sånn. «Dere blir bare lurt», sa de, «det er ingenting å ta alvorlig». Så, sånn var det. Det var en veldig vanskelig situasjon.

Vik: Denne avgjørelsen om å forsere og prioritere arbeidet med folkevalgte organ, fremfor retten til land og vann, kan du si noe om prosessen rundt det?

Magga: Det var en prosess som kom til i forberedelsene til Kautokeino-møtet i februar 81. Vi så at dette med utredninger av rettigheter ville ta veldig lang tid, og det var vi forberedt på. Det var jo folk som var veldig utålmodige ifra år til år, hele tiden med samerettsutvalget. «Ja, de blir aldri ferdig. Der kan du se. De bare lurer deg. De bare lager et utvalg som arbeider i evigheter, det blir ingenting utav dette her.» Derfor var det så viktig på det tidspunktet å få forsert den delen som kunne danne en ramme rundt ting. Da var det de to tingene, et folkevalgt organ og et grunnlovstillegg, som etter hvert kom til. Det var nok det, at jeg var veldig klar over at dette med utredning ville ta lang tid. Det tok jo mye lengre tid enn jeg hadde trodd, men jeg var klar over at dette kunne man ikke gjøre i løpet av noen år.

Men vi ville gjerne ha en folkevalgt forsamling i løpet av noen få år, vi var beredt til å vente på det andre. Vi visste at også denne delen ville ta tid, å utforme en valglov og gjøre alt det som hører til. Men at det var overkommelig, fordi det behøvde ikke noen ny viten, man hadde alle data som man behøvde for å få det til. Det var bare snakk om å formulere noen ting, og det måtte kunne la seg gjøre. Og det fikk vi jo rett i, at det kunne la seg gjøre. Vi hadde jo gode modeller, først og fremst Alf Isak Keskitalo var den som formulerte veldig klart hvordan en sånn en forsamling kunne sammensettes. Han hadde studert her i Oslo og hadde filosofi, magistergrad i filosofi. Han hadde tenkt veldig mye på det og var på den tiden en av de

fremste ideologene på hvorfor og hvordan. Så det var veldig viktig. Han ble også vårt medlem av samerettsutvalget da det ble opprettet.

Vik: Hvor tett dialog hadde du med Carsten Smith?

Magga: Veldig. Og med Einar Høgetveit. Dem hadde jeg veldig tett dialog med helt fra starten av. Og jeg ble overbevisst om at man hadde truffet veldig bra. At dette var et menneske som både tok det hele veldig alvorlig, som hadde nødvendig kunnskap og også den nødvendige autoritet i det norske samfunnet til å kunne gjøre dette. Hans posisjon var jo ikke så kjent på den tiden for oss, han var jo professor her på universitet, men alt i alt, så var jo det en person som ble viktig. Ved å sjekke var det fort gjort å finne ut at dette var en person som var veldig sentral i rettslivet i Norge og hadde faglige kunnskaper, og han gjorde personlig sterkt inntrykk ved sin måte å være på.

Jeg husker et av landsmøtene, han var jo veldig forsiktig når han uttalte seg, for han visste jo, og hadde jo hatt den der med de folkene fra Finnmark, at det gjaldt å balansere. Så alltid når han uttalte seg, var han meget balansert, de kunne aldri ta ham for noen ting. For de var veldig fort på den der i Finnmark, at de søringene som kom der og var besserwissere og skulle fortelle oss i Finnmark hvordan det er, og det skal vi ikke finne oss i. «Skal ikke komme her og komme her, det er vi som vet best.» Den balansen gjorde Carsten på en utmerket måte, det var viktig. Jeg husker vi var oppe i Lavangen på et landsmøte. Det var jo noen hos oss som var veldig skeptiske. Noen hadde til og med uttalt seg på vegne av NSR, og det var jo litt ulykkelig, for det var en av våre representanter på et møte i IWGIA-regi som uttalte seg veldig skarpt og kritisk om samerettsutvalget. Og jeg traff da Carsten og Einar på landsmøtet, de kom jo dit hvert år, hvert eneste landsmøte, og lyttet veldig nøye. Så sier Einar til meg, litt sånn forsiktig, «ja, jeg håper du har skjønt det at ledelsen i Samerettsutvalget, og særlig Carsten, han gjør virkelig det som tjener best deres sak. For det dere vil. Dere er vel ikke i tvil om det?» Og jeg sa «nei, det er jeg ikke i tvil om, det skal være helt klart. At det tviler jeg ikke på. Jeg har helt fullstendig full tillit til hva dere gjør» Han sto for en linje som ville være bra for oss. Jeg kunne ikke se noen annen mulighet, heller, for at dette arbeidet kunne gjøres på en annen måte, så jeg hadde full tillit til det. Og det visste seg at det var sant.

Sånn at, når man da spør seg om NSRs og NRLs linje, at den stod så sterkt, og det kan man jo spørre seg. Og svaret på det er ganske enkelt det som Carsten selv sa. Jeg kom, da han var ferdig med manuskriptet til NOU 1984: 18 om samenes rettsstilling, og vi gikk på hans kontor, og så sier han «ja, nå har vi gjort innstillingen klar, men det er selve komitéens synspunkter. Hvis du vil og har tid, så kan du få lese gjennom det sentrale kapittelet mens jeg holder forelesning.» Og jeg satt på hans kontor og leste, så øyet ble stort og vått, og kom igjennom det hele kapittelet. Jeg kunne ikke finne et eneste sted hvor jeg ville vært uenige i det, og det var jo fordi han hadde lyttet veldig til Alf Isak Keskitalo og de som var på den samiske siden og NRL og våre representanter. Da han kom tilbake og sa «nå, hva synes du?», sa jeg «ja, det her er jo som om vi skulle ha skrevet det selv.» «Men det er jo slik det er», sa han, «ingen av de andre har skrevet særlig mye eller sagt noen ting som kan brukes til noen ting, de er jo bare imot.» Det er jo derifra, fra NSR og NRL, det meste av begrunnelsen kommer. Det er jo Nordisk Sameråd og deres organisasjoner som har lagt fram materiale, og det gjorde at den innstillingen ble som den ble. Og det er jo sant, den gang fantes det ikke noe som var formulert av andre om synspunkter og begrunnelser og praktiske fremgangsmåter. Det var det som de organisasjonene hadde frembrakt både skriftlig i resolusjoner og brev, og ikke minst var de representantene som satt i samerettsutvalget gode til å formulere seg – blant andre Alf Isak Keskitalo. Så sånn var det.

Vik: FN-traktaten om sivile og politiske rettigheter fra 1966 ble sentral for Samerettsutvalgets innstilling, og særlig artikkel 27, var det et synspunkt dere hadde fremmet underveis, eller var det primært Carsten som brakte dette inn i arbeidet?

Magga: Det var nok primært Carsten som brakte inn, og årsaken er naturligvis at det var det eneste og det mest sentrale om minoritetsrettigheter som fantes på det tidspunktet. Vi hadde jo ikke noe annet. Norge hadde jo ikke brydd seg om ILO-konvensjon 107 som fantes fra før av. Så det var ikke noen ting, det var ikke noen grunnlag for noen ting på det tidspunktet. Så det var det eneste som faktisk fantes av folkerettslige dokumenter som man kunne henge noen ting på. Så hele den NOUen er grunnlagt på, er utpenslet, utformet fra formuleringene i artikkel 27.

Vik: Var du, og var samiske organisasjoner opptatt av eller kjent med den traktaten? Var menneskerettigheter noe begrep?

Magga: Nei, og jeg tror ikke egentlig at vi hadde hatt vett til å bla etter noen ting som kunne være så veldig brukbart. Jeg tror det var mye Carsten og samerettsutvalgets sekretariat som lette frem til det. Einar Høgetveit hadde jo skrevet en utredning om ILO-konvensjonen før det. Så han var jo velbevandret i det der. Men jeg tror nok Carsten òg var veldig klar over det. Men det var jo artikkel 27, og ikke artikkel 1. På det tidspunktet, bare å nevne artikkel 1, da ville du bli utnevnt som hovedekstremist med en gang – dette her med alle folkenes selvbestemmelsesrett. Det merkelige er at Göran Perssons regjering i en rapportering her før de gikk av, rapporterte til menneskerettighetskomitéen ut ifra artikkel 1 og sier at «samene som urbefolkning har selvbestemmelsesrett etter artikkel 1 i konvensjonen.» Helt, helt merkelig. Men de har ikke gjort noen ting ut av det mer enn det sagt med ord.

Semb: Hadde du på noe tidspunkt noen motforestillinger mot den klassifiseringen av samene som etnisk gruppe?

Magga: Neida, det ligger jo allerede i tenkningen at *sámi álbmot tot*, samisk folk, men det var jo etnisk gruppe, og beskrivelsen i NOUen og de kjennetegn som er der er jo en argumentasjon om at samene er en etnisk gruppe. Og den har jeg selv vært med på å utforme en del av det, særlig har jeg skrevet det om samisk språk. Språk-kapittelet var det faktisk jeg som skrev fra ende til annen. Men også de der kjennetegnene, det var jo, vi måtte jo ta utgangspunkt i det, hva er en etnisk gruppe? At Samerettsutvalget så endte opp med "folkegruppe" som et nytt og noe merkverdig begrep, som ikke egentlig har noe fotfeste i annet enn den norske grunnloven. Men det var vel fordi at man ikke kunne bruke ordet «folk», for det var så belastet og så knyttet til artikkel 1. Det tok man ikke sjansen på, og man ville få problemer med en del formaljurister og si at «nei, men det går ikke an å kalle samene et folk». Det ble jo etter hvert veldig klart med erklæringen og dette med "peoples" om urfolk har vært et problem å få gjennomslag for andre steder i verden. Vi har jo nå formelt fått gjennomslag for det, men i praksis er det vel mange som ikke er særlig happy for det, og slett ikke villig til å implementere det på den måte som det da i så fall kunne gjøres. Vi har egentlig ikke presset

noe mer på det der med folk i Norge, vi var fornøyd med at det ble formulert på den måten og at ordet folkegruppe ble brukt. Dessuten er "det samiske folket" noe mer enn samene i Norge. [Siste setning er lagt til av Magga under korrektur.]

Vik: Hvis jeg husker riktig, så ble Norge bedt om å rapportere på artikkel 1 i 1999 av komitéen for oppfølging av FN-traktaten. Du kjenner ikke bakgrunnen for det? Jeg ville forestille meg at sånne krav gjerne kommer som et resultat av tilbakemeldinger fra nasjonale organisasjoner og kanskje Sametinget i norsk sammenheng.

Magga: Nei, Sametinget har ikke tatt noe initiativ, i hvert fall ikke i min tid, men det kan jo ha skjedd etter 1997.

Semb: Fordi Martin Scheinin satt i den komitéen på det tidspunktet.

Magga: Hvem?

Semb: Martin Scheinin

Magga: Ja, det kan nok ha en sammenheng der. Han har jo vært veldig aktiv på akkurat det. Jeg tror vi gikk ganske stille i dørene rundt artikkel 1. For vi ville ikke risikere en sånn diskusjon. Også i Sametinget var det jo lenge en sånn diskusjon, så lenge Arbeiderpartiet satt i opposisjon i Sametinget. De hakket jo på oss som bare det med det der om artikkel 1 og uttrykket «folk». «Ja, men hva mener dere? Hva innebærer det, og hvilke konsekvenser skal det ha?» Til og med min gode venn Steinar Pedersen var jo veldig hard på det der og kom tilbake til det igjen og igjen. Vi hadde mange debatter om det der, om at det var så farlig og sånn. En annen sak er at vi på kvelden da gikk ut og gikk på ski sammen, så det gikk jo bra. De var veldig oppsatt på det der. Og de brukte det mot oss. Det var jo på en måte fordi de ikke hadde annen argumentasjon, og jeg var veldig skuffet over det der. At de ville gjøre det på

den måten. Jeg var veldig klar over det at naturligvis etter vanlige regler så skal en opposisjon drive opposisjon, det er deres jobb. Klart. Hadde de ikke gjort det, så hadde de jo ikke gjort sin jobb. Men det var litt i overkant det der i den der antydningen til mistenkeliggjøring som i gamle Finnmark Arbeiderparti. Den tonen likte jeg ikke, særlig ikke fra Steinar. For han både vet bedre og visste bedre på den tiden.

Derimot kom ikke samme slags argumentasjon fra Egil Olli, det var noe helt annet. Så det ble en endring. For Steinar ble sendt til Oslo som statssekretær, og Egil overtok som opposisjonsleder, og han førte en helt annen, mer moderat linje på det punktet. Han var saksorientert. Han var veldig, veldig konstruktiv. Så jeg brukte i spøk å jamføre det som ble sagt i England om «Her Majesty's loyal opposition», jeg sa «ja, vi har en bra og lojal opposisjon i Sametinget, de driver sin opposisjon sånn som en opposisjon skal gjøres. Så vi er veldig glad og beredt på at det gjøres på den måten.»

Semb: Skal vi gå over på Sameloven? Så ble Sameloven vedtatt i 1987. Hvilke forventninger hadde du på det tidspunktet til hva slags organ Sametinget kunne bli?

Magga: Ja, det spørsmålet har jeg hørt før – ikke minst da Sametinget ble opprettet. Jeg forestilte meg at Sametinget skulle få vesentlig innflytelse når det gjelder ressursene på land i det minste, men også når det gjelder ressursene i havet. Man skulle ha en innflytelse. Jeg gikk jo veldig entusiastisk til verks med å etablere kontakter og kanaler for medvirkning blant annet ved at vi oppnevnte representant i reguleringsrådet. Dette så jo ikke så dårlig ut heller, for det var jo en vissvilje til å høre etter.

Det første vi fikk fra Fiskeridepartementet var, «ja, okay, samene har rettigheter, vi innser det. Gi oss en liste over alle samiske fiskebåter, så skal de få en ekstra kvote.» Og jeg svarte «njet, aldri i verden. Det kommer vi ikke til å gjøre. Den belastningen vil ikke vi påføre sjøsamene. At de skal komme i den situasjon, at siden jeg er sjøsame så får jeg, mens du er norsk og ikke får. Det kan jeg rett og slett ikke gjøre. Det vil være en belastning for dem. Den kvoten vil være ti ganger verre belastning enn den lille nytten de kunne ha av en ekstra kvote. Så, så det gjør vi ikke. Skal det være noe, må det være områdevis rettigheter.» Og det kjørte vi på resten av min periode, og den er fulgt opp senere.

Ellers var jo Oddrun Pettersen fiskeriminister, og maken til dame, det skal jeg si. Til å komme fra Finnmark og være så åpen og villig, og Per Alf Andersen fra Hammerfest. Med dem gikk det an å snakke rett ut om hvordan gjør vi det her. De var veldig konstruktive. Vi kom ikke så langt, men vi fikk i hvert fall innført en minstekvote for de minste båtene. For det var jo helt forferdelige etter reguleringene i 1989, da store deler av den samiske flåten ble satt på land. I Tana var det visst også én båt som hadde kvote, og så døde også båteieren der. Så det var ingen igjen. I de årene som fulgte, så fikk vi da en maksimalkvoteordning med egne regler. Igjen var det jo mange som ikke syntes en sånn tålmodighet var på sin plass, men vi måtte jo gjøre det, begynne et steds, og så kanskje videreføre det der.

Pharo: Men dette svaret om ekstrakvoter var det simpelthen lite gjennomtenkt eller var det et taktisk utspill for å få nei fra dere?

Magga: Det der er et godt spørsmål. Det er flere ganger vi har spurt «er de så dumme, eller er de så jævlige?».

Pharo: Ja, nettopp, slem eller dum?

Magga: Ja, slem eller dum. Det er litt vanskelig noen ganger. Noen ganger går det sammen også. Man er både slem og dum. Det lurte vi ofte på. Jeg tok det som mer dumhet, altså lite gjennomtenkt. Man var ikke klar over forholdene, at sånn kunne man ikke begynne å håndtere. Aller minst sjøsamene som var de første som ble utsatt for fornorskningen fra Stortingets vedtak fra 1848. "Især de ved sjøkanten boende" skulle fornorskningen gjelde. Og det fikk man minn sann også erfare. Og så skulle man belaste dem med noe sånt noe. Nei, aldri i verden. Bare tanken var absurd.

Derimot områderettigheter for en hel fjord eller kommuner eller sånn – det var man vant til i Finnmark, at det var særordninger for Nord-Norge. Folk var så glad for det lille man fikk til maksimalkvoteordningen som lenge ble kalt for Magga-kvoten. Noen sa til og med at «det er merkelig at en fjellfinne fra Kautokeino må komme her for å få til det som ingen andre

har fått til her ved kysten.» Det var noen ting spesielt med det der. Så det var det, så å at det var fisk igjen at ikke alt ble utdelt til andre enn de med tråler.

Det var også et av de første vedtakene fra NSRs første landsmøte om Porsangerfjorden, om fredning av fjordene for kampen om ressursene. Og på nytt igjen med drivgarnsfiske til havs, hvor vi hadde samme problematikken. Det var jo snakk om å verne om de grunnleggende ressurser for bygdesamfunnet, for hvordan de skulle greie seg. Og vi snakket ikke bare om samer, vi snakket om hele områder, for hvordan de skulle greie seg. Det var ikke sånn vi tenkte at det bare gjelder samene. Så det var årsaken. Tap av ressurser hadde vi sett før. På land var naturligvis det den problematikken som vi hadde sett i sørsamiske områder. Vi visste hvordan det hadde vært der. Også i Biedjovággi var det litt sånn tilfeldig hvordan det foregikk. De fikk vel en erstatning som tilsvarer verdien av ett hus for hele utbyggingen og gruvedriften i Biedjovággi for antatt skade i området. Så ligger det der nå omtrent helt brakk med masse gift i jorden der, og jeg vet ikke hva som finnes nedgravet.

Men hele den problematikken lå nærmest død fordi man visste ikke hva slags rettighetsgrunnlag man skulle vise til. Det ble jo håpet på at Sametinget skulle få noen ting å si, eventuelt få vetorett i visse tilfeller. Så jeg sa «nei, sånn skal vi ikke ha det». Vi hadde jo forslag på det at Sametinget i første instans skulle få vetorett og i hvert fall et utsettende veto, men vi prøvde også med å få til spesielle måter å behandle slike saker på, at visse saker skulle gå til departementet og eventuelt til regjering og Stortinget for å bli avgjort. Vi forstod jo det der med ordene om at «all makt skal samles i denne sal». Så for Stortinget så å si å avstå suverenitet over noen ting, over ressurser, det visste vi jo at det var noen ting som Stortinget hadde vært og sikkert var veldig opptatt av, og at det ville være en vanskelig nøtt. Men å ta hensyn til lokale rettigheter var det som egentlig har vært det alminnelige. Vi sa sånn her at «vi vet jo allerede fra gammelt av, at kongen måtte love lokalbefolkningen at de skulle få beholde sine rettigheter som fra gammelt av for å bli konge. Og vi venter det samme her, at norske styresmakter, regjering og storting, må love den samiske befolkning at de må få beholde sine gamle rettigheter som fra gammelt av, men i det ligger jo ikke noen ting om at man nå skulle lage ny stat eller skille seg ut.»

Det var altså denne balansegangen å finne ut hvor langt kan du få dette til. Men tilslutningen fra i første omgang den samiske befolkningen, regjeringen og storting og hvor langt kan man komme den veien. Og det er samme problemet som alle urfolk rundt omkring i alle land strever med. Noen har sine treaties og noen har det ene med det andre. Så i en eller

annen form må det kunne gjøres. Men nettopp det at de ikke ville forhandle var et problem. Vi kunne tenke oss å sette oss ned og forhandle om det og lage en treaty. Men det sa jo regjeringen nei til allerede i utgangspunktet. «Det må gjøres på en annen måte». Men det har jo ikke gått så bra, da, må man si. Det hele ender jo med noe sånt som lokaljus-vurderinger fra tue til tue og fra fjord til fjord. Nå sitter jeg tilbake i den situasjonen jeg ikke hadde forestilt meg skulle være i. Nå skal Finnmarkskommisjonen gjøre akkurat den grunnleggende jobben der med å vurdere hvilken rett lokalbefolkningen har, ikke fordi at de er same, men for den faktiske bruken som de har utøvd i sine områder. I utgangspunktet har vi jo slått oss til ro med det, for at de tilfeller hvor det er samiske områder, så er det faktisk sameer som har brukt det, og da får de jo sikret sine rettigheter. Det er helt innen rammene av vanlig norsk rettsstenkning, og ikke noe merkelig. Det er akkurat som skjedde med Svartskog, som er et godt eksempel på det. Den lokale befolkningen der hadde større rett enn staten til å eie det området, og det er snakk om eierskap, som jordeier. Men vi var så mistenkeliggjort hit og dit og fikk høre at «ja, egentlig er det vel noe mer dere da ønsker» – i Finnmark er det ikke slutt på det enda.

Semb: Hvordan forklarer du at Sametinget har fått gjennomslag for noen krav, men blitt stanset på andre ting. Hva forklarer disse bølgene?

Magga: Ja, det har jeg ikke egentlig ikke noen gode forklaringer på. Da måtte man gå veldig etter i tingene, for å finne det ut. Det vi så, var at det er vanskelig med en del prinsipielle ting, som det der med Stortinget. På noen områder så er regjeringen veldig forsiktig, og må være det. Det har litt med tidens strømninger å gjøre. Når det gjelder fiskeriene, så er det jo det at sjøsamene som gruppe har ikke noen tradisjon, de har egentlig ikke stått fram på den måten med klare krav. Det er jo enkeltrepresentanter, og det er jo fantastisk egentlig, at mange av dem har stått fram. Nå gikk jo dessverre Olav Dikkanen bort, som er en av de som har stått for det. Men ellers var det så langt mellom klare krav. Når Sametinget og samiske organisasjoner, NSR, reiste krav om samiske rettigheter, så var det så langt mellom de sjøsamene som sa «ja, jeg er sjøsamer, jeg ønsker, jeg er enig, og jeg ønsker mine rettigheter.»

Mens reinsamene stod jo i kø med alle hender løftet. «Ja, vi er reinsamer, og vi vil ha våre rettigheter. Og dessuten er det vi som er de riktige samene, og det er vi som egentlig skal

ha alle rettighetene.»), som jeg ikke synes om. Det var jo noe helt annet. Delvis har man jo greid å fortsette den tradisjonen at reinsamene er de som nyter klarest av gamle rettigheter. Det er veldig bra med reindriftsloven og særlig den erklæringen om reindriftens selvstendige rett fra gammelt av. Det skulle bare mangle. Men når man ikke gjør det tilsvarende for de andre, så blir det et gap her som igjen er fra det gamle, og oppfatningen synes å være at riktige samer er bare reinsamer. Og det er klart, det er veldig frustrerende for sjøsamene og for resten av den samiske befolkning når de opplever denne forskjellsbehandliga.

Pharo: Sånn som du fremstiller det, og jeg synes jo du belegger det jo rimelig godt, så virker deres fremgangsmåte, ekstremt, skal vi si, pragmatisk og nøktern. Har du følelsen av at dere ble oppfattet sånn også?

Magga: Jeg tror det. I hvert fall etter disse meningene fra den ene ytterlighet til den andre, fra de som var veldig utålmodig og kunne tenke seg å bruke mange slags midler, til de på den andre siden, med SLF, som liksom sa «ja, gjør som dere vil». Jeg fikk i hvert fall mange tilbakemeldinger om at vår linje ble oppfattet som mer konstruktiv.

Pharo: Både lokalt og i Oslo?

Magga: Både lokalt og i Oslo. Jeg husker en gang jeg ble oppringt av en Kristelig-folkepartimann hjemme i Kautokeino. Ole Turi heter han, en veldig sånn forstandig og eldre mann. Han ringte til meg under Alta-saken, så sier han at «ja, jeg forstår jo at det er mange som ringer deg og har meninger og påtrykninger, og det er ikke derfor jeg ringer. Ta det helt med ro. Tvert imot jeg ringer deg jo for å fortelle at du gjør en god jobb, og fortsetter du sånn, det arbeidet, så er folk enige med deg i den måten du gjør det på. Du har vår fulle støtte.» Det var jo en veldig bra vitamininnsprøytning å få.

Det er mer enn at man er pragmatisk. Man kan gjerne kalle det for rent pragmatisk politikk å balansere mellom mange hensyn, men det er ikke noe nytt i politikken. Alle politikere som har fått til noen ting i denne verden har måttet gjøre det. Så jeg har ikke noen

dårlig samvittighet for det om at det var feighet og sånn. For det er fort gjort å ta en snarvei å forsøke seg og kjøre seg fullstendig fast, og det forklarte jeg mange ganger for dem som var så utålmodig. «Ja, dere som har holdt på med rein eller kuer og sauer, hvis vi nå skal over det der fjellet. Den rettste veien tvers over, forsøk det, og det er garantert at det går ikke bra. Men hvis vi tar omveien rundt her, så får vi ført hele flokken frem og kommer trygt frem. Det hjelper ikke å få to-tre rein eller to-tre sauer over om resten av flokken blir igjen, det hjelper ingen ting. Så nå gjelder det å få med folk i alminnelighet, for det er tross alt dem vi arbeider for, ikke sant? Det er ikke bare for oss selv. Det er ikke bare for noen elitepolitikere eller noen få personer, det er et folk vi håndterer her. Hvis ikke de er med oss, hva gjør vi da? Da mister vi jo vårt arbeid mening. Alle må være med.» Så sånn var det, helt pragmatisk. Så det gjaldt å få med den samiske befolkningen, og samtidig få forståelse i den norske befolkningen. Samtidig hadde de to sidene naturligvis en innvirkning på hverandre. Når folk ser at deres ledere får til noen ting, så får de tilslutning, sånn at det er en vekselvirkning hele tiden.

Det er klart, som jeg sa, at hele tiden hadde jeg to mennesker i mitt hode som jeg snakket til. Vi ble en gang beskyldt av noen for å snakke med to tunger «ja, Magga han snakker på én måte når han snakker til samene, så snakker han på en annen måte når han snakker til de folkene i Oslo.» «Ja, det skulle bare mangle. Det er jo elementær kommunikasjon, prøv å bruke samme språket i Finnmark som man bruker i Oslo, så er det ingen som ville forstå deg, tvert imot.» Så det var jeg veldig klar over og bevisst på at det er rett og slett nødvendig.

Semb: Vi har et spørsmål som gjelder oppslutningen om same-, om manntallet, valgmanntallet til sametingsvalg som det heter nå. Hvorfor tror du at mange samer, en ting er det første valget, men fremdeles velger å stå utenfor valgmanntallet?

Magga: Ja, det er vel to vesentlige årsaker. Det ene er det opprinnelige, bare det å være med i det samiske manntallet er ikke noen selvfølge. Det var jo ikke sånn at alle samer stod klar til å melde seg inn da vi fikk et samemanntall, det forestilte man seg i Oslo og var skuffet over at det skulle vært mange flere. Å stå fram som same var en belastning. Det andre er at over tid er jo spørsmål hva får Sametinget til? Og man kan vel si, uten å være for kritisk, at det er mange ting Sametinget har gjort, sikkert i min tid også, som kunne vært gjort

annerledes. Vi har sett det i ettertid også, at man har holdt på å krangle om bagateller som egentlig ikke er verdt det. Så, det er både det ene og det andre.

På den annen side, alt i alt, i dette århundret har tallet 20.000 vært antallet samer, offisielt antall samer. Vilhelm Aubert antydet i 1978 40.000 som et mulig maksimaltall. Men uansett om vi nå er oppe i 20.000 og sier at dette er en befolkning på 20.000 alt i alt, så må du ta bort dem som er under stemmerettsalder som ikke kan melde seg inn i manntallet. Og da blir det en forholdsvis ung befolkning. Kanskje etter hvert er den ikke så ung lenger, men i indre Finnmark har befolkningen stort sett vært veldig ung. Altså, den domineres av yngre som faktisk ikke har stemmerett. Så er det dette andre at dette er ikke valgmanntall hvor du blir innskrevet automatisk, du må faktisk melde deg inn, og da må du sammenligne med det som er i Amerika. For der er det også sånn, du må registrere deg som velger. Med andre ord skrive deg inn i et valgmanntall. Og ser du på prosentoppslutningen både på republikanerne og demokratene på det, så er det jo ikke så overvettets for demokratiet når man ser på tilslutningen der. Den er faktisk ikke så veldig stor. Så med alle disse tingene satt sammen, så vil jeg ikke si at det ser kritisk ut.

Men bevars, jeg skulle jo ønske meg at veldig mange flere skrev seg inn, det er klart. Men jeg deler ikke den bekymringen om at nå er det veldig kritisk, og at det ikke er bra. Som jeg bruker å si til om dette når vi har disse debattene med departementene, blant annet når det gjelder antallet samisktalende som kan studere på samiske høyskoler og studere på samisk. Jeg sier «husk én ting, en minoritet er en minoritet, er en minoritet, er en minoritet, det betyr at det er få mennesker, alt i alt. Det er få». Det problemet kommer vi ikke unna. Etter hvert skjer det også en assimilering. Den assimilasjonspolitikken som ble satt i gang i sin tid, ble jo ikke kuttet av med Alta-saken, den ble jo ikke kuttet med samelov eller uansett hvilke vedtak som er gjort. Den fortsetter i det stille. Noen har jo sagt at i dag kan jo de europeiske land lene seg tilbake og si at «ja, vi er veldig tolerante med minoriteter», med trygg forvisning om at det er satt i gang mekanismer som ennå for mange minoriteters vedkommende ender med at de blir fullstendig utvisket over tid.

Vik: Hvilke mekanismer tenker du spesielt på da?

Magga: Ja, den daglige sosialisering. Hvilket språk lærer folk? Hvilke verdier blir de innpodet med? Hva er det som formidles av skole og media? Vi har jo veldig lite av så å si en samisk oppdragelse som oppdrar dem til å være en borger basert først og fremst på samisk kultur. Vi har det i indre Finnmark. Det lever av seg selv, først og fremst fordi det er en del av det daglige livet. Men i veldig mange områder så er hverdagslivet preget av det norske, og det samiske har veldig vanskelig for å gjøre seg gjeldende. Også på grunn av det negative stempelet, som vi ofte tror er der, selv om det kanskje ikke er det. Det er ikke alle områder man blir sett ned på og diskriminert, men det at man over så langt tid er blitt overbevisst om at andre gjør det. Så skal det noen ting til før det der forsvinner.

Jeg har selv merket det. Jeg har også spurt meg «er det virkelig sant at de har gått bort ifra den gamle tenkningen?» Særlig i Finnmark var det veldig vanskelig for folk å akseptere. «Ja, de snakker så pent, men de mener det nok ikke.» «Ja», sa jeg til mine egne, «nå må vi tenke sånn her, at hvis vi arbeider for en endring, så må vi også tro at det går an å endre, ellers så må vi oppgi det hele. Når vi ser tegn på at det faktisk har skjedd en endring, så kan vi ikke gå rundt der med nesen i sky og si 'nei, ja, de bare later som'. Det må vi faktisk ta alvorlig.» I mange tilfeller har vi jo sett at folk har endret syn og gått ut offentlig og sagt «nei, jeg mente noe annet før, men jeg har endret standpunkt.» Ledende arbeiderpartipolitikere har gjort det, og også i andre partier. Og vi har sett det lokalt hva som skjedde i Kåfjord som med språkloven.

Jeg var med på å inkludere Kåfjord i språkloven fordi formannskapet var så opptatt av at de ville være med, av en eller annen grunn. Jeg spurte dem «er dere nå sikre på at folk i Kåfjord vil det her?» «jo, jo, jo, det var helt enstemmighet i kommunen, kommunestyret og sånn.» Og jeg tenkte ja vel, vi hadde i Stortingskomitéen to alternativ. Vi hadde en permisjonsordning, som vi mente burde gjøres litt sterkere enn det den var. Det andre var å utvide det foreslåtte forvaltningsområdet. Så sa komitéleder at «jeg har fått beskjed fra regjeringen», det var en høyrepolitiker, Hallgrim Berg, «at dere kan få én av de der, da må dere velge Kåfjord eller permisjonsordningen.» Jeg tenkte «ja, permisjonsordningen, det er nå tross alt bare penger, det kan vi alltid fikse. Men utvidelsen, siden den skal fastslås i lov, og Gud vet hvor lenge den her loven kommer til å stå og når kan man gå inn og endre den. Så jeg velger Kåfjord.» Og gjorde det, og det ble vedtatt. Så ble det noe jævla rabalder og fryktelig med kommuneansatte, og det var helt uventet for meg. Jeg skjønner ikke at det ikke var uventet for politikerne der også. Men de var jo naive og trodde jo at alt var i orden. Det gikk jo mange år med skyting på skilt og det ene med det andre. Men så, etterhvert, fikk man

ryddet, så Kåfjord fremstod etter hvert som et eksempel på en progressiv kommune. Og nabokommunene i Nordlys priser Kåfjord og sier «fantastisk, Kåfjord er et forbilde for oss alle ved at de har fått til lokalkultur og aktivitet.». Man blir jo sånn nesten himmelfallen, kan dette være mulig og sant? Det fins flere sånne eksempler som gjør at man blir veldig glad, at man noen ganger spør seg selv «er det virkelig sant?». Men ja, det viser jo at det går an at noen ting skjer, selv om det fortsatt er understrømninger i Nord-Norge med motstand og sånn. Det er jo slik, og jeg har ikke forventet noe annet. Men at det store bildet stort sett er veldig positivt, ja, det kommer vi ikke bort ifra. Jeg vil gjerne tro, at de valgene vi gjorde den gang at var noenlunde fornuftige – at vi ikke forsøkte oss på noen snarveier på å få til ting til.

Semb: Norske kveners forbund ble etablert i 87, samme år som sameloven ble vedtatt. Hva slags forhold har du til den kvenske mobiliseringen?

Magga: Det er en veldig positiv mobilisering. Vi hadde jo et NAVF-program hvor vi jobbet for samene og kvenene, og jeg støttet fullt opp om støtte til kvensk kultur. Jeg har gjort det i mange sammenhenger, i Mjøsutvalget, yringsfrihetskommissjonen, hvor jeg la frem helt konkrete forslag særlig overfor den kvenske befolkningen. Og senest da jeg var på det her kommunemøtet, KS-møtet i Tromsø, så tok jeg det opp igjen. Jeg synes at når man først har formulert forpliktelser, så må man gjøre noe mer også økonomisk og støtte de kvenske institusjonene. Så vet jeg naturligvis at det er den debatten om urfolk og sånn, og det er en komplisert debatt hvor det er ikke så lett å trekke konklusjoner. For når en ser historisk på det, så er det vesentlig en innvandring, senest på 1840-tallet som kanskje er den mest markerte. Det begynte jo med Lakselv tidlig på 1700-tallet allerede. Det er jo sånn sett vesentlig en innvandrerbefolkning, det kommer man jo ikke bort ifra. Men at de kulturelt er i særstilling for de har jo vært en del av Norges befolkning over så lang tid, og fordi så mange av dem selv ønsker å identifisere seg som kvener. Samme innstilling har jeg overfor samisk språk, at de språkene som ville opptre selvstendig, ja, så skal vi støtte opp om det. Vi kan ikke begynne å presse på dem noe de selv ikke vil. Slik ser jeg på det.

Jeg hadde gleden av, i fjor, å være på kvenenes årsmøte i Alta. Den norske kvenforenings årsmøte i Norge, som representant for Finnmarkskommisjonen. Jeg holdt en tale. Jeg ble varmt omfavnet av forsamlingen, og de var veldig vennlige mot meg. Mange av

dem kom frem til meg og takket meg for det arbeidet som også hadde betydning for kvenene, og det var litt uventet. For jeg trodde at de kanskje var mer negative, fordi, noen ganger har jeg opplevd at flere av deres representanter har vært nokså kjølige i forhold til det samiske. Og det finnes jo noen av dem som er veldig aggressive på det der. Det var en TV-produksjon ved en som laget en film hvor han skjelte ut samene og kongen og alle, på vegne av kvenene. Og det tror jeg var en veldig dårlig strategi. Jeg kan forsikre dere, vi forsøkte også en gang å erklære både kirken og kongen som fiender, det gikk veldig dårlig. Altså, man må rett og slett samarbeide med de organene som finnes og er viktige, istedenfor for å bringe seg inn i återvändsgränd [blindvei], som det heter på svensk. Og det har jo fungert utmerket.

Kirkemøtet var enstemmig når det gjelder Finnmarksloven, det støttet Sametingets posisjon. Og kongen har betydd enormt mye, allerede for opprettelsen av Sameting hvor kongens åpning hadde påvirkelig enormt stor betydning. Vi hadde jo debatt om det i 78, hvor da formannen ikke fikk reise til kongens fødselsdagsfeiring, det var det landsmøtet som bestemte. Han ville gjerne reise, men landsmøtet sa «nei, nå skal vi protestere mot kongen for bevilgningen til samiske formål er så små, vi skal ikke feire kongens fødselsdag.» Den feilen gjorde ikke jeg da vi fikk invitasjon i 81. Så jeg bare refererte til invitasjonen og sa til styret at jeg vil reise dit, og det var ingen som opponerte. Det gikk veldig bra. Jeg fikk også personlig kontakt, faktisk, med kongen. Han gjorde det samme inntrykket på meg som på mange andre. Kong Olav var helt spesiell. Det som er så rart, var at kongemakten har en sånn sterk stilling blant samene. Til og med min mor sa «ja, hvis ikke noe annet hjelper, så gå til kongen.» Av en eller annen grunn så har man en forestilling om at det er Kongen som er viktigst – jeg tror det går langt tilbake i tid. Mange andre steder er det også en sånn tiltro til kongen som egentlig ikke har noen politisk makt i det hele tatt, men som reelt har en faktisk innflytelse.

Men det var kvenene vi begynte med.

Semb: Det var kvenene vi begynte med. Fryktet du på noe tidspunkt at, at den kvenske mobiliseringen kunne påvirke gjennomslagskraften for de samiske kravene?

Magga: Nei, ikke egentlig. Nei, det gjorde jeg ikke. Fordi jeg visste jo at historisk så kunne ikke det være noen ting som faktisk kunne endre det. Plutselig ble fylkesmannen så opptatt av kvenene, som han aldri hadde vært opptatt av før. Plutselig skulle de skyves fram som et

argument mot samene. Men nei, jeg visste at den historiske fremstillingen ikke har den samme kraft i seg for kvenene, fordi når det gjelder den samiske bruken av både Norge, Sverige og Finland er den så overveldende godt dokumentert i forhold. Bare gå ut i terrenget med alle stedsnavnene, og det som er opptegnet av historisk bruk, den overgår jo så klart det kvenske historiske dokumentasjon – dessverre for dem. Så sånn er faktisk virkeligheten. Og vi må jo alle holde oss til den. Vi har måttet jo måttet finne oss i at vår virkelighetsoppfatning ikke alltid ble delt av andre, og de måtte finne seg i det samme når det gjelder deres virkelighetsoppfatning. Så sånn er det.

Jeg vil ikke gjerne bruke det argumentet at «kvenene er ikke enige seg imellom», for den har vi hørt så mye brukt, men det er jo dem, særlig i Øst-Finnmark, som ikke vil kalles kvener i det hele tatt. Nei, de er finske innvandrere fra de østlige deler av Finland og deres dialekt er jo rett og slett ren øst-finsk. De vestlige innvandrere i Nordreisa og Alta, de er mer vest-finsk og tornedalsk-finsk, så det er ganske stor språklig forskjell. Så kommer da Børselv imellom som er en nyttig dialekt som er, ja, på en måte midt imellom der. Men det er jo helt naturlig ut fra de historiske forutsetninger. [Siste setning lagt til av Magga under korrekturen.]

Semb: Skal vi gå til land og vann?

Pharo: Hva sier du?

Vik: Retten til land og vann.

Semb: Det tok kjempelang tid å avslutte samerettsutvalgets arbeid med land og vann. Hvorfor tror du det tok så lang tid?

Magga: Det er fordi det er så komplisert. Det er så veldig komplisert. Det forestilte vi oss, som jeg sa tidligere, dette kommer ikke til å skje i en håndvending. Også den begrunnelsen med å prioritere en del av, fremfor å vente på hele pakka, den var veldig bevisst. Så vi visste

at dette kom til å bli komplisert. Mandatet var jo i utgangspunktet slik at dette skulle utredes i hele Norges land, og da kan man jo bare tenke seg hvor komplisert det kunne bli. Vi har nå holdt på i fem år med tre felt i Finnmark, med sånne detaljundersøkelser i kommisjonen, så man ser hvilket tidkrevende arbeid det er. Det tok lang tid, og i mellomtiden måtte vi jo gjøre det vi kunne gjøre. Og så var det de der utredningene, først var det jo dette med gjeldende rett og den der rettsgruppen som var helt håpløs. Da var det jo egentlig Otto Jebens som reddet det hele ved å stå på sitt standpunkt som viste seg å være det som ble holdbart i lengden også, som han da også begrunnet i sitt doktorgradsarbeid fra 99. Sånn at det var mange kroker i på den stien. Og dette med lokale sedvanebruk og så internasjonal folkerett var noe vi måtte poengtere at det måtte gjøres noe med. Det var hun som nå var justisminister i den avgående regjeringen, som var justisminister da også, hun...

Vik: Hvilket år?

Magga: Dette var på 90-tallet, må ha vært på 94-95, rundt de tider, da de her NOUene kom. Du hadde en oversikt.

Pharo: Arbeiderpartiet?

AJS: Faremo?

Magga: Faremo, ja. Hun var helt utmerket og gjorde det svært ryddig. Vi møtte opp der i Departementet, og vi hadde med oss NSR og NRLs folk for å gå grundigere gjennom sedvaneretten og lokalbruk, for det var jo det som var spørsmålet. De gjorde jo disse utredningene i tillegg, men det var jo ikke likevel ikke ned på grunn-nivå, men det var mer summariske oppsummeringer av lokalbruk. Det ble jo noen ting ut av det, for vi ville ha det grunnlag at dette er ikke bare teori, men det er faktisk en lokal bruk. Så det formålet tjente jo den utredningen som flere, blant andre Steinar Pedersen var med på å skrive. Og det andre

med folkeretten også, det var jo litt frem og tilbake på det, så det ble en lang ventetid og folk var ganske frustrerte.

Vik: Hva tenker du om disse internasjonale prosessene som pågikk parallelt, reforhandlingene av ILO-konvensjon 107 og FN-erklæringen om urfolks rettigheter? Aslak Nils Sara var jo i regjeringsdelegasjonen på ILO-konvensjonen, og Leif Halonen var jo der, Leif Dunfjell. Hvor tett var den nasjonale og internasjonale prosessen tenkt fra samisk side?

Magga: Det var nok ganske tett. For de samme var jo aktører i den innenlandske politikken. Og nettopp de du nevner, de var samisk-institutt-folk. Så de stod jo sammen og var veldig koordinert og samarbeidet seg imellom hele tiden, vi var jo samtidig aktører i nordiske samiske aktiviteter. Leif Halonen var jo medlem av Samerådet, så dette var egentlig samme prosess på forskjellige nivåer, og de påvirket jo hverandre gjensidig. Sånn at det som skjedde internasjonalt, man visste i Norge at det var en prosess som gikk i den retning. Etter hvert så fikk vi jo til det som jeg bruker å si var en ambisjon fra starten av, her burde Norge være i fronten. Det brukte vi jo alle argumenter for, å få norske representanter til å ta den utfordringen. Norge må være best i klassen, det må dere vel være enige i? Vi kan ikke være dårligst her. Og det gjorde jo at norske representanter – jeg tror ikke de var så barnslige at de gjorde det bare for vi sa det, men de tok det veldig alvorlig det der at Norge har en tradisjon med Fridtjof Nansen og det ene med det andre og den gamle tenkningen om idealer som Norge har stått for i internasjonalt arbeid og hele den – med Alta-saken i bakhodet og alt. Det virket til at det var en veldig sånn entusiastisk holdning, og veldig mange i departementene rundt som gjorde en veldig bra jobb med forberedelsene og sånn.

Pharo: Var det noen forskjell på regjeringene, eller spilte ikke det noen rolle siden det foregikk på embetsmannsnivå stort sett?

Magga: Det spilte ikke så veldig stor rolle. Alle disse skiftene i regjeringen – hvis du begynner å regne på det, så er det like mye de borgerlige som AP-regjeringene som gjorde ting. Det var jo noe av det som var bra med den politikken, den var det stort sett stor enighet

om. Det er først nå når Fremskrittspartiet kom inn i bildet, egentlig, at det kan bli snakk om divergens i regjeringens holdning. Regjeringene tidligere hadde stort sett samme politikk. Og du kan si, sannsynligvis den beste same-minister vi har hatt er Erna Solberg. Ikke til noen forkleinelse til noen. Arbeiderpartiet har hatt mange gode same-ministre, Kjell Borgen var en av dem, og Reidar Sanddal var en av dem med skoleplanen. Og mange andre, Åse Klevland, og veldig mange som jeg har hatt et veldig godt forhold til. Også i de borgerlige regjeringene så har vært mange gode statsråder og stortingsrepresentanter. Nå i det siste dette med Helleland og Storberget, det samarbeidet der, som var helt strålende. Akkurat den der, at det ikke ble laget partipolitikk ut av det, var veldig bra.

Pharo: Betyr det at det i noen grad var enklere for deg å samarbeide med Oslo enn med partiene lokalt?

Magga: Ja, naturligvis. Ja, det er ikke tvil om. Det hadde det jo egentlig alltid vært. Sånn lokalt har det vært slik i mange tilfeller at det har vært mye, mye lettere å vinne gehør i Oslo.

Semb: Hvor strategiske var dere da dere gikk inn i de internasjonale prosessene? Hvordan tenkte dere om de internasjonale prosessene, tenkte dere på en måte at her var det mulig å bruke det internasjonale som en brekkstang mot det nasjonale?

Magga: Ja, naturligvis. Vi ville være dumme om vi ikke gjorde det. Hvorfor deltar folk i samarbeid? Det er jo ikke bare alltid for å hjelpe andre, men også for at en ser at det kan være nyttig for en selv også. Men vi hadde hele tiden det aspektet som er velkjent her i landet. At Norge har et ansvar da, og vi har et ansvar. Kom ganske sterkt opp med at «vi lever i land», og det ble sagt rett ut mange ganger, «vi lever i et land med demokrati, lov og muligheter som mange andre ikke aner hva er, og derfor så har vi en plikt til å være med og arbeide for dem som virkelig har det helt ut forferdelig i ur-folksverden». Så det var nok begge deler, det er klart. Men det er jo ikke alltid så enkelt heller. For vi møtte jo også på motstand.

Medlemskapet i WCIP bød jo på til tider sterk motstand, særlig noen sameforeninger i Sverige var en gang virkelig på krigsstien og ville at «nei, dere må bry seg mer om det lokale».

Min argumentasjon var om dette var den samme som Gro Harlem Brundtlands uttrykte når hun sa: «alt henger sammen med alt». Jeg brukte å si når jeg fikk det spørsmålet «tror dere at disse spørsmålene som er så kompliserte lar seg løse på et lokalt plan, innen én kommune, innen ett fylke, eller til og med innen ett land? Altså, disse tingene henger sammen på en sånn måte at du må faktisk arbeide på en bred front for å få det til. Det er ikke sånn at du løser det lokalt.»

Pharo: Det du sier om plikt til å gjøre noen ting og for så vidt også, og kanskje særlig, om andres oppfatning av Norge, som jo da er til tider stemmer forbausende med norsk selvoppfatning, det er jo veldig interessant. Jeg forsker jo på den norske fredstradisjonen, og der har du faktisk skriftlige belegg for omtrent det samme, helt tilbake til 30-årene. Jeg har vært ytterst skeptisk til at kan forholde seg sånn, men beleggene begynner etter hvert å bli sånn at det er like før jeg tror på det.

Magga: Jada, og jeg har trodd det helt fra starten av og hadde ambisjonen om å bruke det utgangspunktet at her i landet at Norge har visse forpliktelser.

[Etter intervjuet presiserte Magga dette til: Ja, og jeg har trodd på det helt fra starten av at folk her i landet har ambisjoner om at Norge skal å lede an i arbeid med menneskerettigheter, støtte til minoriteter og fredsarbeid.]

Pharo: Ja, altså selvoppfatningen stemmer med andres?

Magga: Jada, andre land forventer seg det av Norge. Den er jo helt klar, og den har jeg også møtt mange ganger. Noen er jo sånn «jada, Norge kan jo tillate seg, dere er jo så rike, men det er noe som vi ikke kan gjøre.» «Ja, jeg er klar over det, men likevel må stå for endring, prinsipper og standarder som er veldig viktig i verdensammenheng.»

Vik: Var det noen prinsipper som var veldig viktig for samiske representanter å få slått fast i ILO-konvensjonen og FN-erklæringen? På denne tiden, på 80-tallet.

Magga: Ja, det må jo være det her med landrettigheter. Det er jo det som er det viktige punktet, og det er jo det som har vært det vanskelige punktet i erklæringsarbeidet hele tiden. Alt fra definisjoner – alt som hadde med den å gjøre. Det var veldig få land som hadde problemer med de her kulturelle delene og undervisning og sånn. Men dette med land og vann det var virkelig, absolutt det vanskeligste. Og det var viktigst for oss å få med.

Pharo: I mange andre land så dreier det som enda mye større penger enn i Norge.

Magga: Ja visst, i mange land er det urfolksområder som representerer en enormt stor verdi. Det er klart at for disse, for de ser jo for seg skrekkscenarier hvor urfolkene kan blokkere utviklingen, og da mener de utviklingen med stor U— development. Som naturligvis for dem er noe annet enn det er for urfolkene.

Vik: Tror du norske regjeringsrepresentanter, departementsutsendte i disse forhandlingene, hadde den samme opplevelsen av at de forhandlet om spørsmål som ville ha relevans hjemme?

Magga: Det tror jeg nok. Det var jo folk der med god kjennskap til de berørte områdene. Ja, Arne G. Arnesen var jo med i ILO-forhandlingene, og han kjente jo dette i detalj. Han har jo vært sekretær i Norske reindriftssamers landsforbund og var jo faktisk med i de møtene som Johan Eira og jeg hadde med departementet og stortingsrepresentanter i 1980. Han kjente jo detaljert hvordan dette fungerte. Så mange av dem hadde bra kunnskap om hvordan dette ville fungere, hvilken innvirkning det ville ha, men kanskje ikke alle, det tror jeg nok ikke. Men at de nok hadde det i blikket hele tiden, hva betyr det her for Norge? Før de ble sendt av gårde tror jeg de ble briefet på det her. Hvor er det så å si grensene går for hva Norge kan tillate seg, og hva er Norge forberedt på å kunne godta, og hva kan vi implementere? Jeg tror de gjorde en bra hjemmelekse før de reiste utenlands.

Semb: Hvorfor tror du Norge ratifiserte ILO-konvensjon 169?

Magga: Hvorfor Norge ratifiserte den? Jo, for at Norge allerede da, det var kommet så langt i prosessen at det var ikke mulig ikke å ratifisere den. Norge kunne ikke la være, for at Norge hadde vært så markert, stått i spissen for å få det til. Så da var det helt umulig. Norge var det første landet som ratifiserte konvensjonen. Det var helt klart, at da hadde man brakt seg selv i den situasjonen. Men det hadde man villet, jeg tror ikke det var ikke noen blindgjengergang. Man hadde virkelig ønsket, og jeg tror det var i tråd med ambisjonene om at man ville fremstå som en spydspiss og i hvert fall stå i spissen for utvikling av menneskerettigheter, for beskyttelse av menneskerettigheter.

Man var klar over at dette ville bety noe for Norge. Det fikk jo en voldsom symbolsk effekt, men det faktiske er jo at ILO-konvensjonen sier jo ikke annet, egentlig, enn at «dere skal behandle deres urfolk som andre folk i landet, de skal ha samme rettigheter og samme muligheter til å beholde sin kultur, sine landområder der de bor og sin eiendom.» Det er egentlig det som er det vesentlige, og de skal behandles med respekt og forståelse. Det er det som står der, og det er akkurat de samme ambisjoner som ellers om hvordan landets innbyggere skal behandles. Egentlig er ikke det så veldig avansert. Så står det ikke så veldig langt fra det som er alminnelig kjent som norsk tradisjon. Særlig bruksrettigheter står jo veldig sterkt i Norge, dette at folk skal beholde sine bruksrettigheter. Noe annet ville være utenkelig. For bygdeallmenninger er bygd på det prinsippet at de som bor der de skal ha rettigheter. Det er ikke veldig merkverdig. Det er artikkel 14 med dette med eiebesittelse i første ledd som er det mest avanserte, og det er noe avhengig av hvordan man tolker den. Dessuten står det i konvensjonen «konvensjonen skal tillempes etter de forhold i det enkelte land» i paragraf 33. Det er jo ikke så voldsomt, men det fikk en voldsom symbolsk effekt.

Semb: Men det fikk jo mer enn en symbolsk effekt, altså, det fikk jo en ganske stor betydning da Finnmarksloven, eller i forarbeidet til Finnmarksloven.

Magga: Joda, joda, og det ble jo delvis inkorporert i Finnmarksloven, hvilket den ellers ikke ble som konvensjonene av 66. Carsten Smith ville jo gjerne ha den med i pakken fra 99, de som ble inkorporert, men det ble ikke ILO-konvensjonen.

Semb: Hvordan jobbet dere fra Sametingets side etter at Norge hadde ratifisert ILO-konvensjonen, for eksempel med å påvirke tolkningen av artikkel 14? Det var ikke så opplagt hvordan den artikkelen skulle tolkes i en norsk kontekst.

Magga: Det var ikke opplagt. Det vi gjorde var at vi tolket den maksimalt til vår fordel, naturligvis, samer skal eie de områder som de besitter, og det jobbet vi ut ifra.

Semb: Hvem hadde dere som allierte i de juridiske miljøene i den kampen?

Magga: Carsten Smith på det prinsipielle og Otto Jebens på det praktiske. [Føyd til av Magga under korrekturen.]

Jeg tok det mer sånn at så lenge Carsten ikke motsatte seg det vi foreslo, var det akseptabelt – han ville vel kanskje ha sagt «nei, det der er å gå for langt» i en bi-setning, men han gjorde det aldri, og ikke noen av de andre juristene heller. Otto Jebens var god å ha som ganske tidlig skrev at samene selvfølgelig eier Finnmarks jord, akkurat som Tønnesen hadde gjort det. Etter hvert kom Kirsti Strøm Bull inn i bildet. Sånn at det fungerte bra. Vi stod jo på rimelig trygg grunn. Tønnesen hadde jo vært aldeles klar på det punktet der: «en finnmarksallmenning som folket der oppe eier sammen», det var hans konklusjon, og den står seg den dag i dag. Den står seg enda bedre i dag enn den gang den ble skrevet. Sametinget fikk jo dette spørsmålet som noe av det første å uttale seg om, «bør Norge ratifisere ILO-konvensjonen», og vi ble uttrykkelig gjort oppmerksom på at Norge per i dag, antagelig, hadde en lovgivning som ikke var i harmoni med konvensjonen. At vi i så fall måtte være innforstått med det, at slik var det ikke.

Vik: Hvem gjorde dere uttrykkelig oppmerksom på det?

Magga: Ja, vi fikk jo den fra, jeg tror det var justisdepartementet som spurte oss om ratifiseringen av konvensjonen, om Sametingets oppfatning. Da skrev vi sånn her, og jeg husker det for jeg skrev det selv, ord for ord, omtrent at vi er i en prosess i Norge hvor det ventelig innom kort tid vil skje endringer i lovverket, slik at Norge kommer i harmoni med konvensjonens krav, det føler vi oss veldig trygg på. Så vi anbefaler at Norge nå ratifiserer konvensjonen, for det vil ha en betydelig effekt for andre land og hvordan de vil forholde seg til den.

Vik: Du har i andre sammenhenger tidligere beskrevet at det ikke var enighet om den strategien umiddelbart på Sametinget.

Magga: Nei, det var jo ikke det. For folk, særlig saksbehandlere, var fremme umiddelbart og sa «ja, men Norge er ikke i harmoni med konvensjonen. Vi kan ikke ratifisere konvensjonen. En konvensjon må være funksjonell fra dag én når den er ratifisert og trer i kraft» Så vi hoppet over det steget politisk, av rett og slett strategiske grunner, og ikke heftet oss opp i at «nei, man ratifiserer ikke en konvensjon som lovverket ikke er i harmoni med ». «I god tro med at vi nå er i en god prosess.», og det står der i vårt svar at «ut ifra det, så anbefaler vi at den ratifiseres.»² For resten av konvensjonen, og vi visste jo utmerket godt på hvilke deler, artikkel 14, som ikke var med. Jeg tror ikke vi nevnte artikkel 14 særskilt. Vi skrev bare generelt, at vi var klar over at den ikke var på høyde med konvensjonen. I ettertid har man jo omtalt det sånn at Stortinget var helt ubevisst, altså bevisstløs i gjerningsøyeblikket da man ratifiserte og vedtok ratifikasjon. Hvilket jeg har vanskelig for å tro.

Semb: Hanne og jeg mener nok det. Vi har lyst til å snike et spørsmål som ikke står her. Hvis du sammenligner med Sverige og Finland, som ikke har ratifisert ILO-konvensjonen 169, og ser på den prosessen med samiske landrettigheter i de to landene og sammenligner med Norge.

² Dette er en muntlig gjengivelse etter hukommelsen.

Hva slags betydning vil du tillegge den norske ratifiseringen når det gjelder avklaring av samiske landrettigheter?

Magga: Nei, altså, den norske ratifiseringen bør jo ikke være noen skremsel for Finland og Sverige for å ratifisere den. For det viser at det går an å håndtere det på en god måte. Vi er ganske godt i vei med å håndtere konvensjonens bestemmelser, selv om vi ikke har oppfylt den den dag i dag. Det er jo helt klart at vi er jo ikke ferdig med de sør-samiske områder og kommet lenger enn til utredningsstadiet, og kanskje stopper det opp, for det har jo ikke skjedd så veldig mye mer. Det er noen ting der som ikke er bra. Men det er ikke noe vi legger skjul på engang, det var en strategi. Vi ville ikke begynne å argumentere mot en konvensjon som vi innså nytten av, som var veldig bra og som vi selv hadde jobbet så mye for å få til.

Vik: Hvor tett dialog har dere hatt med Swepston om tolkningen av konvensjonen etterpå?

Magga: Ikke så veldig tett, men det har jo vært kontakt med ILO-sekretariatet fra tid til annen, og de har jo fra tid til annen kommet med uttalelser. Jeg tror Swepston også er veldig klar over den situasjonen som vi er i. De er jo vant til å leve med disse konvensjonene, at det er sjelden at noen land helt ut implementerer konvensjonene bokstav for bokstav. Det er ikke noe ukjent fenomen, hverken for ILO eller andre organ som håndterer disse konvensjonene. Så de greier nok å leve med det. Men det er et ris bak speilet, man kan jo komme tilbake til det når det er behov for det. Og det kan jo fort oppstå at man har. Jeg er veldig glad for at Norge ratifiserte konvensjonen. Men jeg tror ikke det betyr voldsomme endringer, det er bare at man får påskyndet visse prosesser for å få avklart tingene. Som sagt, det er ikke noe annet som står i ILO-konvensjonene enn det som er vanlig norsk rettstradisjon. De som bruker sine områder, de skal beholde sin rett. Ikke sånn som den gamle oppfatningen av at Finnmark var kongens private områder, til tross for at folk har bodd og brukt dem i ualminnelige tider, det stemmer jo ikke med vanlig tenkning om hva som er rett og galt.

Semb: Ja, Kong Haralds tale. Nå er vi over på 1997. Kong Haralds tale i 1997 var viktig, hvor han uttalte at Norge er grunnlagt på territoriet til to folk, samer og nordmenn. Under hvilke omstendigheter var det egentlig den talen ble til?

Magga: Nei, det vet jeg ikke detaljert om. Men det er jo egentlig ikke noe annet enn sammenfatning av NOU 1984: 18, for der står at det er et folk som heter samer som bebodd dette landet så og så lenge. Det er egentlig en sammenfatning av det. Jeg tror egentlig det er forklaringen på at han brukte det. Og det hadde jo en veldig effekt, i hvert fall symbolsk, og det gjorde inntrykk på folk. Men det var en klargjøring, for det er slik det er. For når man går tilbake til sagalitteraturen, til langt tilbake i tid, har jo det vært tilfellet, med Ottar. Slik at det er en faktisk konstatering.

Semb: Du vet ikke hvilke personer, i tillegg til Carsten Smith, eventuelt, hvilke personer som var inne i den prosessen?

Magga: Det vet jeg ikke. Jeg kan ikke identifisere noen, men jeg tror det også var et samarbeid med kommunaldepartementet og eventuelt kontakt med Sametinget, men ikke på politisk nivå. Eventuelt om kommunaldepartementets administrasjon og Sametingets administrasjon ble rådspurt, antagelig Carsten. Og kongen har nok sine kanaler, som han bruker, men alt i alt er det ikke noe annet enn en sammenfatning av den utredningen der. Så vi likte den veldig godt, det var en veldig treffende beskrivelse.

Vik: Men 1997 ble et spesielt år. Det var flere hendelser i 97, var det ikke det? Med unnskyldninger, beklagelser, denne talen.

Magga: Ja, og at jeg gikk at jeg gikk av som sametingspresident, mange gode ting skjedde.
[latter]

Vik: Men har du noe forklaring på hvorfor, det var jo en serie offisielle uttalelser?

Magga: Nei, jeg har ikke noen forklaring på det. Tilfeldig sammentreff. Jeg kan ikke huske at det var noen ting som egentlig var den direkte årsak, det var ikke noen ting sånn. Så kom jo samerettsutvalgets innstilling også da, denne store NOU-en. Kanskje det også virket inn, kanskje det som betydde mest. Jeg vet ikke hvorfor.

Denne talen – det skulle holdes en tale i Sametinget, så selve hendelsen og åstedet var ikke noe spesielt. Det var ikke noen ting som ble laget spesielt. Det skjedde akkurat da. Dette med unnskyldningen, det var jo noe spesielt. Vi hadde ikke bedt om det. Det hadde de jo faktisk holdt på med i Sverige også, særlig den svenska kyrkjan har jo gjort noen ting tilsvarende, så det var jo en sånn greie. Det er jo bra at man gjør det. Jeg har jo ikke selv følt det som så veldig presserende at folk i nåtiden skal be om unnskyldning for hva folk i tidligere tider har gjort. Det er i og for seg okay at det gjøres, men jeg har ikke hatt noe veldig sterkt ønske eller behov for akkurat det. Jeg forstår jo at det som er gjort i fortid kan ikke de som lever i dag gjøre noen ting med. Det jeg venter av dem, det er at de utformer og gjør ting ut ifra de muligheter som finnes i dag, og det er det jeg bedømmer dem ut ifra. Ikke om de gråter over fortidens misgjerninger, det forlanger jeg ikke av dem.

Semb: Skal vi gå over på personer og partipolitikk?

Pharo: Vi har vel vært litt inne på det, men ja. Jeg lurte på, er det noen generasjonsforskjeller her på disse statsministerne? Har det vært enklere å samarbeide med de senere enn Bratteli og Nordli for eksempel?

Magga: Ja, det er helt klart at det, at det var mye lettere. Fordi, de tidligere regjeringene var ukjent med spørsmålsstillingene, også Nordli-regjeringen, selv om den innledet den prosessen. Cappelen var ikke lett å håndtere og ha å gjøre med som minister, han stod ganske stritt på sitt. For mange av de andre ministerne, og Brattelis regjering, det var liksom ikke aktualisert. Vi hadde ikke grunn til å vente så mye enda, for så å si den gamle tradisjon, men de gjorde nå en del positive ting. Allerede på 70-tallet ble det jo gjort en del bra ting som ble opplevd som veldig positivt.

Noe av det første som skjedde, var da samisk utdanningsråd ble til i 1976. Det var et virkelig stort gjennombrudd for oss og organisasjonene, det var kanskje det første offisielle som ble gjort. Det gjorde de, og de hadde jo vist sin vilje og var slett ikke avvisende. Og mange andre småsaker innimellom hadde jo skjedd der. Dette med reindrifftsavtalen kom jo også på 70-tallet, så det var også en ting som var viktig å få til. Vi satt jo her i Oslo da. Da var Paul Fjeldheim var leder av NRL, og vi satt og utarbeidet hva en reindrifftsavtale bør inneholde, og jeg var selv med og hjalp Anders Oskal siden med de der avtaleforhandlingene og sånn. Så jeg opplevde det ikke sånn at det var en motstand, ikke sånn som i gamle dager.

Pharo: De var ikke vrang, men de var heller ikke så positive som de som kom senere?

Magga: Nei, ikke sånn, men da måtte man nesten spørre de her gamle organisasjonslederne. Deres fortelling er jo at det, for eksempel fra Odd Mathis Hætta som har skrevet om det, han sier at de kom aldri høyere enn til så å si sekretærnivå, eller sånn forværelsenivå nærmest, i departementet. At de ikke fikk adgang til ministeren. Men det bedret seg jo etter hvert, og da med Samisk utdanningsråd, men det var en prosess med departementet. Enda da jeg begynte som NSR-leder var de veldig mistenksomme, og også forskremt nærmest, av disse her fæle samene som kommer nå igjen, hva vil de nå igjen? Det fortalte de i administrasjonen siden, at de var veldig oppskjørtet før disse møtene. For de følte seg veldig usikre på de her egentlig, hva betyr dette her?

Pharo: Betyr det at de var usikre på om dere var ordentlig siviliserte?

Magga: Ja, de var ikke helt sikre på det. Det var de ikke helt sikre på. Men på 70-tallet hadde ikke jeg så veldig mye med dem å gjøre, det var først i 1980, da jeg overtok som leder. Da hadde man hatt denne sultestreiken, så NSR ble opplevd som veldig radikal. Så min første jobb var å berolige dem. Ja, rett og slett. Jeg måtte si det rett ut at «jeg er ikke kommet her for å lage problemer for dere, jeg er kommet for å få til noen slags samarbeid.» Jeg husker ennå som sametingspresident, en fra sosialdepartementet holdt på på den gamle måten. Vi hadde laget en utredning, så skulle vi gå videre, men nei, det måtte sendes en stortingsmelding og

avklares. De hadde ikke tid, det ene med det andre, og de kunne ikke gjøre noen ting for øyeblikket. Jeg ble ganske frustrert, så sa jeg: «én ting må jeg forsikre dere om, jeg er ikke kommet for å lage problemer, jeg er kommet her for å være med å løse problemer. Det er jeg innstilt på. Jeg er også innstilt på det vi kan ikke løse alle ting på én gang.» Så hvisket de seg i mellom, så sa de «hva synes presidenten om at vi lager en liten arbeidsgruppe som kan se på de her tingene?». «Ja», sa jeg, «det er aldeles strålende. Det sier jeg ja til med en gang. Vi behøver ikke ha det på politisk nivå engang, vi kan ha det på administrativt nivå. Så ikke noen føler seg bundet av det.» Så etter noen tid overførte de en pengepott til Sametinget, som vi kunne bruke på akkurat det feltet. Så det var veldig mange av den type prosesser. Sak for sak, men det var lite av det på 70-tallet, har jeg hørt. Eller, jeg kan ikke fortelle så mye om det, for jeg hadde ikke de kontaktene. Men fra 80-tallet så hadde jeg det, det ble regelmessige møter, og det opplevde jeg stort sett som veldig positivt.

Pharo: Så det du sier, med det forbehold at du ikke var så inne på 70-tallet, det har med kronologi og kjennskap å gjøre, og det har med person å gjøre, snarere enn parti?

Magga: Ja, det har det. Altså, partier var det egentlig ikke forskjell på, det var forskjell på personer. Veldig klare forskjeller på personer, og det opplevde jeg jo lenge – til dels også nå. Jeg veldig glad for at det er ikke noen partipolitikk i det der. Den offisielle linjen var etter hvert ganske klar, men den kunne tolkes og praktiseres ganske ulikt fra statsråd til statsråd.

Pharo: Men var det mer partipolitikk i det lokalt?

Magga: Nei, egentlig ikke. Nei, etter hvert ble det en ganske stor enighet. Hos oss var det jo samelistene som gikk foran i å utforme langtidsplaner for kommunen og sånt. Men etter hvert kom jo de andre med og måtte slutte seg til for ikke å miste makten aldeles, det er jo sånn demokratiet fungerer. For i første omgang ble det kanskje litt voldsomt for dem. Mathis Sara ble jo ordfører i Kautokeino på samelista, og det var jo helt uventet for dem på 70-tallet, tidlig på 70-tallet.

Jeg har sett innen samme parti hvor stor forskjell det var på folk. Langslet var kulturminister på begynnelsen av 80-tallet, vi hadde møte, vi hadde snakket med Rettedal. Han var jo kommunalminister, en av de aller beste kommunalministre, det er ikke noen forskjell her. Vi snakket, og han kom til Kautokeino. Det var jo helt fantastisk, det var utrolig, han kom på sin ferie til samisk institutt, han satte seg med sin pipe og sa «nå, kan dere fortelle meg det dere synes jeg bør vite som kommunalminister og ansvarlig for samesaker?» Aldri opplevd maken. Så vi satte oss ned ved kaffebordet og fortalte og snakket. Så kom han med noen innstikkspørsmål litt her og litt der, så dampet på sin pipe og takket for seg. Det laget en sånn fin atmosfære. Det er klart at neste gang man kom i departementet, så var det noe helt annet enn å komme til en helt ukjent statsråd som en ikke hadde snakket med.

Jeg nevnte for ham dette med NRK-sendinger i TV og barnesendinger, sendinger for barn var veldig viktig. Og han var helt enig. Jeg tenker jeg skal be om møte med kulturdepartementet, for det er vel deres bord. Men jeg tenkte å be et møte med kulturministeren. «Ja», sa han, «det synes jeg er en god idé, og jeg blir gjerne med om det lar seg gjøre.» Og det lot seg jo svært gjerne gjøre. Jeg var jo veldig glad for å ha med kommunalministeren. Vi opp til Langslet, hele styret i NSR. Satte oss ned og jeg begynte da å spørre kulturministeren, dette med NRK og planlegge videre «vi er veldig glad for samiske sendinger i radio siden 1946, og hele den utviklingen, men nå er det vel på tide at TV blir brukt mer. En kort nyhetsending bare én gang i uken, fem minutter og kanskje en sending for barn, en sånn fem til ti minutter i uken hadde vært strålende. For TV betyr så veldig mye.» «Nei», sier Langslet, «dette er NRK, og som dere vet, de har en selvstendighet som mediebedrift. Regjeringen finansierer det her, men det er NRK som bestemmer hvordan det skal gjøres. Det er nok ikke her i departementet vi bestemmer slike ting.» «Ja», sa jeg, «noen steds må det jo være, for NRK er jo en statsinstitusjon. Noe departement må jo ha ansvaret for hva de holder på og rammene for prioriteringene.» «Nåja, i og for seg, men det er ikke vi, da, som bestemmer det.» Da lot jeg som om jeg ble mer irritert og sint enn jeg var. Jeg reiste meg opp og sa «ja, da var det vel ikke mer å snakke med Dem om. Det neste må bli statsministerens kontor, og de må vel vite hvem som stiller med det. For jeg er ikke fornøyd med det svaret jeg har fått. For jeg venter at Kulturdepartementet har en profil når det gjelder kulturpolitikken på et så viktig område som NRK. Det kan ikke kulturdepartementet komme unna.» Så sier Rettedal «ja, et øyeblikk herr formann, kunne du bare høre hva jeg har å si?» Og jeg satte meg ned i trygg forvisning om at nå, nå. Så sier Arne Rettedal «ja, jeg må si jeg gir NSR-formannen helt rett, kulturdepartementet kan ikke svare på den måten. De må faktisk

vite litt mer om det. Hvis ikke kulturdepartementet ikke selv klarer å gi svar, som det er rimelig at NSR skal ha, så kan vårt departement hjelpe til med å utforme et svar.»

Overstyringen, bare tanken på at et annet departement skulle gripe inn var åpenbar. Langslet ble helt sånn forvirret og byttet pipe fra den ene hånden til den andre og sa «ja, ja, naturligvis, ja, vi må finne ut av det, jeg er enig i det.» Så sier Retterdal «ja, kan vi da si at, er formannen fornøyd hvis vi venter med det svaret, at vi har et nytt møte om dette her, at departementene får samrådd seg om et svar og at vi holder et møte på høstparten?» «Ja», sa jeg, «da er alt i orden. Noen måneder til, det spiller ingen rolle.» Og vi skiltes da som gode venner og forlikt om at vi holder et nytt møte. Ganske riktig så, så ble det et møte, men da kunne faktisk ikke Arne Rettedal være med, for han var så opptatt. Men da linet kulturministeren opp med hele NRK-ledelsen med avdelingsleder og gjorde rede for sine planer, og selvfølgelig skulle dette nå tas veldig alvorlig med nyhetssendinger og sendinger for barn og hele den reglen og sånn. Så det gjorde et skikkelig inntrykk, jeg var jo så glad. Jeg glemmer aldri Arne Rettedal, for det der, det var en fantastisk måte å håndtere det på.

Jeg var veldig overrasket over det første svaret fra Langslet, men jeg fikk jo forklaringen mange år etterpå. Vi møttes i Oslo Sámiid Searvi, Oslo samisk selskap, i en jubileumsmiddag. De hadde invitert Langslet blant annet. Vi kom til å sitte ved hverandre, så sier han til meg «du husker det møtet vi hadde», han beklaget seg, «vet du hva, jeg hadde rett og slett forlagt de papirene. Jeg hadde ikke fått den briefing som jeg skulle hatt. Så jeg hadde ikke fått forberedt meg. Jeg prøvde å bløffe deg, og det gikk ikke. Det var ille, jeg skulle aldri ha forsøkt. Jeg skulle heller ha vært ærlig med deg og sagt at ‘nei, dessverre vi ikke helt forberedt på det der’.» «Nei», sa jeg, «det er jeg på en måte veldig glad for.» Så vi fikk på en måte skværet opp i det. Det viste seg at det var ikke vond vilje, men at det skjedde sånn

Den andre episoden med forskjell på folk det var Hernes og Reidar Sandal, de holdt på med disse læreplanene. Det var helt på slutten av min periode i Sametinget. Hernes var helt håpløs, han ville ikke vite av noen samiske læreplaner. Neida, dette skulle inn i det alminnelige læreplanverket, så kunne samisk være fag. Men ikke noen spesielle samiske læreplaner. Nei, det skulle man ikke ha. Alle skulle lære det samme. Ja, så forsøkte jeg å si at «ja, men når dere lærer, det som står i læreplanene om hva som er viktig av våre kunstnere som er viktige, så er det naturligvis Munch og alle de, men ingen av de samiske forfatterne eller kunstnerne er nevnt.» «Ja, men det er en selvfølge at lærerne lokalt kan bruke det som de ønsker.» «Nei», sa jeg, «det er ikke så greit. For at lærerne lokalt de blir beskyldt for å drive

politikk hvis de begynner å fortelle om samiske forfattere og samiske malere og sånn. John Savio og de her. De kan bli sparket som lærere. For den oppfatningen er det mange steder, at sånt skal ikke lærerne drive på med, det er politikk.» Men han gav seg ikke på det. Så skjedde det et skifte av minister, og i det første møte med Reidar Sandal, det glemmer jeg aldri, for han sa «jeg ber om unnskyldning for departementets behandling av Sametinget så langt i denne sak.» Det var en ganske sterkt, det var jo helt utrolig. At statsråden, og han hadde tatt poenget der, at vi hadde opplevd det som veldig frustrerende, og antagelig snakket med sin administrasjon. For vi visste at vi hadde bra støtte fra mange i departementet. «Er presidenten enig i at vi nå legger det bak oss og gjør et nytt forsøk på å gjøre det bedre?» Da sa jeg «Selvfølgelig, er det noen ting vi ønsker så er det akkurat det.» Det endte med full seier, vi fikk jo samisk læreplan av det reformarbeidet. Så det var mange ganger at det var personene som avgjorde. Og det viser at det var ikke en sånn politikk egentlig som var vedtatt av regjeringen, det var heller utformingen av hvordan den enkelte statsråd kunne gjøre sine saker.

Vik: Men det var kanskje vanskeligere på andre områder enn språk og kultur, jeg tenker på opprettelsen av Statskog i 93.

Magga: Ja, helt forferdelig. Det var helt ubegripelig at man i en periode, i en prosess hvor man hadde samerettsutvalget i gang og egentlig ikke hadde kommet noen vei enda med rettighetsspørsmålene, så tar man og overdrar alt det som staten mente seg å eie i Finnmark til et nytt organ, og bare vedtar den juridiske overdragelsen. Vi ble rett og slett rasende og sa at «man kan ikke overdra noen ting som man ikke eier, det tar vi avstand fra». Men det ble jo gjort i alle fall. Det merkelige var at da var Steinar Pedersen i ledelsen i departementet her, og han var jo ikke særlig glad for det her, han heller. Men hva kunne han gjøre? Det var ubegripelig at de ville gjøre det. For det var så unødvendig også. Visst var det snakk om modernisering at nå skulle alle statsbedrifter skulle drives og ledes på en mer effektiv måte, det var jo hele den omorganiseringen i staten. Det begynte med den der NOUen om en bedre organisert stat, det var en egen utredning på det her, hvordan man skulle ha resultatmål og alt dette her. Det falt jo godt sammen, og ut ifra den begrunnelsen var det forståelig. Men for oss var det helt ubegripelig. Vi mente at det var så vesentlige motargumenter mot å gjøre det, og det la vi ikke skjul på. Men den tapte vi. Og det var ikke noen ting vi kunne gjøre med det. Perioden fra 1993 til 2005 ble ille. [Siste setning er lagt til av Magga under korrekturen.]

Vik: Og tilsvarende på en del forsvars..

Magga: Tilsvarende på en del forsvarssaker, særlig skytefelt, unntatt i Trøndelag, skytefeltet på Fosen. Det var Holst som var statsråd. Jeg var der og hadde møte med ham, og han sa «OK, Magga, du vinner denne gangen, men du kan ikke regne med at du vinner neste omgang.» Da var det jo andre skytefelt. Det skyldes først og fremst at man hadde et lokalt engasjement der på Fosen. Samarbeid med jordbruk, skogeierne og reindriften. Alle lokalsamfunn var egentlig veldig imot der. Der ble det ingenting av noe skytefelt. Man lærte seg det, noen ganger vinner man, og andre ganger så taper man. Tap og vinn med samme sinn. Det er lett å si, men ikke så lett å gjøre i praksis.

Vik: Men på de sektorene spilte kanskje personkjemi mindre rolle?

Magga: Det tror jeg nok, det spilte nok mindre rolle, det var nok andre hensyn. Det var ikke noen spesiell bra, eller heller ikke noen spesiell dårlig kjemi med forsvarsministeren. Han spurte meg «De er vel pasifist De?» «Nei», sa jeg, «jeg er troppssjef i Alta-bataljonen.» Og det gjorde et visst inntrykk.

Pharo: Holst var jo ikke mest kjent for Fingerspitzengefühl.

Magga: Nei, han var ikke det. Så ble han dårlig behandlet av pressen. Særlig noen små-aktige saker som var helt håpløse.

Pharo: Førsteklasse på Delta

Magga: Til og med Dagbladet fikk dårlig samvittighet. De skrev veldig pent om ham da han gikk bort. For antagelig hadde de dårlig samvittighet. For den var fryktelig. Usmakelig rett og slett, og smålig. Men det var jo sånn for statsråder i Norge.

Pharo: Men Dagbladet drev forfølgelse av enkeltpersoner.

Magga: De gjorde det. Jeg var med Åse Kleveland på utstilling i Hamburg. Så skulle vi reise hjem, og da hadde Norge hatt en utstilling der. Tror du ikke statsråden selv egenhending måtte bære utstillingskoffertene ut og få dem ekspedert. Jeg prøvde å hjelpe til det jeg kunne, men «har du ingen i departementet til å hjelpe deg med sånne her saker, det er meningsløst at statsråden skal slite og bære», og tungt var det også. «Ja, nei, vi er litt forsiktig med utenlandsreiser og hvem som følger med, for vi blir så overvåket av pressen.» Det sa hun rett ut. Det syntes jeg var fryktelig, det får da være måte på.

Vik: Nå nærmer vi oss slutten av spørsmålsrundene. Vi hadde tenkt oss et åpent sluttspørsmål. Har du noe mer Anne Julie?

Semb: Jeg har egentlig to spørsmål som gjelder partipolitikk, men i en litt annen fasong, for jeg kunne tenkt meg at du kunne utdypet NSRs skepsis til nasjonale partier på Sametinget. Det er den ene delen av det, og det andre er om du kan si noe om din vurdering av, hva skal jeg si, poenget med, om det gjør noen forskjell for den samiske befolkningen om det sitter samer på Stortinget eller ei.

Magga: Jaha. Det første, dette med politiske partier i Sametinget, ble jo nøye overveid den gang. Det var jo mange som mente at vi burde følge den linjen som de gjør i Sverige, at det skal være samiske partier og samiske organisasjoner som stiller lister og ingen andre. Det er mye som taler for det, og jeg er ikke helt sikker på om vi gjorde et rett valg. Men i alle fall, begrunnelsen for valget er at i et demokrati kan du ikke, og bør du ikke, lage andre sperrer enn de som er helt nødvendig. Jeg tenkte sånn her at uansett hva de kaller seg, det er jo ingen

sak for eksempel Høyre eller Arbeiderpartiet å organisere en partipolitisk liste likevel og kalle den ved annet navn. Men likevel at det er en partipolitisk liste. Sånne maskeringer og nødvendigheten av å maskere det, isteden for å være ærlig og si hva det er det det er, syntes jeg ikke om. En sosialdemokratisk liste eller en konservativ liste eller hva det nå kunne være. Vi kunne ikke riktig se hva det kunne beskytte oss mot. Hva gjør det på den måten? I siste instans, så er det jo likevel Stortinget og regjeringen som bestemmer i veldige vesentlige ting. På en måte uansett hva den der renheten i listene i navnet kunne være, så ville realitetene likevel være det samme. Jeg kunne ikke tenke meg at de partifolkene som var knyttet til parti plutselig skulle melde seg inn i helt andre lister. Så derfor landet jeg på det.

Jeg vil ikke legge andre skranker enn det vi har i manntallskriteriene om hvem som bør kunne ha rett til å delta i valg og stille til valg, at det var de som hvis liv er preget av det samiske. Da det måtte bli et vurderingsspørsmål for den enkelte om hvordan de ville gjøre det. Det var jo også en diskusjon om hvor mange generasjoner av samisk slektskap som skulle telle, og det kom jo opp senere også, at man skulle utvide kriteriene, og det gjorde vi jo etter noen år. Så vi landet på det, og jeg kan ikke se at det egentlig har skapt så veldig store problemer, at det kan ha gjort så veldig store forskjeller. En av de gode tingene var jo at disse partiene hadde mange lokale representanter med veldig god erfaring og øvelse i å drive politikk lokalt. Sametinget i Norge ble veldig preget av det, for at de folkene de opptrådte jo som de var vant til i kommunestyre og sånn. Og det var absolutt en styrke. I stedet for å begynne med folk som var helt uøvet. Da kan jo dessverre bruke det svenske Sametinget, for der var det mange merkverdigheter som ikke burde ha forekommet. Rett og slett, det er på grunn av ikke nok erfaring. Hvordan oppfører man seg i en folkevalgt forsamling? Så alt i alt så var det det som var bakgrunnen for at vi endte på det.

Og det andre aspektet var?

Semb: Samer på Stortinget.

Magga: Samer på Stortinget. Og dette er jo en gammel greie med Isak Saba og fra gammelt av så.

Semb: Harald Samuelsberg

Magga: Samuelsberg også, en tragisk og dramatisk historie som ikke var så bra. Det kunne skyldes at vi ikke riktig greide å sette pris på det Samuelsberg hadde gjort. Vi var for unge og dumme til å skjønne det. Men jeg kan ikke se hva en egen representasjon kunne bety. Du kan lage representasjon med én eller to representanter, men jeg vet ikke om det vil gjøre så stor forskjell. Så innflytelsen blant så mange andre representanter ville antagelig ikke bli så veldig markert. Det har i hvert fall ikke pekt seg ut som et veldig sterkt folkekrav siden heller. Man kunne gjort sånn som med Grønland, at man har faste seter i Stortinget. Vel, jeg vil ikke sette meg imot det, om forslaget kommer, men jeg har ikke arbeidet veldig aktivt for å få det til. Jeg tenkte først må vi utarbeide et sametingssystem og se hvordan det fungerer. Det må i alle fall være en plattform for de eventuelle representanter i Stortinget, dette må først komme på plass. Å ha samtidig de to tingene gående parallelt – tenke seg til at de to representantene på Stortinget plutselig blir helt uenige med Sametinget, da har du et problem. Da har du et ganske besværlig problem. Det er mye lettere på kjempe mot et storting hvor vi ikke er involvert på den måten, enn plutselig noen av våre egne som står der og forteller at «nei, nei, nei, sånn er det ikke, sånn her er det.» Og sosialiseringen i Oslo over så mange år kan man aldri vite hva vil føre til.

Semb: Men det sitter jo samer på Stortinget som ikke er valgt inn på samiske lister.

Magga: Ja, ja, ja, det er helt okay. Men de er ikke valgt på den måten som faste representanter. De kan ikke si «det er jeg som representerer den samiske befolkning». «Nei, du representerer ditt parti, at du er tilfeldigvis same, det får nå så være. Men du kan ikke påberope deg å representere den samiske befolkning.» Det kan ikke Helga gjøre og ingen av de andre heller.

Da ville man få et tredelt problem: de samiske representantene på Stortinget, de spesielt valgte samiske representantene og Sametinget. Ja, om det ikke blir akkurat polsk riksdag, så er det visse uklarheter som kunne oppstå. Nei, da er det mye greiere å ha et sameting, hvor man ved avstemning blir enig om hva Sametinget mener. Det blir et renere spill av det, uten for mange kokker.

Vik: Jeg hadde tenkt å avslutte om det er noen ting vi ikke har spurt om, noen temaer du gjerne vil nevne før vi avslutter?

Magga: Ja, det tror jeg vel egentlig ikke. Vi har vel dekket det aller meste. Det måtte jo være forholdet til de andre maktene og andre deler av samfunnet, som utviklingen av forholdene til fylkene. Det har vært ganske spennende å få disse avtalene med fylkene, som vi tror er veldig viktige. Og at fylkesplanene etter hvert involverte våre ting. Dessverre måtte vi skjønne på Kirsten Myklevoll som den første som fylkesordfører i Troms, som jeg var litt lei meg for, men Troms hadde en veldig dårlig fylkesplan på det området. Hun kom til Sametinget og fikk høre det der, og det var ikke bare hyggelig. Hun har jo ledet samekulturutvalget. De gjorde jo det som var forventet av dem, nemlig å lage forslag til språklov. De laget en bra utredning. Etter hvert fikk vi etablert disse avtalene med fylkene, utarbeidet fylkesplaner og til slutt samarbeid med flere kommuner – og det var ikke noen selvfølge i utgangspunktet.

Den første runden vi hadde med fylkene, den var litt sånn vekslende fra fylke til fylke. Jeg vil nok si at Finnmark fylkeskommune var veldig bra allerede i innledningsfasen. De var faktisk det. Men ikke alle var like positive av de andre fylkene etter hvert. Trøndelagsfylkene var liksom «ja, ja, kan nå det være nødvendig?» Mens Oslo derimot, de var jo tidlig ute, erklærte seg også som samenes hovedstad, og det var veldig bra, de gikk jo foran. Jeg synes det arbeidet begynte bra og det ble videreført på en god måte av de senere sameting. Så det er jeg veldig glad for. Fordi utgangspunktet her var ikke så veldig selvfølgelig, på de første reisene, jeg følte meg som Paulus på misjonsreise – og ble mottatt på litt forskjellige måter, og særlig i kommunene. Sånn at det jeg er veldig glad for at ble tatt tak i.

Man må huske på at på den tiden, som kanskje ikke så lett å forstå i dag, at de to vedtakene om grunnlov og sameting var i seg selv stort, selv om grunnlovsparagrafen var for det meste bare et symbol. Uansett hva som nå kom til å skje, så var det vesentlig for folk som aldri egentlig hadde opplevd å være med i det offisielle bildet. Den statusheving som den betydde, var i seg selv så utrolig vesentlig. Vi har jo sett også hvilken entusiasme det skapte, og særlig da. Nå kan du si at etter hvert så har jo entusiasmen dabbet litt av. For at mange hadde forventinger som kanskje var langt mer enn det som var grunn til å forvente seg. Kanskje, og sikkert nok kunne Sametinget gjort endel ting bedre enn det har gjort, det er nå så.

Men alt i alt, var det jo en endring, en historisk endring, som var så merkbar. Også for veldig mange enkeltpersoner. Det var en sjøseme som kom til meg, han deltok aldri i noen debatt, han tok meg i handa og sa «takkt skal du ha for det du har gjort, og jeg tenker ikke på noen penger eller samisk utviklingsfond, men du har gjort det lettere for oss i hverdagen.» Og det syntes jeg var takk nok, god nok, for det var ikke penger eller sånn, men det var rett og slett at det ble lettere for en hel masse folk å leve i hverdagen, og det synes jeg betyr kanskje det aller meste.

Intervjuet avsluttes

Vik: Vi setter på opptakerne igjen for å returnere litt til spørsmålet om reindrift.

Magga: Ja, fra gammelt av så har jo reindrift vært oppfattet som liksom kjernen i den samiske kulturen, og når folk snakker om samer, så er samer og rein knyttet sammen. Så det er liksom identiske størrelser. At folk oppfatter det sånn, det kan man jo ikke gjøre så mye med, det er jo sånn det er. Da Sametinget ble opprettet, var det nokså klart for meg, og det er det fortsatt, at selvfølgelig skal Sametinget ta hånd om det som vesentlig for samisk kultur. Reindriften er jo en av dem, spesielt siden det er en særnæring. Det er eneste næring som er bestemt som samisk næring. Første begrunnelse er allmenn, at folk må ta hånd om og håndtere vesentlige sider sin kultur og sitt samfunnsliv, så langt det er mulig. Og det er absolutt mulig når det gjelder reindrift.

Det andre er at ved å særbehandle reindriften som vi gjør, så fortsetter man den gamle politikken hvor man lager et veldig skille mellom reindriftssamer og andre samer, og fortsatt oppfattes det av veldig mange som veldig urettferdig. For at reindriften nødvendigvis, og det forsvarer jeg, de må ha en del rettigheter når det gjelder ferdsel i utmark, for det er jo tross alt der de arbeider og sånn. Men med den avstanden blir det dobbelt vanskelig for de andre å forstå at de ikke er en egen klasse for seg selv. Enten det er realitet eller ikke, så blir oppfatningen på den måten.

Og det tredje er at i lengden så tror jeg det kan bli tungt. Så lenge man har en veldig godvilje i Oslo, som jo reindriften har hatt, så har jo det gått i og for seg greit. Men over tid så

vil reindriften, som andre næringer, ha behov for det fellesskapet, og den, ja, rett og slett beskyttelsen som ligger der i tryggheten av at man har hele sitt eget samfunn med seg som støtter opp om det, på godt og vondt. Og da må man tåle andres vurderinger. Man kan ikke gå med nesen i sky og si at det er bare vi som forstår oss på reindrift og bruken av utmarksområder. Den holder ikke. Denne jorda er en felles jord som samene i fellesskap har disponert fra tidenes morgen. Det er jo det som er begrunnelsen for Finnmarksloven og det ene med det andre. Det gjør at reindriften etter hvert kan komme i en veldig utrygg situasjon når tidene endrer seg. Det er en politikk som jeg er blitt veldig overrasket over at man fører. At man innad i reindriften selv forsvaret dette her, ja, det er veldig forståelig.

Statsminister Jagland var veldig overrasket da noen hadde sagt til ham da han var på besøk i Finnmark i 97, det var helt på slutten av min periode. Han sa til meg, «vet du hva, det var noen som sa til meg at Sametinget burde aldri vært opprettet. Og reindriften skulle aldri håndteres av Sametinget». «Ja», sa jeg, «er du overrasket?» «Ja», sa han, «jeg hadde aldri trodd dette.» «Ja», sa jeg, «det er like overraskende, eller like lite overraskende, som da de første fagforeninger ble opprettet i tillegg til LO. Tror du LO var veldig glad for at det skjedde? Alle organisasjoner og institusjoner som opplever at noen kommer inn på deres enemerker er garantert å reagere negativt, det gjør de alle sammen, jeg har enda ikke sett noen som reagerer positivt på det. Det ville være merkelig om de ikke gjorde det. Sånn at det der er noen ting som jeg hadde ventet.»

Det blir forventet at man gjorde det grepet at Sametinget, akkurat som i Sverige, at Sametinget fikk mer å si. Hvordan i detalj det skulle gjøres, det behøver jeg ikke å gå mer inn på. Så lenge reindriften så å si var et nasjonalt anliggende og ble administrert fra Oslo, hadde det en status sentralt. Men nå blir det desentralisert til fylkene, og da blir det en lokal sak. Og så reduseres helhetstenkingen enda mer, og det tror jeg i lengden kan bli ganske tøft for reindrifta. For man står overfor store utfordringer lokalt. Jeg var ikke noe glad for det.

Straks etter Sametinget ble opprettet, så ble et omstillingsprogram for reindriften etablert. Da ble Sametinget tilbudt rollen som den som utnevner lederen av omstillingsprogrammet. Og det var mange andre organ som skulle oppnevne de andre medlemmene. Sekretariatet skulle ligge i Vadsø. Og det er et av de forslagene som jeg tenkte på da du snakket om, vi snakket om, dumhet eller ondskap. Var det for at de var så dumme, de foreslo dette her? Vel å merke sånn at man skulle ikke ha noen befatning med reindriften ellers. Man skulle omstille hele næringen, men ikke ha noe å si for næringen selv. Man skulle

på en måte drive med tryllekunstner. Ja, jeg vet ikke hvordan de hadde tenkt det. Altså de som på en måte faller ut av næringen, dem skulle man da hjelpe og ha et ansvar for. Men også aktivt omstille folk som var i reindriften. Hvordan man skulle få det til uten å ha med reindriften å gjøre, det forstår jeg ikke. Det var en merkverdig ting. Enten forstod man ikke hvor vanskelig det var, og det ble vanskelig også, det viste det omstillingsprogrammet, som Evy-ann Midthun ble leder av. Og hun ble jo kritisert veldig, folk forsøkte å angripe henne. Men hun var klok nok til å alliere seg med sametingsrådet. Helt fra før hun startet, sa hun «hvis vi ikke har et godt samarbeid, så kan jeg ikke ta på meg den oppgaven.» «Ja», sa jeg «det kan jeg love deg, at du vil være den første som vil høre det om vi har noen ting å innvende.» Som vi da også gjorde gjennom vår representant i omstillingsprogramstyret.

Semb: Du, var hun fylkesordfører i Finnmark?

Magga: Hun var fylkesordfører. Evy-ann Midthun var fylkesordfører i Finnmark. Hun døde i fjor eller forrige år. Og hun var jo fantastisk. Hun hadde gjort veldig mye bra i Samerettsutvalget og Finnmarks fylkesting, og hun ble nesten henrettet da hun kom tilbake til Alta etter å ha stemt for, for Sameloven og Sametingets opprettelse.

Jeg forstår ikke at man ville utsette et nytt samisk organ for en så umulig oppgave, slik betingelsene var utformet. Det første man overlater til det, det er å få bort folk fra en helt sentral næring. Det skulle være oppgaven. Det var en helt håpløs oppgave, særlig overfor den reindriftssamiske befolkning: "Jeg er kommet her for å få deg ut av reindriftnæringen." Hvordan skal man takle den situasjonen? «Ja, hvorfor skal jeg ut av reindriftnæringen?» Og det andre overfor forventningene i regjeringen om at det her er et program som er veldig viktig å gjennomføre. Det var første oppgaven dette stakkars Sametinget, som sto på barneføtter, skulle gjennomføre. Som det har vist seg, hverken landbruksdepartementet eller omstillingsdepartementet eller noen annen har greid å gjøre. Sånn at det var en sånn merkelig ting. Dette bidrar veldig sterkt til fortsatt å opprettholde et skille som ikke burde være der og som i lengden ikke gavner reindriften. Det kommer til å virke veldig negativt på dem. Det merker man litt rundt omkring. Vi har merket det veldig i denne prosessen med Finnmarkskommisjonen. Hvor folk sier «ja, nå kommer det med reindriften igjen. Skal de bestemme over oss.» Det er en slags frykt.

På den annen side, alt det som skjer innen reindriften. Alle de dårlige eksemplene og bildene som kommer ut i pressen. Det er det alle samer som får høre, enten de bor i Tromsø eller andre steder og ikke har noen ting med reindriften å gjøre. De får jo også føle denne her at «ja, ja dere samer er nå sånn som jeg har lest i avisen hvordan det er og sånn». Den er ikke god, den der dobbeltheten i det der systemet er ikke bra. Ingen skal fortelle meg at en konsulent eller byråsjef eller ekspedisjonssjef eller hva de vil kalle dem i landbruksdepartementet kan forstå og forvalte en primærnæring bedre enn for eksempel Egil Olli kunne gjøre det som er vokst opp i Finnmark, arbeidet med jordbruk hele sitt liv og kjenner Finnmarks natur og naturforholdene og betingelsene for å drive en naturbasert næring i Finnmark, eller i det hele tatt i samiske områder.

Så det er en overlevning fra fortiden som man ikke har greid å håndtere på en god måte. Det skal bli veldig interessant å se hvordan det her utvikler seg, men jeg er veldig redd for at det der får mange negative følger. Også innom den samiske befolkningen selv, både de som ikke driver med reindrift, men etter hvert også de som driver med reindrift. Det ødelegger det indre samholdet som vi jo har hatt en så veldig tro på at nå skal vi samle folket om noen ting felles. Så, det var det jeg ville tilføye.

Intervjuet avsluttes